

REVISTA ARHIVELOR

IULIE • AUGUST • SEPTembrie

3/1983

CUPRINS

STUDII ȘI COMUNICĂRI

- I. DUMITRIU-SNAGOV — Imaginea teritoriilor românești în Loggia lui Rafael Sanzio 245
 Ș. VCINEA SEMO — „Acele frumoase fapte ce Măria Ta ai făcut în vremea înconjurării Vienei” 256
 C. ȘERBAN — Asediul Vienei oglindit în manuscrise românești și străine 262
 D. ZAHARIA — O cronică napolitană despre participarea românilor la asediul Vienei 267

TEORIE ȘI PRACTICĂ ARHIVISTICĂ

- EL. GHEORGHE — Documentele create de M.A.I.A. în slujba practicii și a cercetării științifice 270
 SIMPOZIONUL NAȚIONAL „MODALITĂȚI DE VALORIFICARE A INFORMAȚIILOR ECONOMICE DIN ARHIVE” (comunicările ședinței plenare. II) :
 O. PARPALĂ, N. MARCU — Valorificarea unor vechi tradiții din agricultura României în sprijinul sporirii producției agricole 272
 A. IONESCU, C. RUSU — Utilizarea informațiilor din documente în proiectarea și exploatarea lucrărilor hidro tehnice 275
 EL. GHEORGHE — Contribuția „Revistei Arhivelor” la sprijinirea acțiunii de valorificare a informațiilor arhivistice în scopul dezvoltării economiei naționale 279

LEGISLAȚIE

- GH. RADU — O arhivă model — I.A.S. Giurgiu 281
 L. PRUNĂ, N. PĂSCULESCU — Câteva probleme referitoare la eliberarea actelor de vechime în muncă 283

ȘTIINȚE AUXILIARE

- M. DOGARU — Contribuții la cunoașterea heraldicii Țării Românești. Primele steme reprezentate în culori 288
 I. STĂTESCU, V. STĂTESCU — Din istoria unui fals 293

ACHIZIȚII NOI

- V. CHIRIȚĂ — Noi documente în patrimoniul F.A.S. Dolj 296

DOCUMENTE

- M. MILIN — Din consemnările agenției Serbiei la București (1842—1848) 299
 TR. RUS — Aspecte din activitatea Arhivelor Statului în legătură cu problema averilor mănăstirilor închinate I. BURLACU — Din corespondența lui Gheorghe Teodorescu Kirileanu cu Constantin Meissner (II) 304
 N. CHIPURICI — Din corespondența dr. Ștefan Odobleja 309
 T. POTĂRCĂ — Documente inedite despre marșul revoluționarilor pașoptiști din Țara Românească 315
 321

PREȚUITORI AI ARHIVELOR

- M. RACHIERU — Nicolae Carol Debie 323

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

- E. GLÜCK — Cercetări în arhivele Danemarcei și Suediei 325
 M. DOGARU — Manifestări științifice internaționale 332

CRONICĂ

- L. BOAR — Simpozionul „Trei decenii de la constituirea Arhivelor harghitene” 335

INSTRUMENTE DE LUCRU

- M. GUBOGLU — Un ghid util pentru cercetări în arhivele din Turcia 337
 Indicator tip cuprinzând termenele de păstrare a dosarelor, registrelor și altor materiale documentare ale Ministerului Energiei Electrice 345

DIN PUBLICAȚIILE ARHIVELOR

340

CONSILIUL DE CONDUCERE

Vasile Arimia, Dan Berindei,
 Ioana Burlacu, Nicolae Chipurici,
 Constantin Condrea, Costin Feneșan,
 Ionel Gal — președinte,
 Ștefan Hurmuzache, Petru Ignat,
 Dumitru Ivănescu, Corneliu Lungu,
 Alexandru Matei, Nicolae Mocioiu,
 Mircea Mușat, Emilia Poștăriță,
 Ioan Pușcaș, Mihai Rachieru,
 Ioan Ranca, Traian Rus,
 Maria Soveja, Mioara Tudorică

COLEGIUL DE REDACȚIE

Vasile Arimia, Ioana Burlacu,
 Constantin Condrea, Costin Feneșan,
 Elena Gheorghe,
 Ștefan Hurmuzache — președinte,
 Corneliu Lungu, Mihai Rachieru,
 Mioara Tudorică

Redactor șef :

Ștefan HURMUZACHE

Redactor principal :

Ana-Cristina HALICHIAȘ

Secretar de redacție :

Alexandru NASTOVICI

Coperta I

Stema de pe hrisovul domnitorului
 Radu Șerban dat la 9 februarie 1608

Coperta IV

Stema de pe hrisovul aceluiași domn
 al Țării Românești dat la 29 mai 1608

STUDII ȘI COMUNICĂRI

Imaginea teritoriilor românești în Loggia lui Rafael Sanzio

ION DUMITRIU-SNAGOV

Renașterea s-a manifestat ca o complexă redimensionare a spiritului european, în care au fost cuprinse nu numai virfurile geniului uman, atrase în galante curți imperiale ori respectabile altare pontificale, ci întreaga structură circumvoluționară a unei societăți în care insul devenise sau devenea element activ al gândirii colective. Direcțiile devenirii s-au extins simultan în profunzimea social-culturală și în anvergura spațială geografică, în care temerarii nu erau decît agenții fizici ai ingenuozității practică cu sete de cunoaștere. Și cum orizontul ei se dovedea neîncăpător, noi faruri se impuneau pe liniile de demarcație, limite pe care secolele XV și XVI le-au deschis spectacular.

În aceste condiții, Ptolemeu a devenit piatra de unghi a geografiei lumii, în slujba căreia matematicienii, artiștii și tehnicienii și-au unit toate eforturile. Manuscrisul grecesc al *Geografiei* pe care el o elaborase în antichitate a fost adus în Italia și studiat în noile perspective. Specialiștii i-au reprodus și completat *tabelele*, noi nume alăturîndu-se maestrului: Nicolaus Cusanus, Claudius Clavus, Paolo Toscanelli, Fra Mauro Camaldolese, Antonio Leonardi, Sebastiano Compagni ș.a.

De la începutul secolului al XVI-lea, printre alte performanțe ale Renașterii italiene, cartografia a realizat o producție de seamă, harta devenind deopotrivă instrument tehnic și operă de artă. În interconexiunea preocupărilor științifice, ea oferea imaginea plastică a ceea ce Enea Silviu Piccolomini aducea în centrul studiului prin istoria popoarelor, în viziunea unei opere de *Cosmografie* politică, manu-

scrișlele lui fiind ulterior organizate, copiate, traduse și difuzate în ediții succesive¹. Din opera lui se desprinde cursul istoriei nu ca o rezultantă unică a ciocnirii potențailor, ci ca o desfășurare continuă a popoarelor pe teritorii proprii, angajate în luptă neîntreruptă pentru libertate.

Roma Renașterii, centrul lumii catolice, căuta să cuprindă prin tendințele de universalitate o cât mai perfectă *Imago Mundi*, colecțiile sale păstrind până astăzi adevărate tezaure de cultură². Sub aspectul cartografic, geografia izbutea un mare salt: dacă Ptolemeu statornicise un început pentru geografia statală, Renașterea relua, înregistra și exprima imaginea pământului urmărind mișcările demografice pe care istoria am văzut cum le consemna, popoarele definindu-și ariile de viață nu după momente de invazii sau de campanii militare, chiar dacă unele portulane sau hărți erau realizate cu asemenea scopuri. Europa este acum prezentată prin atestarea stărilor reale, prin modificări ce ajung până la înlocuirea toponimelor lui Ptolemeu: Galia devine Francia, Sarmația devine Polonia, Dacia devine Valahia — Mare și Mică (sau diviziunea Valahia, Moldova și Transilvania), Panonia devine Ungaria etc.³

¹ Enea Silviu Piccolomini (1405—1464) din 19 aug. 1458—1464 papă sub numele de Pius al II-lea. Opera lui este superioară tuturor autorilor contemporani (Poggio Bracciolini: 1380—1459, Flavio Biondo: 1388—1463, Ioannes Vitez: 1408—1462, din 1445 episcop de Oradea) înscriindu-se ca un adevărat creator de școală a studiului istoriei. Ceea ce se va denumi ulterior *Cosmografie* ca operă principală a lui Pius al II-lea a fost finalizată numai spre sfârșitul vieții. Totuși, concepția lui de bază în filozofia istoriei era definită înainte de alegerea sa în scaunul pontifical, pentru care este elocventă data de 27 martie 1458, când încheie studiul *In Europam* și îl trimite spre lectură cardinalului Antonio de Hilerdens.

Această lucrare are la început un circuit restrâns și publicarea fragmentelor (*De situ et origine Pruthenorum*, Colonia, 1472; *Cosmographiae libri II*, Veneția, 1477 — Cf. Marin Popescu Spineni, *Geograful Sylvio Aeneas și țările românești*, Cluj, 1938 p. 4), ca și a ediției princeps (*In Europam*, Memmingen, 1489) nu o impun cu toată forța. Numai tipărirea *Cronicii de la Nürnberg (Registrum huius operis cronicarum cum figuris et imaginibus ab initio mundi, Nürnberg, 1493)*, care adaugă *In Europam* la sfârșitul cronicii lui Martin Schedel, o face să beneficieze, pe lângă un tiraj mare și în două versiuni (latină și germană), de circulația celui mai răspândit incunabul. Acesta este momentul de consacrare a lui S.E.P. și, din alăturarea celor două opere, reiese clar că istoria nu mai corespundea gnoseologiei prin interpretarea celor „șase virste” ale omenirii din concepția teologiei medievale.

După această dată se simte nevoia editării tuturor lucrărilor lui Pius al II-lea, *Cosmografia* cerind o ilustrare cartografică *aggiornată*: a apărut astfel *Opera quae extant omnia*, Basileae, 1551 (moment istoric preluat și de Loggia Bella) operă reprezentativă până în zilele noastre.

Prin felul cum prezintă istoria poporului român, textul din *Cronica de la Nürnberg* din 1493 demonstrează orientarea realistă a lui Pius al II-lea (orientare pe care o preiau o lungă serie de istorici europeni) și care poate fi enunțată prin următoarele puncte: 1. Sesizează prezența românilor în întreg teritoriul Daciei; 2. El este primul care sesizează continuitatea poporului român, neîntreruptă, în teritoriul național; 3. Romanizarea Daciei nu a fost rezultatul exclusiv al ocupației militare a lui Traian, ci un proces de durată, derivind numele de *vlah* din comandantul Flaccus, preluat din scrierile lui Ovidiu; 4. Ca și alți contemporani el vede originea latină a limbii române dar, spre deosebire de ei, el o pune în raport cu istoria poporului român; 5. S.E.P. explică structura socială a Principatelor Române în raport cu populațiile suprapuse prin mișcările demografice ale ungarilor, sașilor și secuilor și coexistența lor cu românii.

² În legenda hărții reprezentând Italia în *Loggia Bella*, este semnificativă formula: *Italia... acum* (cca. 1560 — n.n.), *prin Scaunul Papal, reprezintă centrul lumii creștine*. Centralismul practicat de Curia Romană a favorizat formarea unor mari colecții muzeale, bibliofile și arhivistice, urmărind ideea de *ecumene*, referitoare nu numai la era creștină, ci la întreaga cultură umană.

³ O primă lucrare, care să preia orientările istorice în studii geografiei cu intenția universalității, este manuscrisul lui Sebastiano Compagni, încheiat la 13 iunie 1509, conservat în colecția BAV (Cod. Vat. Lat. 3844: *Geographiae Sebastiani Compagni*, descoperit nu de mult de Roberto Almagia) din care s-a

Harta nr. IX din Loggia lui Rafael Sanzio.

Ca o încoronare monumentală a cartografiei Renașterii italiene, *Loggia lui Rafael* din Palatul Vaticanului oferă o astfel de sinteză a întregului pământ, în configurația statală din jurul anului 1560. Complexul arhitectural al palatului, el însuși o sinteză artistică a întregii ere umane, alături de muzee, biblioteci și arhive, conservă în frumoasele fresce una dintre cele mai vii imagini ale pământului românesc, păstrată în punctul cel mai fierbinte al activității Secretariatului de Stat.

Palatul este o împletire de construcții, curți interioare, terase, colonade, galerii și logii. *Cortile di San Damaso* constituie o răspintie importantă între oficiile centrale ale Curiei Romane. Această *curte* este mărginită pe trei părți de celebrele Logii Vaticane, din care cea de a treia, de la nivelul superior, este cunoscută ca *Loggia lui Rafael*, proiectată de Bramante dar construită în viziune proprie de Rafael Sanzio între anii 1513 și 1518⁴.

Logiile, prin arhitectura și pictura care le decorează, sînt unele dintre cele mai atractive și mai prețioase părți ale palatului. Însă, pe cînd primul și al doilea nivel sînt valoroase din punct de vedere artistic, *Loggia lui Rafael* rămîne cea mai importantă prin valoarea științifică a conținutului picturilor: este vorba de hărțile expuse în frescele din pereții aripilor de nord (sau centrală) și ai celei de vest. Din această cauză, întreaga galerie mai poartă și numele de *Loggia della Cosmografia*. Aripa ei de vest, pentru armonia culorilor și simbolica picturilor din bolți și din abside, imbinată cu maiestruozitatea hărților în succesiunea celor 12 arcade, mai este denumită și *la Bella Loggia*⁵.

Această somptuoasă galerie, cerută de Pius al IV-lea (1559—1565), leagă apartamentul papal de Secretariatul de Stat al Vaticanului; accesul redus al persoanelor care o pot vizita numai în condiții de excepție face ca aceste hărți, deși semnalate în literatură încă din anul 1595, să fie mai puțin cunoscute. De multe ori, ele sînt confundate cu hărțile statelor papale aflate în *Galleria Geografica* din *Seconda Loggia*, inclusă în itinerariile din Muzeele Vaticanului.

La realizarea decorației artistice din *Loggia lui Rafael* au contribuit: Giovanni da Udine și Donato da Udine pentru decorarea bolților și a tavanului, iar Pirro Ligorio, care a trăit la Roma între anii 1533 și 1568, a asigurat îndrumarea științifică pentru proiectarea hărților.

inspirat copios, mai tîrziu Domenico Nigri (*Dominici Marii Nigri Veneti Geographiae Comentariorum libri XI*, Basileae, 1557, Ed. Volfango Wuisenburger, comentat de Claudio Isopescu în *Notizie intorno ai Romeni nella letteratura geografica italiana del cinquecento*, București, 1929). Compagni încearcă să transpună ideile cosmografiei dezvoltate de Pius al II-lea în studiul geografiei, în condițiile Europei anterioare campaniei otomane din 1526, mai înainte ca G. Mercator să realizeze atlasul său.

În ceea ce privește cartografia românească, aceasta beneficiază la începuturile sale de harta lui Paulus Sanctinus Ducensis, realizată în Banat în anii 1394—1396, cu o imagine chorografică urcînd pînă în sudul Transilvaniei. Cf. Ion Dumitriu-Snagov, *Țările Române în secolul al XIV-lea* — Codex Latinus Parisinus, București, 1979.

⁴ Agostino Taja, *Descrizione del Palazzo Vaticano*, Roma, 1750; Pistolesi, *Il Vaticano descritto e illustrato*, Roma, 1838, vol. IV (pentru Loggia lui Rafael); Deoclecio Redig de Campos, *I. Palazzi Vaticani*, Bologna, 1967.

⁵ Chytræus (Kochhæfe), *Variorum in Europa itinerum deliciae*, Hernborn, 1595; Jacob Hess, *Le Logge di Gregorio XIII: l'architettura e i caratteri delle decorazioni*, în *Illustrazione Vaticana*, 1935, p. 1270—1275; 1936, p. 161—165.

Execuția cartografică aparține lui Stefano Francese (Etienne du Pérac⁶) — desenator venit de la Paris în perioada 1559 și 1578, care a lucrat efectiv la acestea din Vatican între 12 decembrie 1561 și septembrie 1562. Antonio Vano-sino da Varese, pictor de hărți, a fost ajutat de Sabaoth Dentis (dispărut la sfîrșitul anului 1562) împreună cu echipa lui, pentru lucrări accesorii de culoare și de aurire.

Începînd din extrema sudică, la *Bella Loggia* este împodobită de 13 hărți : 1. *Insula Britannia sive Anglia* împreună cu *Hybernia sive Hirlandia* și 2. *Hesperia sive Hispania* (două hărți în aceeași arcadă). În continuare, fiecareia dintre cele 11 arcade îi corespund : 3. *Gallia*, 4. *Italia — Corsica — Sicilia*, 5. *Graecia*, 6. *Asia Minor*, 7. *Judeea sive Cananea et Palestina*, 8. *Germania*, 9. *Ungaria — Polonia*, 10. *Scandia*, 11. *Moscovia*, 12. *Schitia nunc Tartaria*, 13. *Groenlandia*.

Ultima arcadă a galeriei este ocupată de o emisferă a Mapamondului Vatican, realizată în anul 1585 și care cuprinde Europa, Africa și Asia⁷.

În studiul nostru ne vom ocupa de cea de a IX-a hartă, intitulată *Ungaria și Polonia*, după numele celor două state catolice cuprinse în cîmpul ei*. Ea este încadrată în ramă dublă aurită și ocupă spațiul dintre cornișă și soclu, lucrată în frescă, de dimensiunile 332 × 232 cm, cu nordul de poziție superioară. Legenda⁸ dă unele amănunte de ordin social-economic pentru Ungaria și Polonia, vădit avantajate de o astfel de prezentare față de restul regiunilor care ocupă arii mai mari. Spațiul geografic este cuprins între coordonatele de longitudine 15°—31° și 43°—60° latitudine, la centru avînd meridianul Sibiului (de comparat cu coordonatele României : long. 20°15' — 31° și 43°30' — 48° lat.).

Ea este executată în proiecție trapezoidală, gradată pe margine în unități de cîte 30 de minute, cu coordonatele trasate din 5° în 5°. Indicația scării miliare este în grade corespunzătoare la unități de cîte 10 mile (12 segmente la 19,5 cm), pentru un raport de 1 : 500 000.

Elementele de hidrografie sînt redată în albastru marin, iar *Marea Neagră* (*Euxini Ponti Pars*) și *Marea Baltică* (*Suevicvum Mare*) în cîmp de valuri însu-

⁶ Archivio Segreto Vaticano, Camera Apostolică, Pio IV : 1. *Per pagare tante opere et spese della Bella Loggia et Sala delli Re in Palazzo Apostolico*. 2. *Entrata ed uscita delli denari pervenuti in mano del R. Mons. di Froli, Maestro di N. S. PP., per isponderli nella Bella Loggia*; Roberto Almagia, *Monumenta Cartografica Vaticana*, vol. IV, *Le pitture geografiche murali della Terza Loggia e di altre sale Vaticane*, Citta del Vaticano, 1955.

⁷ F. Porena, *La Geografia in Roma e il Mappamondo Vaticano*, in „Bull. Soc. Geogr. Ital“, vol. XXV (1888), pag. 221—238, 311—339, 427—453; Deoclecio Redig de Campos, op. cit., p. 162 sq.

* Cercetarea întreprinsă pentru investigarea *in situ* a hărții din Loggia lui Rafael și fotografierea ei au fost realizate cu sprijinul *Comitetului Pontifical pentru Științe Istorice*, Președinte Mons. Michele Maccarone și al *Secretariatului de Stat al Vaticanului* prin Mons. G. B. Re și Mons. P. Carnatiu. Confruntarea ei cu originalele hărților din colecția *Bibliotecii Apostolice a Vaticanului* a fost realizată cu ajutorul îndatoritor al Mons. José Ruysschaert, Vice-Prefectul Bibliotecii. Tuturor le exprimăm, și cu această ocazie, recunoștința noastră.

⁸ Legenda cu același conținut pe care o descrie Chytraeus în 1595 și Taja în 1750, înainte de restaurările executate de Agricola :

VNGARIA OLIM PANONIA / INFERIOR PRAESTANS AGRI / FERTILITATE AVRI COPIA / VIRORUM FORTITUDINE / CHRISTIANIS REGIBUS TRIGINTA / PERPETUA SUCCESSIONE POSSESSA.

POLONIA OLIM SARMATIA / RELIGIONE HVMANITATE / SCIENTIA BONARVM ARTIVM / INSIGNIS PASCVIS IDONEA / MELLE ET SALI FOSSILI / ABVNDANS.

mate. Chorografia uscatului este variată : cîmpurile în verde cu grupuri de arbori pentru zonele împădurite, munții în aliniere de conuri maronii cu lumina proiectată din partea stîngă.

Toponimele sînt ierarhizate prin caracterul literelor : cu majuscule aurite numele țărilor — Livonia, Litvania, Polonia, Moravia, Hungaria, Vollinnia, Podolia, Pocvceze, Moldavia, Transylvania, Walachia, Rascia ; cu majuscule reduse denumirile mai importante — Cibinium, Traiani Pons etc, iar restul localităților cu inițială majusculă și minuscule negre (în total aproape 600 de localități). Denumirile localităților sînt plasate lingă imagini edilitare de culoare roșie punctate cu aur.

Principatele române — Moldova, Transilvania și Valahia — ocupă o mare arie, în poziție centrală, corespunzătoare teritoriului național în limitele vechii Dacii.

Unică în monumentalitatea ei, harta este și una dintre cele mai reușite și mai bine conservate în forma inițială din toată loggia. Retușurile din timpul restaurării cerute de papa Grigore al XIII-lea și executate între anii 1583—1585 nu i-au adus modificări esențiale.

Bibliografia lucrărilor care s-au ocupat de această hartă nu este prea extinsă. Semnalată chiar din primele decenii, nu i s-au acordat decît studii sintetice⁹ iar studiile analitice din ultimele decenii au păstrat caracterul parțial după interesul național al autorului : Mikolaj Dzikowski pentru Polonia¹⁰ și Florio Banfi pentru Ungaria¹¹. Acesta din urmă a inclus un rezumat într-un preprint publicat la Freiburg în anul 1956, sesizînd importanța hărții pentru cartografia românească și ilustrîndu-și textul cu aceeași reproducere parțială folosită pentru *Imago Hungariae* (căreia, cu toată evidența titlurilor din hartă, i-a atribuit și Transilvania¹²). Același autor face efortul de a transcrie toponimele și de a stabili filiația lor. În legătură cu aceasta, dincolo de recunoașterea că în frescă au fost folosite hărțile lui Gerardo Mercator (din 1554) și ale lui G. Gastaldi (1548—1562), el încearcă o aprofundare a surselor acestora, căutînd izvoarele denumirilor prin operele lui Lazzaro și Bernardo Wapowski (cu tendința de a pune la baza cartografiei italiene cartografia maghiară).

⁹ Chytraeus (Kochhaffe), *op. cit.*, p. 145 ; Bartolomeo Podesta, *Le Mappe delle Logge Vaticane*, în „Rivista Europea“, NS, VIII, (1877), vol. II, p. 34—49 ; M. Besnier, *Les Cartes Vaticanes*, în „Mélanges d'Archéologie et d'Histoire“, vol. XX, Paris, 1900, p. 289—298 ; E. Schmidt, *Die Galleria Geografica des Vaticans*, în „Geographisches Zeitschrift“, vol. XVIII, Leipzig, 1911, p. 502—517 ; Roberto Almagia, *Monumenta Cartographica Vaticana*, Bibliotheca Apostolica Vaticana, vol. IV (*Le pitture geografiche murali della Terza Loggia e di altre sale Vaticane*), 1955.

¹⁰ Mikolaj Dzikowski, *Mapa Polski w „Terza Loggia“ w Watykanie*, Warszawa, 1936.

¹¹ Florio Banfi (Barabás Holik sau Florió Laszlo, n. 1899) *Magyarország térképét ábrázoló falfestmény a Vatikánban*, Budapest, 1940 ; Idem, „*Imago Hungariae*“ nella cartografia italiana del Rinascimento, în „Biblioteca dell'Accademia d'Ungheria in Roma“, NS, no 1, 1947, p. 362—418 ; Idem, *La Loggia della Cosmografia nel Palazzo Vaticano*, în „L'Urbe“, NS, XIV (1951) no 1, Roma, p. 1—7 + 4 pl ; Idem, *L'immagine del mondo nelle Logge di Raffaello*, Roma, 1951 ; Idem, *The Cosmographic Loggia of the Vatican Palace*, în „Imago Mundi“, IX (1952), Leiden, p. 23—24 + 2 pl.

¹² Idem, *I Paesi Romeni nei monumenti cartografici italiani*, Freiburg, 1956, 106 p. + 45 hărți. Studiul hărții din Loggia lui Rafael este expus la p. 19—23 și ilustrat cu harta 23, imagine parțială, folosită și la ilustrarea celorlalte lucrări ale sale, cum sînt : „*Imago Hungariae*“ nella cartografia del Rinascimento... tav. VII sub titlul *L'Ungheria di Stefano Tabouret...* ; *La Loggia della Cosmografia nel Palazzo Vaticano...* tav. III sub titlul *Particolare della carta rappresentando l'Ungheria e la Polonia*.

Lectura lui Banfi, uneori incompletă, a omis însă din harta de care ne ocupăm întreg teritoriul Dobrogei și este, cu toate insistențele sale, insuficientă în stabilirea surselor (el eludează de ex. pe Honterus¹³ și pe Reichersdorffer¹⁴ și chiar pe Pirro Ligorio, coautorul operei de față, pe care R. Almagia îl presupune prin harta lui din 1559)¹⁵.

La analiza toponomasticii, așa cum s-a putut observa anterior, constatăm lipsa elementelor de relief și de hidronimie. Pentru sistematizarea lor, propunem o lectură grupându-le pe provinciile românești istorice :

Banat

Bekyn	= Buchin	Orsava	= Orșova
Betzkc			
Bisere		Portelza	= Porțile de Fier
Bozas	= Buziaș	Possa	= Peșteana
Czumgrad		Rihas	= Recaș
Egis	= Igriș	Tem...	= Timișoara
Ghenad	= Cenad	Tereman	= Teremia
Kerek	= Caporal Alexa	Tozu	= Mișca
Karansebes	= Caransebeș	Varadia	= Vărădia
Lipa	= Lipova	Wason	= Virșolt
Logoj	= Lugoj	Zengy	= Singer ?
Lugas	= Lugaș	Zewlam	= Seleuș (Ineu)

Oltenia

Seuerini	= Turnu Severin	Zelatina	= Slatina
Traiani Pons	= Podul lui Traian	Zula	= Craiova ?
Wurdu	= Rimnicu Vilcea		

WALACHIA

Alauta		Oltsenem	= Oltenița
Arcim		Pinum	
Argius	= Curtea de Argeș	Pitesan	= Pitești
Brailomi	= Brăila	Richez	
Briolano		Rotetoren	
Buchuresche	= București	Sandai	
Chlownic		Talontez	
Flotz	= Cetatea de Floci	Vasillum	
Langenaw	= Cîmpulung	Zorzo	= Giurgiu

¹³ Iohannes Honterus, *Rudimentorum cosmographiae libri duo*, Cracoviae, 1530 ; Idem, *Chorographia Transylvaniae*, Syebenburg, Basileae, 1532.

¹⁴ Georgius Reichersdorffer, *Moldaviae qui olim Daciae Pars chorographia*, Viennae, 1541 ; Idem, *Moldaviae finitimarumque regionum typus* f.a., precum și *Chorographia Transilvaniae* din 1550 (Cf. Marin Popescu Spineni, *România în istoria cartografiei pînă la 1600*, București, 1938, p. 120—121).

¹⁵ Op. cit., p. 4.

Dobrogea

Axiopoli	= Cernavodă	Inaritiumosi	
Babrch		Licostomo	= Periprava
Bada		Niuoz	
Beroe		Pangola	= Mangalia
Cabidana	= Topalu	Peuce uel sagro	
Cium		Saline	
Cursum	= Hirșova	Succidaua	
Custi		Temeno	
Dansudaua		Tomi	= Constanța
Drimaga		Trorsus	
Durostorum	= Siiistra	Zanauarba	

MOLDAVIA

Aczud	= Adjud	Niemecz	= Neamț
Bachoua	= Bacău	Oblucice	= Oblucița
Baralath	= Birlad	Ophiussa	
Bardeouse	= Borzești	Orihou	= Orhei
Bieligrod		Pudna	= Putna
Cast. Razea		Pudno	= Putna (Vrancea)
Cerneuo	= Cernăuți	Ren	= Reni
Crolouu		Rosna	= Rodna ?
Cucze	= Hotin	Schia	= Scheia
Cutnar	= Cotnar	Sereth	= Siret
Falconara		Sfoka	= Soroca
Falcziu	= Fălciu	Skea	= Șcheia
Galatz	= Galați	Suczou	= Suceava
Hel		Tarasouze	= Tîrășăuți
Hus { zz ? }	= Huși	Targorod	= Roman
Iassy	= Iași	Tatros	= Trotuș
Lapuzna	= Chișinău	Tehynie	= Tighina
Maiak		Tubarcza	
Margosest	= Mărășești ?	Tureczkybroth	= Ciubăcu
Molddoania	= Moldovița	Vasluy	= Vaslui
Moncastro	= Cetatea Albă	Vsczya	

TRANSYLVANIA

Alba Iulia	= Alba Iulia	Benherd	= Beltiug ?
Alka	= Archiș	Bistritz	= Bistrița
Beliek	= Beiuș	Bodolo	

Brassa	= Brașov	Lupsi	= Lupșa
Broka		Marosi	
Cibinium	= Sibiu	Medies	= Mediaș
Cifea		Nemeti	= Mințu Gherlei
Colosiem	= Călăcea	Orba	= Oarba de Mureș ?
Colosuar	= Cluj	Rhew	= Vadu Crișului
Cziceuar	= Ciceu	Rössis	= Roșia
Czick	= Șumuleu Ciuc	Samos	
Deez	= Dej	Ségesvar	= Sighișoara
Died		Sepfen	= Sfintul Gheorghe
Dowa	= Deva	S. Iob	= Siniot
Feltat		Swalcio	
Fogaras	= Făgăraș	Talpas	
Gherghi	= Gheorghieni	Telegd	= Tileagd ?
Huniad	= Hunedoara	Terhes	
Ierenut	= Iernul	Tertz	= Cirta
Istar	= Istrău ?	Vardein	= Oradea
Kalei	= Carei	Vasarhe	= Tîrgu Mureș
Kerejsi		Waralia	= Seini
Keresbania	= Baia de Criș	Zaiuaros	= Zeicani
Kizdi	= Tîrgul Secuiesc	Zakad	
Kizdze		Zalkoç	
Lechnitz	= Lechința		

Urmărirea atentă a fiecărui element al hărții adună pînă în cele din urmă o sumă de imperfecțiuni explicabile prin stadiul incipient al topografiei. În ceea ce ne privește considerăm că Florio Banfi, cu toate deficiențele studiului său, formulează o judecată îndreptățită asupra valorii hărții din *Loggia* lui *Rafael*: *unică prin execuția ei monumentală, reprezintă toate Țările Române*¹⁶. Aceleași aprecieri le întîlnim și în opera lui Roberto Almagia, căruia îi datorăm studiile de sinteză cele mai autorizate, chiar dacă nu s-a oprit la descrierea particularităților teritoriale statale și reproducerea hărților este insuficientă pentru lecturi toponomastice¹⁷.

¹⁶ Op. cit., p. 23.

¹⁷ Roberto Almagia ha magistralmente riconosciuto la storia degli affreschi cartografici della „Loggia Bella“, stabilendone la cronologia e identificando gli artisti a cui dobbiamo questa singolare decorazione (cf. Deoclecio Redig De Campos, op. cit., p. 161).

Din analiza elementelor hărții se evidențiază următoarele :

1. Nici unul dintre izvoarele hărții nu este posterior anului 1562, observație care concordă cu a majorității specialiștilor care s-au ocupat de studiul ei¹⁸.

2. Deoarece *Loggia lui Rafael* inițial nu a fost acoperită, condițiile meteorologice nu au fost prea generoase în conservarea frescelor. I-a revenit lui Grigore al XIII-lea inițiativa de a apăra galeria, închizând-o cu un perete de sticlă și de a cere retușarea părților degradate, în anul 1585¹⁹. Cu această ocazie, așa cum au constatat și alți autori, harta nu a suferit intervenții care să o altereze esențial (ca în cazul altor hărți) : au fost refăcute cursurile apelor și s-au îmborsărit culorile câmpiilor și ale pădurilor. Păstrând elementele toponomastice, restauratorul a evitat deformările chiar și în cazul în care intervenția prin contactul de culoare este evidentă (de ex. pentru : *Pudna, Sereth, Bardeouse, Molddovania, Bachoua, Czizauar, Alba Iulia, Beliek, Zakad*). Denumirile la care se observă modificări (fără a putea fi atribuite exclusiv restaurării) sînt următoarele :

a) Timișoara are ultimele litere șterse și apare sub forma de Tem...

b) În Moldova apare localitatea Cast. R ... a.

c) În Muntenia apare o localitate (Tîrgoviște ?) fără nici o denumire.

d) În Delta Dunării, centrul locuit corespunzător Sulinei are un titlu indecifrabil.

3. Spre deosebire de hărțile citate ca izvoare, harta din Vatican folosește un semn aparte care corespunde fonemului „ș” : *Brașa, Bucureșche, Maroși, Oltșenem, Tarașouze, Segeșvar, Rihaș, Vașarhe*, ș.a. Astfel, dacă la numeroase toponime constatăm o influență a grafiei maghiare, introducerea acestui semn demonstrează intenția autorului de a se acomoda fonetismului contemporan printr-o formulă proprie. Consemnăm, pentru data la care a fost executată harta, o încercare de transcriere fonetică în alfabetul latin pentru toponomastica din întregul teritoriu românesc²⁰.

4. O mențiune aparte facem pentru zona Dobrogei, pe care cartografia italiană o înregistrează în numeroase lucrări, din care colecțiile Bibliotecii Apostolice a Vaticanului (BAV) posedă exemplare foarte reușite. Acestea au atras atenția multor specialiști și au fost folosite pentru studii comparatiste și la nenumărate confruntări documentare (ca de ex. pentru localizarea Vicinei sau a Chilieii). Informațiile furnizate de ele, cu toate aproximațiile inerente tehnicii de epocă, își păstrează valoarea documentară istorică, chiar dacă datele lor sînt uneori forțate prin interpretări tendențioase cu implicații politice²¹ sau polemice²².

¹⁸ Vezi R. Almagia, *op. cit.*, p. 26 ; cu excepția lui Florio Banfi care, confundându-l pe Etienne du Pérac cu Etienne Tabouret, propune ca perioadă de execuție 1561—1564, adică întreaga perioadă pînă la care s-au terminat lucrările din *Loggia lui Rafael*.

¹⁹ Filippo Agricola, *Relazione dei restauri eseguite nelle Terze Logge del Pontificio Palazzo Vaticano*, Roma, 1842 ; L. von Pásztor, *Geschichte der Päpste seit Ausgang des Mittelalters*, vol. IX, Freiburg im Br., 1930 ; *Memorie sulle pitture et fabbriche* din *Archivio Boncompagni* din Roma, despre perioada papei Grigore al XIII-lea.

²⁰ Iorgu Iordan, *Rumänische Toponomastik*, Bonn/Leipzig, vol. I (1924), vol. II—III (1926), și ediție în limba română — *Toponimia românească*, București, 1960 ; Marin Popescu Spineni, *România în istoria cartografiei pînă la 1600*, București, 1938 ; Tr. Ionescu-Nișcov, Const. Velichi, A. Constantinescu, *Toponimie istorică din perioada feudală a Țărilor Române (1374—1600)* în „Revista Arhivelor”, anul XLIX (1972), vol. XXXIV, nr. 1, p. 25—40. Notăm că acest semn este folosit rar de Reichersdörffer.

²¹ I. Dujcev — J. Ruvsschaert, *Manoscritti slavi, documenti e carte riguardanti la storia bulgara della Biblioteca Apostolica Vaticana e dell'Archivio Segreto Vaticano (IX—XVII sec.)*, Sofia, 1979, (v. nota 25).

²² Petre Diaconu, *Iarăși despre localizarea Vicinei*, în „Revista de Istorie”, Tom. 34, 1981, nr. 12, p. 2311—2316.

Problemele pe care încercăm să le semnalăm apar legate de evoluția istorică a unor denumiri, urmărite în studiile publicate în special de R. Almagia²³, I. Dujcev — J. Ruyschaert²⁴, V. Eskenazy²⁵.

a) *Licostomo* pare să corespundă în harta noastră cu Periprava. În hărțile de dată anterioară²⁶ denumirea era localizată în amonte și ulterior apare schimbată în *Chicli*²⁷. Această modificare corespunde substituiri de același fel pe care Michel Balard o semnalează în textele lui Antonio di Ponzo²⁸.

b) *Licostomo-Salline* din Cod. Pal. Lat. 1362 A. ff. 2v—3r (1320—1321) și Cod. Vat. Lat. 2972, fo. 17r (1321), localizat la vărsarea în mare pe țărmuri punctate diferențiat în roșu, se separă ulterior și *Licostomo* rămâne ca termen propriu pentru localitatea din zona Periprava. Urmărind însă modul în care este reprezentat grafic *Licostomo-Salline*, observăm că el este folosit și pentru alte *Salline* (una, două sau trei denumiri de același fel) în Crimeea²⁹. Acest fapt lasă impresia denumirii unor *salinagii* organizate teritorial, stabil. Și, pentru aceeași interpretare, pledează prezența simultană a denumirilor *Solina* (pentru Sulina) și *Saline*³⁰.

În harta noastră, cuvântul *Saline*, plasat la extrema brațului Chilia, prin delimitarea habitatului pare să aibă aceeași semnificație (pe locul unde este desemnată Sulina textul este indescifrabil).

5. Spre deosebire de hărțile amintite din colecția BAV unde în Limanul Nistrului apare denumirea Moncastro (pentru Cetatea Albă) aici există două toponime: *Moncastro* mai în sud (în zona Tuzlei) și *Bioligrod* (în zona Palanca). În același timp, *Falconare*, în loc de Dobrogea, apare în nordul Deltei Dunării.

Harta din *Loggia lui Rafael* este o probă a prezenței poporului român în viața politică, socială și culturală a Europei și la nivelul epocii. Aceasta este redată prin poziția centrală pe care o ocupă Țările Române în economia generală a cadrului geografic. Ea a fost realizată în timp ce în scaunul Moldovei Sublima Poartă îl înlocuia pe Alexandru Lăpușeanu (sept. 1552 — sept. 1561) cu Despot Vodă (sept. 1561 — sept. 1563), iar în cel al Țării Românești îl înlătura pe Mircea Ciobanul (în 21 sept. 1559) și-l întrona pe Petru cel Tânăr (21 sept. 1559 — 8 iunie 1568). Era perioada când, după lupta de la Mohaci din 1526, Ungaria era transformată în cea mai mare parte în pașalic și când principatele române rezistau ca avanpost în frontul de apărare a Europei. Transilvania, prin-

²³ Roberto Almagia, *Monumenta Cartographica Vaticana*, Città del Vaticano, 4 vol., 1946—1955.

²⁴ V. nota 21.

²⁵ Victor Eskenazy, *Izvoare cartografice medievale despre teritoriul românesc. Observații pe marginea unei lucrări recente* în „Revista de Istorie”, Tom 33, 1980, nr. 3, p. 759—765, (Anexa cu lista toponimelor la p. 764—765). Autorul se ocupă de prima ediție a lucrării, apărută în lb. bulgară.

²⁶ Din colecția BAV, cod. Pal. Lat. 1362, A. ff. 2 v — 3 r. 1320—1321; Cod. Vat. Lat. 2972, fo. 107 r (1321).

²⁷ Borgiana XIII (1538); Cod. Pal. Lat. 1886, ff. 11 v — 12 r (1542); Cod. Barb. Lat. 4357, ff. 12 v — 13 r (1532).

²⁸ Michel Balard, *Notes sur les Ports du Bas-Danube au XIV-e siècle* în „Südost-Forschungen”, B XXXVIII, 1979, p. 1—12. Studiul conține o bogată bibliografie asupra Chiliei (p. 2—7).

²⁹ Borgiana V (cca 1450) Cod. Vat. Lat. 9015, ff. 1v—2r (1452); Cod. Vat. Lat. 9016, Tav. 1 (1471); Borgiana VII (1497); Borgiana VIII (1508); Borgiana XIII (1538); Cod. Pal. Lat. 1886, ff. 11v—12r (1542); Cod. Barb. Lat. ff. 12v—13r (1542).

³⁰ Cod. Pal. Lat. 1362, A. ff. 2v—3r (1320—1321); Cod. Vat. Lat. 2972, fo. 107 (1321); Borgiana V (cca 1450); Cod. Vat. Lat. 9016; Tav. 1 (1471); Borgiana XIII (1538); Cod. Lat. Pal. 1886, ff. 11v—12r. (1542); Cod. Barb. Lat. 4357, ff. 12v—13r (1542).

cipat independent, era frământată de efectele Reformei cu o participare activă și aportul ei se înscrisa în istoria poporului român ca un act de revoluție culturală: Coresi, la Brașov și în alte orașe transilvane, a dezvoltat o puternică activitate de traducător în limba română, de editor și de tipograf la scară industrială.

Și tot de aici, Iohann Honterus³¹ (de la Brașov) și Georgius Reichersdorfer³² (de la Sibiu) și-au pus operele lor la dispoziția cartografilor europeni.

Urmărind repartitia teritorială statală, harta din Vatican atribuie Ungariei o arie mai mare decât în realitate. Ea consemnează însă separarea Transilvaniei ca urmare a independenței ei mai înainte de hărțile lui G. Gastaldi³³.

Bogăția toponimelor din spațiul românesc indică interesul geografilor pentru cunoașterea acestui spațiu, altădată consemnat prin portulane ca simple puncte de contact comercial. Prin conținutul și semnificația ei, harta aceasta are valoarea unui adevărat monument național românesc, care, prin realizarea artistică demnă de *Loggia Bella* este o probă a autorității politice a poporului nostru. Proba este cu atât mai pregnantă, cu cât, în epocă, Principatele Române — teritorii ale creștinismului oriental — nu se bucurau de prea mare atenție a statelor catolice. Conservarea imaginii României istorice în *Loggia lui Rafael Sanzio* este astăzi o oglindă nu numai a Renașterii italiene, ci și a celei românești, susținută de atâtea alte monumente de înalt nivel artistic care au îmbogățit numeroase din localitățile înscrise în hartă.

RÉSUMÉ

L'auteur consacre son attention à la neuvième des treize cartes géographiques qui ornent la Loggia de Raphaël Sanzio au Palais du Vatican — couronnement monumental de la cartographie italienne de la Renaissance offrant une vue d'ensemble de la Terre en tenant compte de la configuration statale vers l'année 1560.

Dans la carte en question, les territoires roumains — la Moldavie, la Transylvanie, la Valachie — occupent une grande surface, justement au milieu de la composition, qui correspond au territoire national dans les limites de l'ancienne Dacie.

Après lui avoir fait une brève description, non sans les dûes références aux études synthétiques ou analytiques qui lui ont été consacrées jusqu'à présent, l'auteur propose une lecture des toponymes groupés en tenant compte de chaque province historique roumaine, en relevant la présence d'un signe à part qui correspond au phonème „š”. Si beaucoup de toponymes mettent en évidence l'influence de la graphie magyare, l'introduction de ce graphème démontre l'intention du peintre de représenter un phonème typiquement roumain par une formule propre.

L'article conclut que la carte de la Loggia de Raphaël prouve encore une fois la présence du peuple roumain dans la vie politique, sociale et culturelle de l'Europe au niveau de l'époque. L'abondance des toponymes dans l'espace roumain témoigne de la peine que les géographes se donnaient pour connaître cette aire géographique.

Par son contenu et sa signification, la carte en question acquiert donc la valeur d'un monument national roumain témoignant de l'autorité politique dont jouissait le peuple roumain.

³¹ Vezi nota 13.

³² Vezi nota 14.

³³ În harta Transilvaniei din anul 1566, G. Gastaldi scrie: „Opera di M. Gastaldi, Piemontese, Cosmografo fa descrizione della Transilvania et parte de Vngaria et il simile della Romania con la gionta nel disegno di el medesimo autore apar, con la divisione della Transilvania dall'Vngaria fatta con portecini alla libreria del San Marco in Venetia”, Staatsbibliothek, Karlsruhe, Md. 21, fo. 75 r. dimensiuni 33 × 49,5 cm. Vezi I. C. Bacila, *Însemnări asupra cartografiei Moldovei și Munteniei din secolele XVI—XVIII*, în „Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie”, Tom XLVII, 1928, p. 4; Florio Banfi, *Imago Hungariae* p. 402.

P R É C I S

The author of the article wants to present the ninth map from among the thirteen ones that decorate Rafael Sanzio's Loggia in the Vatican Palace, a monumental crowning of the Italian Renaissance cartography syntetizing the entire world in the State configuration of about 1560s.

On the map the Romanian territories — Moldavia, Transylvania, Wallachia — occupy a large area, in central position, corresponding to the national territory in the borders of the old Dacia.

After a brief description with references to the synthetic and analitic surveys that were dedicated to it, the author proposes a reading of toponyms grouped on the historical Romanian provinces, noticing the presence of a peculiar sign corresponding to the phoneme „ș”. If at many toponyms the influence of the Hungarian writing is obvious, the introduction of this graphic sign demonstrates author's intention to express a typical Romanian phoneme by a personal formula.

The conclusion of the article is that the map of Rafael's Loggia is evidence of the Romanian people's participation in the European political, social and cultural life at the level of the period. The richness of toponyms from the Romanian area points out the geographers' interest for the knowledge of this geographical zone.

By its contents and signification this map has the value of a Romanian national monument which proves the political authority of the Romanian people.

Acele frumoase fapte ce Măria Ta ai făcut în vremea înconjurării Vienei

ȘERBAN VOINEA SEMO

Evenimentele politice și militare din a doua jumătate a secolului al XVII-lea au pus în joc soarta unor mari imperii din Europa și Asia. Ciocnirile de interese au fost dure. Aliații erau ușor sacrificați. Promisiunile și tratatele nu se respectau. Angajamentele erau luate ușor și tot atît de ușor erau călcate. În acest context Țările Române și-au cîntărit cu grijă fiecare acțiune, fiecare adeziune și în același timp au înțeles că nu se pot bizui decît pe ele însele.

Cea de a doua jumătate a secolului al XVII-lea, chiar dacă nu a adus în aria externă de interese a Țărilor Române schimbări spectaculoase, a continuat totuși să fie spațiul de timp în care procesele externe începute în prima jumătate a veacului s-au desfășurat avînd implicații pentru ele. Unul din aceste evenimente din prima jumătate a secolului, care își relevă abia acum consecințele pentru poporul român, este războiul de treizeci de ani. Sfirșitul lui înseamnă blocarea expansiunii Imperiului habsburgic spre apusul Europei. Urmarea a fost orientarea politicii sale externe, agresive spre partea răsăriteană a continentului și provocarea marilor conflicte cu Imperiul otoman. Consecințele vor fi grave pentru teritoriile Țărilor Române deoarece vor deveni fruct rîvnit, obiectul unor ciocniri de interese politice și mai ales teatru de luptă armată. Deasupra Țării Românești se simțeau încă adierile vîntului de libertate, de independență stîrnit de Mihai Viteazul cu o jumătate de secol în urmă și de izbucnirile de mînie și de speranță din timpul unor domnii cum a fost aceea a lui Mihnea al III-lea.

În Europa, Austria era la jumătatea secolului cel mai puternic dintre statele germane. Monarhia habsburgică făcea eforturi pentru a deveni puterea absolută, iar împăratul zdrobea orice veleități de independență ale maghiarilor sau cehilor și înăbușea fără îndurare mai multe mișcări țărănești.

Imperiul otoman din punct de vedere teritorial se afla în momentul maximei sale dezvoltări. Cleștele turcesc ajunsese pînă în Polonia și foarte aproape de Viena. În interiorul imperiului însă situația era departe de a fi strălucită. Pe tronul sultanilor era un copil, Mahomed al IV-lea iar imperiul a fost pe rînd sub semnul puterii și dominației bunicii, al mamei sale și al unei anarhii de proporții incredibile. Dar, în 1656, ajunge mare vizir Mahomed Küprülü primul din ceea ce se va putea numi dinastia Küprülü. Vizirii Küprülü, cu mijloace de o duritate ieșită din comun, au pus ordine în administrație, au lovit în veleitățile de independență ale diferitelor grupuri privilegiate din armată, în special din rîndurile ienicerilor.

Polonia era la rîndul său puternic marcată de poziția șleahței față de puterea centrală. Totodată ajunsese în acele timpuri la trista celebritate de a avea țărănimea cea mai crunt exploatăată. Între 1665—1660 Polonia s-a văzut antrenată în războiul cu Suedia și peste cîțiva ani într-un conflict cu Rusia care va fi tranșat în 1667 în defavoarea sa. În 1674 însă, pe tronul Poloniei va veni Ioan Sobieski.

În momentul izbucnirii conflictului austro-turc din vara anului 1683¹, se afla pe tronul Țării Românești unul dintre cei mai însemnați domnitori ai secolului al XVII-lea : Șerban Cantacuzino. Personalitate puternică, dominatoare, cu o bogată carieră în diferite dregătorii, cult și iubitor de cultură în toate formele ei de manifestare, format în tinerețe la Academia Domnească din București, apoi la școala din Tîrgoviște și mai tîrziu la școala grecească din Constantinopol, Șerban și-a pus cu putere pecetea pe evenimentele epocii. Problema găsirii celor mai nimerite căi de opoziție față de apăsătoarea dominație a turcilor a fost poate problema crucială a domniei fiului postelnicului Cantacuzino. S-a suit în scaunul țării în împrejurări grele. Cronicarul Stoica Ludescu nota astfel starea în care se afla țara în anul 1679 : „Că întîi fiind țara spartă și risipită pentru multe nevoi și greutăți ce au fost impresurate încă din zilele altor domni ce au fost mai dinainte, nu putea nici într-un chip să o îndrepteze nici să le folosească ceva, pentru că-l impresurau turcii cu dări de bani și zaharele încă și mai multe de cum fusese mai nainte“².

Cînd în octombrie 1680 domnitorul se întorcea din campania militară la care luase parte, cronicarul nota din nou cu tristețe : „Atuncia și Șărbă Vodă au venit iar la scaunul lui. Și iar începu a se lupta cu toate nevoile ce-i veneau de la turci, că pe acea vreme pîgînii foarte se înălțase și să întinse, că nimenea din creștini nu putea să le stea înainte“³.

Pentru eforturile de a redresa situația economică a țării și de a limita efectele negative ale dominației otomane istoria l-a apreciat pe domnitor la ade-vărata lui valoare. Ni se par demne de reprodus considerațiile istoricului ardelean Ștefan Meteș : „Rareori a domnit în principate un voievod în împrejurări atît de grele ca Șerban, care a știut, păstrîndu-și tronul, să apere țara de orice călcare de oaste străină și umilire. Șerban Vodă merită a fi pus între cei mai de

¹ Mai precis între 14 iulie și 13 septembrie 1683.

² *Istoria Țării Românești, 1290—1690 — Letopisețul Cantacuzinesc*, ediția Grecscu și D. Simonescu, Edit. Academiei R. S. România, 1960, p. 177.

³ *Ibidem*.

frunte domni din Țara Românească”⁴. Nicolae Iorga la rîndul său l-a socotit energic, dibaci, stăruitor, un luptător politic de prim ordin⁵.

Intr-adevăr, mai mult decît oricare alt domeniu, cel al politicii externe relevă calitățile de strateg ale lui Șerban Cantacuzino. În acțiunile lui politice și-a asumat riscuri sau a dovedit prudență, toate întemeiate pe calcule clădite cu grijă și competență.

Unii dintre contemporanii săi nu au putut însă să se ridice la nivelul spiritului deosebit al acestui domnitor și nu i-au înțeles comportamentul în timpul asediului Vienei. Contele Csaky de exemplu, emisar la un moment dat al austriecilor, l-a învinuit de prudență exagerată. Dar cum putea fi acuzat Șerban de prudență exagerată — el care sprijinise de atîtea ori cauza antiotomană — în timp ce regele Franței, solicitat la 1678 de Sobieski să se alăture acestei cauze, răspundea că în condițiile de atunci ar fi fost cel puțin lipsit de prudență nu numai a da, dar chiar și a promite ajutor pentru o asemenea întreprindere⁶.

Dimpotrivă, o parte dintre contemporani, fie sub imperiul groazei față de turci, fie sub cel al intereselor proprii, mărunte l-au acuzat de asumarea unor riscuri nu numai enorme, dar și inutile⁷.

Acesta era omul căruia în 1683 Poarta i-a cerut să se alăture armatei otomane pornită spre Viena. Iminența unui conflict între Poartă și puterile anti-otomane ajunsese evidentă încă de la începutul anului 1682. De aceea, ordinul pentru a se pregăti de campanie oastea Țării Românești îi fusese trimis lui Șerban, ca și lui Duca în Moldova, încă din ianuarie 1682. Dar Șerban era de mult gata să facă față unui astfel de eveniment. „Îndată ce s-a dus în Țara Românească — avea să scrie Dimitrie Cantemir despre Șerban — a început să intre în corespondență cu împărații Europei și mai ales cu cezarul Romei și cu mina armată să se unească cu domnii creștini”⁸.

Din izvoarele istorice se pot depista o serie de acțiuni pe care Șerban le întreprinde în favoarea austriecilor, încă cu mult înainte de începerea campaniei. Astfel, la începutul lui 1683, domnul muntean va fi singurul în măsură să-i faciliteze lui Caprara — ambasadorul plenipotențiar austriac la Constantinopol — trimiterea unui curier la Viena, fapt interzis în același timp cu desăvîrșire de Poartă⁹. Tot acum turcii îl aruncă în închisoare pe contele Csaky, omul de încredere al Casei de Habsburg. Șerban intervine însă cu promptitudine, obține eliberarea acestuia și — după cum vom afla dintr-un denunț tîrziu al lui Apaffi către turci — îl va trimite pe Csaky la Viena și la Cracovia cu informații importante despre pregătirile otomane și cu asigurări de sprijin din partea sa¹⁰. Șerban se folosește cu iscusință de Ianachi Porfirita, capuchehaia lui la Constantinopol, pentru a strînge informații susceptibile de a-i interesa pe cei ce vor trebui să

⁴ Șt. Metes, *Șerban Vodă Cantacuzino și biserica românească din Ardeal*, Vălenii de Munte, 1915.

⁵ N. Iorga, *Cronicile Muntene*, București, 1899, p. 2.

⁶ K. Maliszewski, *Acta quae in archivo ministerii rerum exterarum gallici ad Joannis III regnum illustrandum spectant*, Cracovia, 1879, tom II, p. 247; I. Moga, *Rivalitatea polono-austriacă și orientarea politică a țărilor române la sfîrșitul secolului XVII*, Cluj, 1933, p. 77—78.

⁷ S. Dragomir, *Contribuții privitoare la relațiile Bisericii românești cu Rusia în veacul al XVII-lea*, București, 1912, p. 1202 în An. Acad. Rom. XXXIV; Del Chiaro, *Revoluțiile*, p. 91.

⁸ Dimitrie Cantemir, *Evenimentele Cantacuzinilor și Brîncovenilor din Țara Muntenească*, ediția G. Sion, București, 1878, p. 8.

⁹ O. Redlich, *Geschichte oesterreichs*, p. 308; V. Zaborovschi, *Istoria politicii externe a celor trei principate, Țara Românească, Transilvania și Moldova de la asediul Vienei pînă la moartea lui Șerban Cantacuzino...*, București, 1925 p. 25.

¹⁰ *Monumenta comitialia Regni Transylvaniae*, XVIII, p. 574—577.

facă față iminentei campanii otomane și găsește mijloacele cele mai bune pentru ca aceste informații să ajungă la destinație. Desigur, astfel de luări de poziție fățișe au fost numeroase din partea domnului Țării Românești¹¹. Faptele legate de poziția antiotomană devin însă notorii pînă la Paris încă din primăvara anului 1682.

La 14 iulie 1683, cei 200 000 de oameni ai lui Kara-Mustafa își ridicaseră corturile în fața Vienei. În spatele zidurilor acestui oraș nu se aflau mai mult de 10 000 apărători și tratatele de alianță cu Polonia, care pînă atunci nu dăduseră cine știe ce rezultate. Întreaga lume creștină era înspăimîntată. De unde, atunci, au găsit românii curajul să se manifeste în atîtea feluri în favoarea și în sprijinul celor ce păreau în spatele zidurilor sortiți unei pieiri sigure? Poate trebuie subliniat în plus că acțiunile românilor împotriva otomanilor aveau loc tocmai în timp ce același „rege preacreștin” al Franței se declara în fond aliatul celor care asediau Viena¹².

Sînt îndeobște cunoscute acțiunile românilor în general și ale muntenilor în special, cu ocazia asediului din iulie-septembrie, dar desigur cel mai de seamă fapt este acela că Șerban — care era prins cu muntenii lui în cleștele taberei otomane — a propus a trece cu toți ai lui în tabăra creștină, dacă victoria acestora va apărea ca sigură și dacă această tabără va fi hotărîtă să ducă lupta și după ce turcii vor fi învinși aici, pînă la totala lor zdrobire¹³. Dar pînă a se crea o astfel de situație, românii se prefac doar că participă la asediu¹⁴, își îndeplinesc obligațiile genistice cu o extremă încetineală, comunică permanent asediaților știri din tabăra turcă¹⁵, înlesnesc trecerea curierilor lui Kunitz* spre asediați¹⁶ sau trimit ei înșiși curieri la Carol de Lorena cu știri și încurajări¹⁷.

Dar dacă pînă aici a fost vorba de curajul românilor și al voievodului lor, sfatul dat de Șerban marelui vizir de a nu ataca, căci oricum austriei sînt la capătul puterilor și vor preda orașul, a însemnat un prețios răgaz dat asediaților¹⁸. Domnul Țării Românești reușește de asemenea să-i convingă pe turci să-i încredințeze încercarea de a începe, prin Kunitz, tratative de pace. Acțiunea i-a ușurat enorm lui Șerban, tocmai într-un moment critic — sfîrșitul lunii august, legătura vitală cu asediații¹⁹. Toate acestea înseamnă un simț politic și o abilitate cu totul ieșite din comun. Mai tîrziu astfel de fapte vor fi sintetizate de generalul Woldstein în scrisoarea din 29 februarie 1688 pe care i-a trimis-o lui Șerban Cănuțacuzino și care confirma pentru istorie „acele frumoase fapte ce Măria Ta ai făcut în vremea înconjurării Vienei”²⁰.

¹¹ V. Mihordea, *Les Principautés Roumaines dans la presse française du XVII-e siècle (1680–1699)*, Paris, 1932.

¹² I. Hudita, *Histoire des relations diplomatiques entre la France et la Transylvanie du XVII-e siècle (1635–1683)*, Paris, 1927, p. 407.

¹³ I. C. Filitti, *Din arhivele Vaticanului, II*, București, 1914, doc. nr. 151, p. 140.

¹⁴ Del Chiaro, *op. cit.*, p. 88.

¹⁵ *Ibidem*, p. 88–89.

* Cristof Kunitz, fostul rezident austriac la Constantinopol, pe care turcii — conform obiceiului lor — îl oprise în tabăra lor într-o stare de semiprizonierat, pentru ca la nevoie să-l folosească în eventuale tratative cu austriei.

¹⁶ Iacob Haide, unul din trimișii lui Kunitz este prins de turci la Rosau, fapt ce atestă că el trecuse prin locurile unde se aflau românii. Cf. *Diarium Kunitz*, tipărit în 1683 și 1684. A se vedea V. Zaborovschi, *loc. cit.*, p. 37.

¹⁷ Sarosi, trimisul principelui Apaffi — statornicul dușman al lui Șerban Cantacuzino — trebuia să comunice turcilor la Constantinopol în 1688, printre altele, și faptul că în timpul asediului, Șerban Cantacuzino avea un curier care îi făcea permanent legătura cu Carol de Lorena — *Monumenta Comititalia Regni Transylvaniae*, XVII, p. 574.

¹⁸ N. Iorga, *Genialogia*, p. 212–213.

¹⁹ V. Zaborovschi, *loc. cit.*, p. 37.

²⁰ N. Iorga, *Genialogia*, p. 243.

La 12 septembrie proporțiile dezastrului otoman nu au fost înțelese de aliați. Alexandru Mavrocordat, martor ocular confirma că cea mai mare parte din oastea otomană a pierit în Dunăre, și descria pierderile ulterioare provocate de boli, foamete, ger și lipsa adăposturilor. La 7 noiembrie vizirul oștirilor care se retrăgeau a intrat în Belgrad²¹. Părerea pe care ne-a transmis-o Alexandru Mavrocordat, că dacă 5—6 000 de creștini i-ar fi urmărit pe turci ar fi făcut ca înfrângerea să devină un dezastru, ne apare ca perfect justificată. Otomanii nu au fost însă urmăriți, iar Șerban a fost pus în imposibilitate de a-și pune în practică hotărîrea de a trece pe față, cu sabia în mină de partea dușmanilor Porții.

Românii se vor retrage, lăsînd în urma lor celebra cruce, dovadă a opțiunii pe care o făcuseră pentru cei despre care au crezut că este în firea lucrurilor să fie alături de ei²².

Dar ce s-a întîmplat după „Viena anului 1683”? Spre cine se vor îndrepta acum cele trei Țări Române? Marchizul de Seleville îi scria lui Ludovic al XIV-lea la numai 16 zile după înfrîngerea turcilor în fața Vienei, că moldovenii, muntenii și transilvănenii vor cere protecția împăratului și regelui Poloniei pentru scuturarea jugului tiranic al turcilor²³. A avut dreptate Seleville? Țările Române nu doreau „protecția” puterilor creștine ci o alianță cu acestea. Reticența Țărilor Române față de Viena sau Cracovia se va dovedi întemeiată. Adevăratele intenții ale celor două puteri creștine față de Țările Române vor deveni în scurt timp notorii în cancelariile europene. La 3 septembrie 1684 lordul Chandos, ambasadorul Angliei la Poartă, trimitea un raport în care, informînd despre asedierea Cameniței de către Sobieski, accentua faptul că regele Poloniei sconta pe o mare victorie care i-ar fi permis cucerirea (!) Moldovei și Țării Românești²⁴. Același ambasador, într-o scrisoare adresată în anul următor lui Carol de Lorena îl informa pe principe despre decepția suferită de regele polon întrucît nerezînd să cucerească Camenița a pierdut prilejul de a dobîndi Moldova și Țara Românească²⁵. Dar poate niciodată adevăratele intenții ale „puterilor creștine” față de Țările Române nu s-au dezvăluit cu atîta claritate ca în decembrie 1685 cu ocazia unui consiliu ținut la Varșovia. Pallavicini, nunțitul papal la Varșovia, declara cu acest prilej că Sfîntul Scaun recunoaște drepturile coroanei ungare asupra Transilvaniei, Moldovei și Munteniei. La această afirmație regele răspunde că cele trei principate au fost pierdute de atîta vreme de coroana ungară încît oricine le poate ocupa²⁶. Această atitudine era fără îndoială cunoscută principilor români, și în special lui Șerban care avea grijă să fie bine informat și să realizeze coîncercări cu interesele țării politica externă. Cîntecele de sirenă ale Curții de la Viena nu l-au putut înșela pe domnul muntean. Sîntem de părere că dacă a lăsat impresia, transmisă peste secole, de a fi crezut în promisiunea unui efemer tron la Constantinopol, ca urmaș al împăraților bizantini, aceasta nu a fost decît o magistrală manevră diplomatică. Habsburgii și regele Poloniei l-au considerat pe Șerban Cantacuzino ca element important în acțiunile lor din această parte a Europei. Viena vedea în domnul Țării Românești un promotor și conducător al unei viitoare răscoale antiotomane în Balcani. Cînd, în 1687, Leopold a dat cele-

²¹ Hurmuzaki, XIII, p. 15—16.

²² Vezi conținutul inscripției de pe cruce în „Magazin istoric pentru Dacia” vol. V, București, 1847, p. 79—80.

²³ Hurmuzaki, XVI, nr. CXXXVIII, p. 51.

²⁴ British Museum, Stowe 215 (Lord Chandos Letter Book, vol. I, p. 218—219; cf. L. Demény, P. Cernovodeanu, *Relațiile politice ale Angliei cu Moldova, Țara Românească și Transilvania*, în secolele XVI—XVII, p. 147.

²⁵ Rapoartele lordului Chandos către secretarul de stat Sunderland din 16 februarie și 15/25 martie 1686, I, p. 337 — Cf. L. Demény, P. Cernovodeanu, loc. cit., p. 175.

²⁶ I. Moga, loc. cit., p. 137.

brul manifest adresat popoarelor creștine aflate sub jugul otoman, spunea printre altele : „...am însărcinat pe ilustrisimul general și duce al nostru Șerban Cantacuzino, principele Țării Românești, prin încrederea noastră cea deosebită ce avem către dînsul, și i-am dat facultate deosebită de a trata sub întărirea noastră și de a încheia tratate cu toți creștinii vecinii lui și cu toți ceilalți ce se gîndesc a trece de partea noastră...”²⁷. Del Chiaro susține în celebra sa lucrare că Șerban „strînsese pe cheltuiala sa vreo 40 000 sîrbi și bulgari viteji și războinici” și pe care „îi ținea afară de țară gata la primul semnal”²⁸, iar Csaky a comunicat, la un moment dat, Vienei că muntenii se pot alătura imperialilor în condițiile înăntării acestora cu o oaste de 20 000 de oameni²⁹. Afirmațiile contemporanilor lui deslușesc astfel de ce domnul Țării Românești era considerat în deceniul nouă al secolului al XVII-lea ca un element deosebit de important în lupta antiotomană, și pentru care motive i se căuta alianța.

Dar, cunoscînd interesele și manevrele politice ale puterilor europene, Șerban Cantacuzino nu-și va trimite reprezentanții la Viena în octombrie 1688 să ceară un protectorat, să ofere o închinare, ci să negocieze de la egal la egal o alianță întărită cu garanții ferme.

R É S U M É

L'article est consacré à Șerban Cantacuzino, prince régnant de la Valachie (1678—1688), et à l'attitude qu'il adopta pendant le siège de Vienne.

Doué d'une personnalité puissante, bénéficiaire d'une carrière riche en hautes dignités, esprit cultivé et protecteur de la culture, Șerban Cantacuzino a eu pendant tout son règne le souci de trouver les moyens les plus propres à entraver la domination turque. Même si force lui a été faite de se joindre à l'armée ottomane qui assiégeait Vienne, il entreprit incessamment toute une série d'actions en faveur des forces chrétiennes. Dès son avènement au trône, il s'était mis en correspondance avec les empereurs d'Europe pour les offrir d'importantes informations au sujet des préparatifs ottomans et pour les assurer de son entier concours. Et aux alentours de la ville cernée, il a transmis sans cesse aux assiégés des informations du camp ottoman. Le conseil qu'il donna au grand visir de ne pas prendre Vienne d'assaut puisque de toute manière les assiégés étaient à bout de forces assura à ceux-ci un précieux répit. Son intuition politique particulière, ainsi que son habileté l'ont aidé à convaincre les Turcs qu'ils ne laissent tenter d'en entamer des pourparlers de paix. La célèbre croix trouvée dans le camp ottoman à la place occupée jadis par les Roumains témoigne de leur option en faveur des forces chrétiennes.

Tous ces faits on les retrouve réunis dans la lettre du 29 février 1688 que le général Waldstein envoya à Șerban Cantacuzino et laquelle atteste devant l'histoire „ces faits louables que Votre Altesse a accompli pendant l'encerclement de Vienne“.

P R É C I S

The article is dedicated to Șerban Cantacuzino, the Wallachian Prince (1678—1688) and to his attitude during Vienna's siege.

A strong personality with a rich activity in many high dignities, a cultivated man loving of culture, Șerban Cantacuzino all the time of his reign tried to find the most appropriate ways to oppose against the Turkish domination. He ceaselessly acted in various ways in favour of the Christian forces, despite he was compelled to join the Ottoman Army during Vienna's siege. Even from his ascending the throne he was in correspondence with the European emperors.

²⁷ Documentul a fost publicat pentru prima oară în „Magazin istoric pentru Dacia”, București, 1847, p. 80—83.

²⁸ Del Chiaro, *Revoluțiile*, p. 91.

²⁹ *Monumenta Hungariae, Diplomataria*, XIV, p. 85.

The letters deal with the Ottoman preparation and the assurance for aid on Prince's part. During Vienna's siege the Prince continually sent to the surrounded people news from the Ottoman camp. The advice given to the Great Vizier not to attack Vienna because the surrounded people are exhausted was for the latter ones a precious respite. His particular political sense as well as his ability helped him to convince the Turks to entrust to him the task to try to begin peace negotiations with surrounded people, fact that enabled him to be in touch with the latter ones. The famous cross that was found in the Ottoman camp on the place where the Romanians were, proved the Romanians option in favour of the Christian forces.

These facts were synthesized by General Woldstein in his letter of 29 February 1688 sent to Serban Cantacuzino in which asserted for history: "those great deeds Your Highness did during Vienna's siege."

Asediul Vienei din 1683 oglindit în câteva manuscrise românești și străine

CONSTANTIN ȘERBAN

Asediul Vienei din 1683, ca moment crucial în istoria orașului cu același nume și cu adinci semnificații în istoria Imperiului habsburgic prin implicațiile profunde pe care le-a avut în contextul relațiilor internaționale europene de la sfîrșitul secolului al XVII-lea și prin consecințele pentru existența Imperiului otoman în secolele următoare, a atras atenția specialiștilor încă din anul în care a avut loc acest important eveniment istoric. O investigație cu caracter bibliografic efectuată încă din a doua jumătate a secolului trecut cu privire la evenimentul amintit a relevat existența a 341 lucrări cu caracter istoric¹. Optzeci de ani mai târziu, o reevaluare a producției istoriografice privind aceeași problemă a ajuns la concluzia că numărul cercetărilor sporise de aproape 8 ori ajungînd la 2 547 lucrări².

Fără îndoială că din anul 1955 și pînă astăzi preocupările specialiștilor în această direcție au sporit substanțial numărul lucrărilor.

Avînd în vedere importanța evenimentului și pentru istoria noastră, ne-am propus să facem cunoscute cîteva date despre mai multe manuscrise inedite românești și străine aflate în arhive din România semnalate parțial de unii cercetători, dar care pînă acum n-au făcut obiectul unui studiu special.

Din punctul de vedere al conținutului, o parte din manuscrisele românești sînt traduceri după scrierile învățatului grec Jeremia Cacavela care, în timpul lui Constantin Brîncoveanu, la cererea expresă a domnului a tradus în grecește o broșură italiană³ apărută chiar în 1683. E vorba de *Ragguaglio storico della*

¹ H. Kapdebo, *Bibliographie zur Geschichte der beiden Türkenbelagerung Wien's 1529 und 1683*, Wien, 1876, p. 41—132; despre asediul Vienei din anul 1529 erau 135 titluri.

² W. Sturminger, *Bibliographie und Ikonographie der Türkenbelagerung Wien's 1529 und 1683*, Graz, Köln, 1955, p. 60—333; cu privire la asediul Vienei din 1529 se scriseseră 534 lucrări.

³ J. Cacavela, *The Siege of Vienna by the Turks in 1683 translated from an Italian Work published anonymus in the Year of the Siege*, F. H. Marshal, Cambridge, 1925, p. 3.

guerra tra l'armi cesaree e ottomane dal principio della ribellione degli Ungari fino anno corrente 1683, Venezia 1683 care apoi în grecește a purtat titlul *Is orian to tou apokleismon tis perfimon poleos Vienas, apo tous katapanta apistous atheous mousoulmanous*⁴. Manuscrisul grec a lui J. Cacavela aflat și azi la British Museum⁵ a văzut lumina tiparului abia în epoca interbelică prin grija istoricului englez F. H. Marshal de la Birkbeck College⁶.

Manuscrisele românești realizate după J. Cacavela aparțin mai multor copiiști din cele trei Țări Românești fapt care după părerea noastră este semnificativ. Semnificativ este și faptul că toate au fost elaborate în secolul al XVIII-lea când pe teritoriul Principatelor române s-au desfășurat mai multe războaie ruso-austro-turce și la care au luat parte împotriva turcilor detașamente de voluntari români luptând alături cind de armata austriacă, cind de cea rusă. Concluzia este că în acest secol în Țările Române pătrunsese în conștiința contemporanilor ideea că puterea otomană putea fi înfrîntă, ca la Viena, în 1683, și că poporul român urmărea să-și redobîndească independența deplină folosindu-se de acțiunile politico-militare ale adversarilor redutabili ai Înaltei Porți, Austria și Rusia.

În știința istorică românească sint semnalate pînă acum, fie în unele cataloage fie în studii românești de istorie universală⁷, trei manuscrise referitoare la asediul Vienei.

Primul din ele, intitulat *Războiul de la cetatea Beciului ce au avut turcii cu nemții*⁸ este inclus într-un miscelaneu copiat în 1753 de Ion Cozma, probabil din inițiativa lui Matei Ghica, domnul Moldovei⁹. Pînă în prezent este cel mai complet manuscris tradus în românește după manuscrisul lui J. Cacavela. Din punctul de vedere al conținutului cuprinde preliminarile războiului dintre Imperiul otoman și Liga sfîntă de la sfîrșitul secolului al XVII-lea precum și începutul, desfășurarea și sfîrșitul asediului Vienei din 1683. În text un loc deosebit îl ocupă cîteva documente redade integral care ne permit să avem o imagine mai amplă în ceea ce privește proporțiile acestui eveniment de importanță europeană. Spre exemplu, documentele respective ne oferă posibilitatea de a afla condițiile alcătuirii Ligii sfînte la 18 aprilie 1683, efectivele armatei otomane și ale armatelor aliaților adversari ai Porții. Astfel știm că față de 43 000 ostași ai Ligii sfînte, cărora zilnic li se asigurau pentru consum 60 740 mertice de mîncare, otomanii aveau 283 300 oameni. Dintre aceștia, 18 000 proveneau din cele trei Țări Române și aveau printre altele ca armament 20 tunuri mari, 15 000 arcuri tătărești cu 300 000 săgeți. Manuscrisele ne arată că aliații au luat ca pradă de război, după bătălia finală din 12 septembrie de sub zidurile Vienei, 160 tunuri mari, 200 care cu iarbă de pușcă, 18 000 grenade de mînă, 15 000 ocale silitră, 18 000 gloanțe de tot felul.

Expunerea evenimentelor din primăvara și vara anului 1683, legate de asediul Vienei, are caracterul unui jurnal de campanie ținut zi de zi de o persoană care s-a aflat în orașul asediat, dar și în preajma comandanților militari care au organizat apărarea populației orașului. Se dau detalii despre: întîlnirile împăratului Leopold I cu ducele de Lorena și cu generalul Starhemberg, comandantul militar al orașului; părăsirea orașului de către împărat care, luîndu-și curtea, s-a

⁴ A. Camariano-Cioran, *Jeremia Cacavela et ses relations avec les Principautés roumaines*, în „Revue des études sud-est européennes”, 1—2/1965, p. 174.

⁵ J. Cacavela, op. cit., p. 2.

⁶ V. Papacostea, *Manuscrise grecești din arhive străine relativ la istoria românilor*, în „Revista Arhivelor”, nr. 2/1961, p. 286.

⁷ P. Cernovodeanu, *Preoccupations en matière d'histoire universelle dans l'historiographie roumaine aux XVII-e et XVIII-e siècles*, în „Revue Roumaine d'Histoire” nr. 4/1971, p. 715, 1/1972, p. 69.

⁸ Biblioteca Academiei R. S. România, Manuscrise românești, nr. 3671, f. 126—173, are 162 capitole.

⁹ Ibidem, f. 173.

retras la Linz; sosirea trupelor otomane în fața zidurilor orașului la 14 iulie; începutul asediului care a constat din ridicarea de fortificații de cîmp în fața zidurilor orașului și din bombardamente executate sistematic ziua și noaptea; luptele desfășurate în afara zidurilor între otomani și austrieci; incursiunile nocturne ale asediaților în tabăra inamică; pierderile în oameni și materiale ale ambelor părți; legăturile dintre asediați și trupele polone care veneau să despresoare orașul; lipsa de alimente în orașul asediat. Amplu sînt reflectate bătălia decisivă din 12 septembrie, încheiată cu completa înfrîngere a otomanilor, ecoul internațional al acestei bătălii, urmările nefaste pentru principalii comandanți ai otomanilor în frunte cu marele vizir Kara Mustafa uciși din porunca superiorilor lor.

Al doilea manuscris este intitulat *Istoria cînd au mers turcii să ia Beciul*, copiat la 12 iulie 1766 de ieromonahul Grigorie din Țara Românească din porunca lui Radu Voinescu, fost mare stolnic¹⁰. Din păcate, primele două file de la începutul manuscrisului lipsesc. Aflat tot într-un miscelaneu, acesta nu este împărțit pe capitole ca cel precedent, dar cuprinsul său este similar, cu observația că nu avem de-a face cu o copie identică, ci reprezintă o traducere deosebită a aceluiași text. Al treilea manuscris, intitulat *Începerea și istoria războiului de la cetatea Beciului pe care o au înconjurat turcii și cu alte limbi*¹¹, face parte tot dintr-un miscelaneu copiat în 1788 de căpitanul Zanfir Marco de la Brașov. Acestuia îi lipsesc însă cîteva file de la sfîrșit. Manuscrisul al treilea cuprinde în plus față de cele două precedente subtitluri de capitole menite să sintetizeze conținutul acestora, cum ar fi *Împăratul Leopold fuge din Beci* sau *Craiul leșesc sosește cu oastea spre ajutorul Vienei* sau *A doua bătăie a păgînilor*. Tot la al treilea manuscris se mai întîlnesc unele note marginale care indică omisiunea din text a unor cuvinte, incluse ulterior după o nouă lectură a copieii.

Un studiu comparat al celor trei manuscrise ne permite să observăm că ele nu coincid nici ca stil — fiind trei traduceri separate după text grecesc — și nici în ceea ce privește datele cantitative despre efectivele armatelor beligeranților, quantumul capturii de război etc. În schimb, toate sînt fără deosebire atunci cînd reproduc desfășurarea cu succes a luptei armatelor Ligii sfinte contra otomanilor în 1683.

Fără a avea aceeași sursă de inspirație, mai există încă un manuscris românesc, cu mai multe variante, lipsit pînă în prezent de o ediție critică. El cuprinde printre alte date interesante despre asediul Vienei din 1683 comentarii vizind efectele acestui eveniment în politica europeană în următorii ani, în special pînă în 1686. Manuscrisul este parte integrantă dintr-o cronică sirbească redactată în limba română și intitulată *Letopisteul slovenilor Iliricului Misiei cei de sus și al Misiei cei de jos* aparținînd lui Gheorghe Brancovici¹². El a fost copiat de Radul Lupescul, logofăt de divan, fiul lui Mihail ieromonahul, la anul 1727 în Țara Românească. Spre deosebire de manuscrisele românești anterior prezentate, acesta cuprinde o amplă relatare a modului în care a fost executat la 5 decembrie 1683 prin sugrumare, din porunca sultanului, marele vizir Kara Mustafa¹³.

¹⁰ Ibidem, nr. 3151, p. 1—68.

¹¹ Ibidem, nr. 3161, f. 216—279.

¹² Bibl. Acad. R. S. România, ms. rom. 156; vezi și alte copii ms. 959, 1267, 1368, 3450, 4468, 5646; vezi și Arh. St. București, ms. rom. 1528 (microfilm rola 421 c. 79—158).

¹³ Publicat de N. Iorga cu unele inadvertențe în „Revista istorică” nr. 1—6/1917 p. 9—15 comentarii 26—118 text sub titlul *Despre cronica lui Gheorghe Brancovici*; vezi și studiul lui P. P. Panaitescu, *Istoria slovenilor în românește din secolul al XVIII-lea*, în „Revista istorică română”, 1940, X, p. 80—129.

Din categoria manuscriselor străine aflate în fondurile de arhivă din țara noastră menționăm mai întâi unul redactat în italiană, inedit pînă acum, dar semnalat în urmă cu peste un deceniu într-un periodic de specialitate¹⁴. Ca parte integrantă dintr-un miscelaneu, poartă titlul *Giornale dell'assedio di Viena fatto di turchi nel 1683*¹⁵. Titlul ne relevă caracterul unui jurnal de campanie elaborat între 7 iulie și 16 septembrie 1683. Autorul nu ne este cunoscut, dar presupunem că a fost unul din ofițerii care au luptat sub comanda ducelui de Lorena și a generalului Ernst Rudiger von Starhemberg, comandantul militar al forțelor austriece asediate în oraș. În comparație cu manuscrisele precedente românești despre care credem că aparțin unor clerici, acesta este creația unui militar de profesie de vreme ce multe amănunte din jurnal cuprind termeni tehnici pe care putea să-i cunoască numai un profesionist în materie. Numai un ofițer ar fi putut reda atât de sugestiv modul de bombardare a orașului, felul de a se efectua incursiunile organizate de asediați în afara zidurilor Vienei, specificitatea construirii fortificațiilor sau de transmitere a știrilor militare din tabăra otomană în aceea a aliaților ș.m.a. Pentru noi manuscrisul este important întrucît ne dezvăluie existența unor legături secrete între Șerban Cantacuzino, domnul Țării Românești și asediați realizate prin intermediul unor agenți. Mai multe detalii privind bătălia generală dintre beligeranți din 12 septembrie 1683 încheiată cu înfrîngerea otomanilor aduce la lumină date noi.

Un alt manuscris străin inedit redactat în limba germană, intitulat *Eyness traurig Krieg Anfangs des 1683 Jahrs verwandelt in denn frolichen Lorber Herrlicher Victorien gegen Ende ermelten Jahrs. Auss bewehrten Relationen, verlassliche Sendtschreiben und dewissen Nachrichten zusammengezogen*¹⁶, are un conținut diferit, el reprezentînd o prelucrare cu caracter istoric, literar și memorialistic de la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului următor; autorul care scrie în proză și versuri trebuie să fie un călugăr franciscan din Tirolul de Sus. Din aceste motive cititorul întîlnește pagini de evocare a faptelor de arme ale ostașilor Ligii sfințe în lupta cu otomanii sub zidurile Vienei. Alteori în text autorul anonim insistă asupra: lucrărilor de fortificație, de minare a zidurilor orașului; desfășurării bătăliei finale din 12 septembrie 1683; serbărilor organizate la Viena după victoria contra otomanilor; urmării otomanilor pînă în Ungaria. Interesante mai sînt tot aici știrile privind activitatea agenților secreți ai aliaților care au cules informații din tabăra otomană. Important pentru istoria poporului nostru este textul privind descoperirea făcută în interiorul fostului lagăr otoman, imediat după bătălia finală, a crucii de lemn ridicată de Șerban Cantacuzino, domnul Țării Românești în semn de omagiu pentru vitejia populației asediate din Viena.

Ultimul manuscris străin cu titlul *Tagebuch der Wiener Angelegenheiten (Affaire) im Jahre 1683 beschreiben von Nicolaus von Dyakowski kammerling seiner majestät des Königs Johann III Sobiesky von Polen*¹⁷. Textul de care dispunem, un fragment numai, cuprinde o relatare asupra operațiilor militare ale armatei austriece în toamna anului 1683, după despresurarea Vienei, operații militare desfășurate timp de cîteva săptămîni în nordul Moldovei, la Suceava și în regiunea de la nord de oraș. Datele pe care le procură acest martor ocular se referă la efectivul celor doi beligeranți. Dyakowski relatează că înfruntarea s-ar fi făcut între 10 000 poloni și 50 000 de turci care beneficiau de sprijinul a

¹⁴ Dan Buciumeanu, *La Drobeta-Turnu Severin un manuscris italian din 1683 despre participarea românilor la asediul Vienei*, în „Revista bibliotecilor”, 7/1982, p. 424—425.

¹⁵ Arh. St. Drobeta-Turnu Severin, ms. 6, f. 52—78.

¹⁶ Biblioteca Academiei R. S. România, manuscris german, nr. 114, 83 f.

¹⁷ Arh. St. Suceava, fond T. Bălan manuscrisul I, 95 textul integral al jurnalului în limba polonă a fost publicat în Polonia în secolul trecut.

80 000 tătari. De asemenea el descrie etapele desfășurării acestei campanii, eroismul ostașilor și ofițerilor din armata polonă și greutățile acestei campanii, provocate de climă.

Apreciem că utilizând aceste izvoare istorice specialiștii vor aduce noi contribuții la cunoașterea desfășurării asediului Vienei din anul 1683, urmărilor evenimentului pe plan european și la oglindirea aportului Țărilor Române la victoria aliaților din cadrul Ligii sfinte.

RÉSUMÉ

Le but poursuivi par l'auteur est de communiquer quelques données sur plusieurs manuscrits roumains et étrangers gardés dans les archives de Roumanie, qui se rapportent au siège de Vienne et qui, quoique signalés en partie par certains chercheurs, n'ont jamais formé l'objet d'une étude spéciale.

Parmi les manuscrits roumains, trois représentent des traductions séparées des écrits de l'érudit grec Jérémie Cacavela. On les doit à plusieurs copistes des trois Pays Roumains et datent du XVIII-ème siècle. Les trois manuscrits offrent des informations sur les préliminaires de la guerre entre l'Empire Ottoman et la Sainte-Ligue, ainsi que sur le commencement, le déroulement et la fin du siège de Vienne en 1683.

Un quatrième manuscrit roumain représente une des parties intégrantes d'une chronique serbe rédigée en roumain. Parmi un tas d'informations intéressantes, il comprend des commentaires sur les conséquences que cet événement a eu pour la politique européenne, surtout jusqu'en 1686.

Parmi les manuscrits étrangers, le premier (rédacté en italien) dévoile les liaisons secrètes qui ont existé entre le prince régnant de Valachie Șerban Cantacuzino et les assiégés. Le second, qui est écrit en allemand, atteste entre autres la découverte à l'intérieur de l'ancien camp ottoman de la croix de bois que Șerban Cantacuzino avait fait élever en signe d'hommage à la vaillance des habitants de Vienne assiégée.

Le dernier manuscrit étranger, qui n'est pratiquement qu'un fragment en allemand, décrit les opérations militaires que l'armée autrichienne avait déployé pendant quelques semaines dans le nord de la Moldavie, après le désinvestissement de Vienne.

PRÉCIS

The author tries to make known some data as regards several Romanian and foreign manuscripts, relating to the Vienna siege, preserved in the Romanian archives, that were partly signaled by some scholars but not yet treated in a special study.

Three of the Romanian manuscripts are distinct translations of the learned Greek Ieremia Cacavela's works. They belong to many transcribers of the Romanian provinces and dated from the 18th century. The three manuscripts offer information concerning the preliminaries of the war between the Ottoman Empire and the Saint League as well as the beginning, the development and the end of the Vienna siege in 1683.

A fourth manuscript is part and parcel of a Serbian chronicle drown up in Romanian. It includes, among other interesting data, some commentaries on the effects of this event upon the European policy, particularly till 1686.

From among foreign manuscripts, the first (drown up in Italian) reveals the relationship between the Wallachian Prince Șerban Cantacuzino and the beleaguers. The second one, written in German, asserts, inter alia, the finding inside the former Ottoman camp of the wooden cross erected by Șerban Cantacuzino as homage to the valour of the besieged people in Vienna.

The last foreign manuscript, in fact a fragment in German, describes the military operations of the Austrian Army developed for some weeks in the North Moldavia after Vienna's relieving.

O cronică napolitană despre participarea românilor la asediul Vienei

DUMITRU ZAHARIA

În celebra Bibliotecă Națională din Napoli se păstrează o interesantă cronică despre marea confruntare dintre armatele otomane și cele creștine, petrecută la Viena în vara anului 1683. Manuscrisul în cauză are cota XG5 și a fost cercetat de noi cu prilejul unei deplasări de studiu în orașul de la poalele Vezuviului.

Conform datelor oferite de autorul cronicii, sultanul și marele vizir se îndreptau împotriva capitalei habsburgice cu o armată formată din 200 000 otomani, 80 000 tătari, cărora li s-au alăturat 38 000 combatanți unguri. La 17 aprilie 1683, Sobieski, regele Poloniei, și Leopold, împăratul habsburg, ajung la o înțelegere asupra modului în care cele două puteri urmau să acționeze pentru a face față celei mai mari primejdii care amenința Viena. În prima jumătate a lunii mai, armatele imperiale au ieșit în întâmpinarea celor otomane cu scopul de a opri înaintarea lor peste Raab, pătrunderea acestora în Stiria și Austria Inferioară, în vederea evitării sosirii lor sub zidurile orașului. Eforturile oștirilor puse sub comanda ducelui de Lorena n-au putut opri înaintarea numeroaselor trupe otomane peste Raab, în zonele Giavarino, Comaron, Graz, Presburg. În zilele de luni și marți 5—6 iulie 1683 Consiliul de război imperial a hotărât apărarea Vienei. Două zile mai târziu s-a aflat în capitala austriacă despre răscoala ungurilor conduși de palatinul Ungariei, contele Esdrași, cărora li se încredințase apărarea Vagului. Sosirea la Viena a lui Enea Caprara și a contelui Montecuccoli n-a putut evita înfringerea. Unitățile comandate de Eugeniu de Savoia au fost distruse, iar celelalte au fugit din fața inamicului, așa că în cursul zilei de marți 13 iulie avangărzile otomano-tătare se îndreptau asupra capitalei imperiului austriac. Miercuri 14 iulie, otomanii au salutat orașul cu o canonadă de artilerie, iar Thököly cu oamenii săi devasta Moravia și jefuia Stiria.

Regele Poloniei, indemnăt de monseniorul Pallavicini, nunțiul papal la curtea sa, își anunță sosirea în fruntea unei armate. Electorii de Bavaria, Saxonia, Brandenburg seseau în jurul orașului greu încercat sau trimiteau detașamente militare pentru salvarea lui din fața groaznicei amenințări. Cardinalul Buonvisi, nunțiul papal pe lângă curtea imperială, pune la dispoziția apărătorilor suma de 100 000 florini trimisă de regele Portugaliei prin intermediul papalității, iar generalul prinț Starhemberg adopta măsurile de apărare. Confruntarea militară a fost extrem de dură în lunile iulie-august, iar la începutul lui septembrie otomanii au suferit cea mai mare înfrângere militară din istoria lor de pînă atunci și au început retragerea într-o totală dezordine lăsînd pe cîmpul de luptă echipament, bani, răniți, morți. Valoarea bunurilor lăsate de turci pe cîmpul de luptă se cifra la 80 000 taleri.

În cele ce urmează, prezentăm cîteva fragmente, traduse în limba română *, care reliefează prezența și atitudinea procreștină a conducătorilor statelor românești.

1

[...] Prințul Transilvaniei a ajuns încă o dată în tabăra inamică. Chemat fiind cu insistență de Poartă, el s-a scuzat de fiecare dată (invocînd) diferite

* Traducerea a fost făcută de Ana-Cristina Halichias și Constantin Vlad.

motive. În cele din urmă, fiind din nou chemat de marele vizir în tabăra de sub (zidurile) Vienei, a trebuit să se supună, drept care, lăsându-și trupele lângă Giavarino, a venit cu câțiva oameni ai săi și, înfățișându-se în cortul marelui vizir, i-a dăruit acestuia o minunăta caleașcă (îmbrăcată) în catifea roșie care a fost văzută trecând prin locurile înalte ale orașului, precum și suma de 25 000 monede ungurești de aur și, totodată, l-a rugat stăruitor să nu-l trimită cu oastea sa sub zidurile Vienei. Împlinindu-i-se rugămintea, i s-a poruncit să meargă înapoi spre Giavarino pentru a încercui și supraveghea această așezare și pentru a apăra zidurile ridicate de turci peste riul Raab. Prințul plecă într-acolo dar se opri după puțin timp deoarece îl ajunseseră din urmă turcii care fugeau de la Viena. Iar el se întoarse în țara sa printre primii.

O față bisericească, un preot, care l-a însoțit pe principele Transilvaniei la reședința sa, întrebând fiind de marele vizir de ce ținea un trimis al său permanent pe lângă regele Poloniei (cu care a avut întotdeauna bună înțelegere și prietenie), a mărturisit că principele a făcut aceasta numai pentru a iscodi, adunând știri despre acest rege în folosul Porții otomane. Preotul amintit a mai adăugat că principele s-a arătat foarte îndurerat văzând greutățile prin care trecea cetatea Vienei, deoarece își dădea seama că, de-ar fi căzut aceasta (în mâinile turcilor) el ar fi ajuns să fie un fel de serv al lui Tekely, dacă acesta ar fi rămas stăpîn al Ungariei.

Arh. St. București, colecția Microfilme Italia, rola 67, c. 289, l. italiană (Biblioteca Nazionale di Napoli, ms. X.G.5, f. 81).

2

După ce ducele a obținut această victorie (Kloster Neuburg) și l-a alungat pe vrăjmaș din această parte, ba chiar din cetățuia mai sus amintită și-a continuat marșul către Corneuburg și a aflat că tătarii deja începuseră să dea foc (cetății) Entredorff unde totuși n-au fost decît puține case incendiate.

Și pentru că se silea să-l împiedice pe dușman să termine construcția noului pod, ducele a lăsat la Corneuburg regimentele croate ale lui Ladrone, Cheri și Ricciardi și pe acela de dragoni al lui Erbeville și imediat a străbătut acel colț de țară, împiedicîndu-i pe turci să treacă apa cu bărcile iar pe moldoveni și pe munteni de la lucrarea lor. El, cu restul de călăreți și-a continuat drumul și (la o vreme) s-a oprit pe înălțime pentru a se putea întîlni cu regele Poloniei. Turcii, crezînd că n-au putînda de a-și termina podul, au părăsit lucrarea, iar marele vizir a chemat pe moldoveni și pe munteni în tabăra de sub (zidurile) Vienei pentru a sluji cu folos acolo.

Arh. St. București, colecția Microfilme Italia, rola 67, c. 300—301, l. italiană (Biblioteca Nazionale di Napoli, ms. X.G.5, f. 86).

3

[...] Apoi, marele vizir se linișți dar, pentru a-i opri pe dușmani să primească alte ajutoare, îi chemă pe ienicerii care-și continuau lucrările lor subterane și în locul acestora a trimis pe moldoveni și pe munteni, întorși de la construirea podului [...]

Arh. St. București, colecția Microfilme Italia, rola 67, c. 311 (Biblioteca Nazionale di Napoli, ms. X.G.5, f. 91).

4

[...] La mai multe zile după scăparea cetății Vienei din asediu, în apropiere de Kierzing și Schönbrun s-a găsit o cruce de stejar, înaltă de 17 picioare geometrice cu o inscripție în limba latină care va fi descrisă mai jos. Domnul Țării Românești a pus să fie făcută această cruce și așezată în același loc în care și-a avut cortul deoarece, fiind creștin, a vrut să facă știut că a fost adus cu sila în tabăra turcilor ca supus al acestora, dar în toate celelalte împrejurări s-a arătat a fi mai degrabă prieten decît vrăjmaș. El avea, se zice, un scutier sau apărător al unui cavaler și acest scutier fusese luat în prînsor de tătari, dar principele îl răscumpăraseră. Acestuia, așadar, i-a redat libertatea cu condiția să se ducă la monseniorul episcop al Vienei, după eliberarea cetății, și să-l roage în numele lui să miruiască și să sfințească acea cruce întru pomenirea sa, pe același loc în care s-ar găsi. Mai înainte însă ca acest pomenit scutier

sau apărător să fi ajuns la episcop, acea cruce a fost găsită întâmplător de o femeie care mergea după lemne tocmai prin acele locuri și care a dat-o vicarului general al episcopului. La porunca acestuia crucea a fost dusă în palatul episcopului. După puține zile, s-a întâmplat acolo sus-zisul scutier care înfățișă dorința principelui Țării Românești. Voia acestuia a fost adusă la cunoștința episcopului iar el, la rîndul său, o prezintă împăratului. Voind a-i face pe plac principelui român, ei au pus să fie înălțată pomenita cruce în același loc în care a fost găsită. În partea de sus a crucii stă scris INRI. Dedesubt se află patru cercuri cu anumite semne sacre sau litere ce nu sînt cunoscute tuturor. La mijloc, adică la întretaiera brațelor crucii, se află chipul Sfintei Fecioare Maria și alte două cercuri, iar pe fiecare braț lateral (al crucii) se află litere sau semne sacre. Sub chipul Fecioarei este o acvilă încoronată, cu două capete, iar la mijloc un vultur mai mic.

Dedesubt sînt încrustate următoarele cuvinte :

*Crucis exaltatio est conservatio mundi. Crux decor ecclesiae. Crux custodia regum. Crux confirmatio fidelium. Crux gloria angelorum et vulnus demonum*¹.

După care cuvinte este trasă o linie sub care se pot citi următoarele :

*Nos Dei gratia Seruanus Cantacuzenus Valachiae Transalpinæ princeps, eiusdemque perpetuus haeres ac dominus nomine ereximus crucem hanc in loco quavis die deuotione populi honorato in perpetuum sui suorum memoriam tempore obsidionis Mahomettanæ a visirio Karâ Mustapha bassa Viennensis inferioris Austriæ, mense septembris die primo anno 1683*².

La capătul crucii se află un cap de mort sub care sînt scrise cuvintele : *Viator memento mori*³ [...]

Arh. St. București, colecția Microfilme Italia, rola 67, c. 365—367, l. italiană, (Biblioteca Nazionale di Napoli, ms. X.G.5, f. 117—118).

5

[...] Transilvănenii, moldovenii și muntenii, deopotrivă cu tătarii, părăsindu-l pe marele vizir, s-au întors la casele lor, precum au făcut și turcii înspăimîntați de norocita izbîndă a oștilor creștine [...]

Arh. St. București, colecția Microfilme Italia, rola 67, c. 368, l. italiană (Biblioteca Nazionale di Napoli, ms. X.G.5, f. 119).

R É S U M É

L'auteur de l'article présente brièvement le contenu d'une chronique gardée à la Bibliothèque Nationale de Naples, qui se rapporte à la grande confrontation ayant eu lieu à Vienne pendant l'été de 1683 entre les armées ottomanes et chrétiennes.

En soulignant l'attitude favorable des princes regnants de Valachie et de Moldavie, ainsi que du prince de la Transylvanie, envers la lutte des chrétiens, l'auteur reproduit à la fin les fragments de la chronique qui témoignent de la présence et de l'attitude prochrétienne des princes qui gouvernaient les états roumains.

P R É C I S

The author of the article briefly presents the contents of the chronicle preserved in the National Library of Naples concerning the great contest that took place at Vienna in the summer of 1683 between the Ottoman and the Christian armies.

By pointing out the favourable attitude of the Wallachian and Moldavian hospodars towards the Christians struggle, the author gives at the end of his article the chronicle fragments that mirrored the presence and the pro-Christian attitude of the Romanian States hospodars.

¹ Slăvirea crucii este mîntuirea lumii. Crucea este podoaba bisericii. Crucea este pavăza regilor. Crucea este chezașia credinței. Crucea este măreție pentru îngeri și pierzanie pentru demoni.

² Noi Șerban Cantacuzino, din mila lui Dumnezeu principe al Valahiei Transalpine, moștenitor de-a pururi și domn numit al acesteia am înălțat, la 1 septembrie 1683, această cruce pe locul venerat în toată ziua de cucernicia norodului, întru veșnică pomenire de sine și a (oamenilor) noștri, în vremea impresurării Vienei din Austria Inferioară de către vizirul Kara-Mustafa pașa.

³ Călătorule, amintește-ți de moarte.

Documentele create de M.A.I.A. în slujba practicii și a cercetării științifice

Realizarea obiectivului final al noii revoluții agrare în România — sporirea considerabilă a producției agricole pentru asigurarea îndeplinirii programului de alimentație rațională a întregului popor realizând, totodată, și importante disponibilități pentru export — depinde, în mare măsură, de valorificarea superioară a tuturor resurselor de producție naturale, materiale și umane din agricultura României.

Pentru realizarea sarcinilor actuale ale revoluției agrare un rol important revine și cunoașterii informațiilor existente în documentele din arhive referitoare la vechile culturi tradiționale practicate de poporul român de-a lungul milenarei sale istorii.

Continuând dezbaterile pe tema „Modalități de valorificare a informațiilor din arhive în sprijinul dezvoltării economiei naționale”^{*} ne-am adresat tovarășului NICOLAE SAVU, director în Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare, cu rugămintea de a se referi la valoarea și necesitatea cunoașterii de către specialiștii din agricultură, de către cercetătorii istoriei agrare sau a economiei naționale etc. a informațiilor cuprinse în documentele create în această importantă ramură a economiei naționale.

Consemnată succint, convorbirea purtată a relevat următoarele :

Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare a creat în decursul unui secol și jumătate de existență un însemnat volum de documente care reflectă evoluția agriculturii românești ca ramură principală a economiei naționale, schimbările intervenite în situația proprietății, aplicarea reformelor agrare, măsurile de modernizare, evoluția învățământului agricol, precum și măsurile complexe luate

^{*} Vezi Iosif Adam, *Documente de arhivă în sprijinul cunoașterii și valorificării resurselor minerale și energetice*, în „Revista economică” nr. 36—37 1981; *Posibilități de cunoaștere a resurselor naturale prin cercetarea arhivelor*, în „Revista economică” nr. 48—51/1981; Iosif Adam, *Pentru o participare largă a Arhivelor Statului la cunoașterea și valorificarea resurselor minerale și energetice*, în „Revista Arhivelor”, anul LIX, vol. XLIV, 1982, nr. 1, p. 99—100; El. Gheorghe, *Cercetarea documentelor de arhivă în sprijinul dezvoltării economiei naționale (interviuri)*, în „Revista Arhivelor”, anul LIX, vol. XLIV, 1982, nr. 2, p. 146—150; St. Hurmuzache, *Documente arhivistice în sprijinul economiei naționale (interviuri)*, în „Revista Arhivelor”, anul LIX, vol. XLIV, 1982, nr. 4, p. 376—384; I. Gal, *Modalități de valorificare a informației economice din arhive*, în „Revista Arhivelor”, anul LX, vol. XLV, 1983, nr. 2, p. 131—135; I. Mureșan, *Valorificarea informațiilor documentare privind existența unor substanțe minerale utile, prin cercetări geologice*, în „Revista Arhivelor”, anul LX, vol. XLV, 1983, nr. 2, p. 135—139; V. I. Nitu, D. Săveanu, *Rezervele de combustibili fosili ai țării noastre oglindite în vechi publicații românești*, în „Revista Arhivelor”, anul LX, vol. XLV, 1983, nr. 2, p. 139—141; F. Rînzis, M. Klaus, *Sistemul informatic al Arhivelor Statului în sprijinul economiei naționale*, în „Revista Arhivelor”, anul LX, vol. XLV, 1983, nr. 2, p. 141—144.

după Plenara C.C. al P.C.R. din 3—5 martie 1949 de transformare socialistă a agriculturii, căreia i-au urmat programe ample de trecere la o agricultură intensivă.

În afara fondului central de arhivă al Ministerului Agriculturii, ca urmare a preluării altor activități și comasării unor instituții centrale de profil, ministerul a preluat și fondurile arhivistice create de Ministerul Industriei Alimentare, Comitetul pentru valorificarea produselor agricole ș.a. acumulind la sfârșitul anului 1981 cca 10 000 m.l. arhivă păstrată în două mari depozite exterioare și la sediul ministerului.

Pentru aplicarea prevederilor Decretului 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național, introducerea în circuitul științific a informațiilor documentare din aceste arhive și aplicarea măsurilor cu privire la revalorificarea maculaturii, ministerul, cu sprijinul efectiv al specialiștilor din Direcția Generală a Arhivelor Statului, a inițiat o acțiune amplă de ordonare și selecționare a documentelor, reușind ca pînă la sfârșitul anului 1982 să predea la depozitele centrale ale Arhivelor Statului și la cele ale Filialei Arhivelor Statului din județul Ialomița cca 3 500 metri poliță raft, reprezentînd documente care acoperă o perioadă începînd de la mijlocul secolului al XIX-lea pînă în anul 1960.

Astfel, un număr mare de documente, importante din punct de vedere istoric și științific, a trecut în păstrarea forului celui mai autorizat — Arhivele Statului — unde, neîndoindu-se, specialiștii vor aduce corecturile necesare inventarelor pentru a le pune la îndemîna cercetătorilor.

Acțiunea va continua în anii următori cu organizarea documentelor create de alte compartimente ale ministerului, astfel încît în viitorii 2—3 ani să putem preda Arhivelor Statului toate documentele care fac parte din Fondul Arhivistic Național, pentru a fi puse la dispoziția cercetării științifice.

În același timp s-a acționat pentru punerea în aplicare a hotărîrilor de partid și de stat cu privire la revalorificarea materialelor refolosibile, intensificînd activitatea de selecționare a documentelor, ceea ce a avut ca urmare introducerea unei însemnate cantități de maculatură în circuitul economic și eliberarea unui însemnat spațiu de depozitare, căruia i se va da o altă destinație.

Legat de aspectul valorificării informațiilor cu caracter economic din arhive, cercetătorii din domeniul agriculturii vor găsi în arhivele de profil un cîmp larg de investigații cu o problemă extrem de variată pentru toate științele agricole.

Fiind vorba de arhiva instituției centrale, documentele oglindesc informații referitoare la măsurile de coordonare a agriculturii, de ordin general și ecoul pe plan național al acestor măsuri. De maximă importanță sînt datele statistice concentrate pe întreaga ramură, a căror exploatare pune în mod relevant în evidență evoluția agriculturii românești în toate laturile sale.

De asemenea, arhivele privind înfăptuirea reformelor agrare, cu deosebire a celei din 1945 însumează un volum mare de documente, care prilejuiesc o arie tematică largă a investigațiilor privind multitudinea aspectelor social-politice și economice ale societății românești de-a lungul timpului.

Convorbire consemnată de
ELENA GHEORGHE

Simpozionul național „Modalități de valorificare a informațiilor economice din arhive” (comunicările ședinței plenare. II)

VALORIFICAREA UNOR VECHI TRADIȚII DIN AGRICULTURA ROMÂNIEI, ÎN SPRIJINUL SPORIRII PRODUCȚIEI AGRICOLE

OPREA PARPALĂ, NICOLAE MARCU

Înfăptuirea obiectivului final al noii revoluții agrare în România — sporirea considerabilă a producției agricole care să asigure îndeplinirea programului de alimentație rațională a întregului popor, realizând totodată și importante disponibilități pentru export — depinde în mare măsură de valorificarea superioară a tuturor resurselor de producție — naturale, materiale și umane — din agricultura României. Realizarea unei noi calități a activității economice din această ramură prioritară a economiei românești readuce în actualitate problema unor vechi tradiții ale țărănimii române în practicarea unor culturi. Secole de-a rândul acestea s-au numărat printre principalele componente ale consumului alimentar, dar ulterior au fost restrinse pînă la aproape excluderea lor datorită extinderii altor culturi care, prin randamentul oferit la hectar și prin tehnologia necesităților, s-au dovedit superioare celor vechi. Arhivele noastre conțin extrem de numeroase documente, îndeosebi informații statistice, referitoare la importanța și întinderea de altădată a acelor culturi.

Timpul a arătat însă că într-o țară cu o mare diversitate de condiții pedoclimatice și cu o structură social-economică a agriculturii atît de diversificată cum este România, care promovează o politică de dezvoltare intensivă și multilaterală a agriculturii, vechile culturi pot contribui la valorificarea cît mai completă a resurselor de producție, la sporirea producției agricole și la diversificarea structurii consumului alimentar în concordanță cu cerințele unei alimentații raționale.

Avem în vedere, în sensul celor enunțate mai sus, culturi ca : meiul, sorgul, linte, bobul, hrișca și năutul ; mai ales primele două, pînă la introducerea porumbului, au jucat în trecut un rol important în alimentația poporului român. În multe țări africane, azi, meiul este o principală cultură. În același timp, necesarul de proteină vegetală pentru echilibrarea rației alimentare era asigurat de culturile de linte și bob care se bucurau de o reală apreciere din partea țărânului român.

Datele statistice cercetate nu ne-au permis o analiză mai îndelungată în timp, mai ales din perioada în care meiul era una din culturile de bază ale agriculturii românești. Totuși evoluția acestei culturi, începînd cu mijlocul secolului trecut, este relevantă.

În perioada 1862—1915, suprafața cultivată cu mei, după ce a ajuns la 116 000 hectare (media perioadei 1885—1890) a scăzut treptat pînă la 45 000 hectare (media perioadei 1911—1915). În decurs de o jumătate de secol, raportul dintre cultura de mei și cea de grîu și porumb s-a menținut la 1 : 10—15 și 1 : 10—16. În anumite perioade suprafața ocupată de mei a fost mai mare decît cea ocupată de ovăz. Cu toate variațiile mari — chiar foarte mari — de la un an la altul, recolta medie anuală în cea de a doua jumătate a veacului trecut a oscilat

în jurul a 100 000 tone — maximum 295 900 tone în 1885 — pentru a coborî la circa 50 000 tone înaintea primului război mondial. Randamentul la hectar a fost de circa 1 000 kg, cel mai mare realizându-se în anul de excepție 1885, respectiv 1 950 kg.

În perioada dintre cele două războaie mondiale, suprafața cultivată cu mei cunoaște o nouă extindere, atingând punctul maxim în 1929 — aproape 100 000 hectare — după care a urmat o reducere treptată și o altă bruscă, în 1938, la numai 34 000 hectare, în avantajul îndeosebi al grîului. De remarcat că în această perioadă meiul a deținut pînă la 0,8% din suprafața arabilă a țării, cu un randament mediu de 1 160 kg la hectar și o producție totală medie de 115 100 t.

Eventuala reconsiderare a acestei culturi implică precizarea principalelor zone de cultură, mai ales a celor care, prin randamentele obținute în trecut la hectar s-au dovedit a fi cele mai propice. Datele statistice pe anul 1938 indică Muntenia și Moldova drept zonele principale ale culturii meiului, aici fiind concentrată circa 90% din întreaga suprafață cultivată cu mei în țară; din această suprafață peste două treimi erau amplasate în șesul Dunării. Ponderea o dețineau județele Ialomița (9 525 ha), Ilfov (8 867 ha), Vlașca (1 389 ha) și Brăila (887 ha). În restul țării se remarcă județele Constanța (2 175 ha), Tulcea (1 723 ha), Tecuci (1 964 ha). Numai județul Ilfov a produs jumătate din producția de mei a țării. Acesta a fost și județul cu cel mai mare randament mediu la hectar, 13,4 chintale la ha., față de 7,0 chintale randamentul mediu pe țară. Condițiile neprielnice din anul respectiv în județul Ialomița și în Dobrogea au determinat obținerea unor randamente scăzute, de 3,6 chintale în Ialomița, 3,3 chintale în Constanța și 1,6 chintale în Tulcea. De altfel marile variații de timp — 11,6 chintale în 1929, după ce în 1928 se obținuseră numai 4,9 chintale — și în profil teritorial — 15,3 chintale în județul Sălaj și doar 1,1 chintale în județul Tulcea în anul 1938 sînt elemente primordiale care trebuie avute în vedere la reconsiderarea și valorificarea acestei tradiționale culturi în condiții noi.

Care poate fi locul ei în noile condiții tehnice și social economice din agricultura României socialiste de azi ?

Răspunsul este condiționat de înseși particularitățile acestei prețioase culturi. În primul rînd, meiul se caracterizează printr-o perioadă de vegetație foarte scurtă — numai 70 de zile — ceea ce îl transformă într-una din cele mai prețioase culturi duble pentru zonele de cîmpie, mai secetoase. Cultura meiului poate urma foarte bine după cea a orzului și chiar după aceea a grîului, mai ales cînd este vorba de soiurile timpurii ale acestuia din urmă. Dacă avem în vedere numai județele din cîmpia Dunării și Dobrogea, atunci cultura dublă de mei poate fi practică pe o suprafață de cel puțin 200 000 ha. La un randament de 2 000—2 500 kg boabe la ha și 3 000—4 000 kg fin — așa cum s-a obținut în anii trecuți la stațiunea experimentală Caracal — se poate obține un spor de producție, din cultură dublă, de 400 000—500 000 t de boabe și 600 000—800 000 t fin. Folosit în creșterea păsărilor și a animalelor, acesta ar însemna un spor de producție de aproape 150 000 t carne de pasăre (sistem gospodăresc) și 0,5 milioane hectolitri lapte de vacă.

Pentru extinderea acestei culturi pledează și alte considerente de mare semnificație în actuala conjunctură energetică și în condițiile autogestiei economice a unităților cultivatoare: este o cultură care poate fi complet mecanizată ca și cea a grîului — dar cu un consum de energie mai redus; deci producția de boabe obținută are un conținut redus de umiditate și nu mai necesită consumuri energetice suplimentare.

Cît privește eficiența economică a culturii, ea poate fi apreciată prin faptul că la un hectar se poate obține un beneficiu de 2 200 lei, ceea ce înseamnă, la o suprafață de 200 000 hectare, un beneficiu total de 440 milioane lei. Toate acestea

pledează pentru reconsiderarea acestei modeste dar tradiționale și avantajoase culturi.

La fel de vitregă continuă să fie soarta unei alte culturi de mare importanță pentru valorificarea multilaterală a resurselor de producție din agricultura noastră : este vorba de cultura sorgului, adică de acea cultură care pe plan mondial ocupă locul IV în alimentația umană — după orez, grâu și porumb — și locul III în furajarea animalelor — după porumb și orz. Este o cultură care prezintă mari avantaje economice, chiar în comparație cu porumbul :

a. valorifică prin randamente mai mari, mai sigure și mai economice terenurile alcaline, salinizate sau nisipoase din zone secetoase ori situate în pantă — unde previne eroziunea mai bine ca porumbul.

b. rezistă la lipsa de umiditate în anii secetoși, fiind o cultură tampon pentru echilibrarea producției de cereale ;

c. ca importanță furajeră, cantitativ și calitativ, prin boabe și masă verde, este superioară porumbului ;

d. în comparație cu porumbul se caracterizează printr-un consum de energie mai redus pe unitatea de produs, dar printr-o capacitate mai mare de conversiune a energiei solare.

Pentru aceste considerente sorgul este considerat pe plan mondial o cereală de mare perspectivă și un element de bază în structura culturilor cerealiere. Din aceleași considerente, în perioada dintre cele două războaie mondiale, suprafața cultivată cu sorg a cunoscut o continuă extindere în țara noastră : de la 2 226 ha în 1921 la 15 689 ha în 1936, scăzând apoi la 11 848 ha în 1938. Principalii cultivatori în 1938 erau șesul Dunării (7 769 ha) și Carpații Munteniei și Olteniei (2 435 ha). Principalele județe cultivate au fost : Ilfov (5 817 ha), Vlasca (1 508 ha), și Dîmbovița (1 274 ha). În anul 1931 s-a obținut cel mai mare randament mediu la ha — 25,2 chintale. În 1980, după o perioadă de mari oscilații anuale, suprafața cultivată a fost de 21,3 mii hectare, cu un randament mediu la ha de 13,6 chintale (de la 25,9 chintale în 1979).

Ținând seama de suprafețele de teren care pot fi valorificate mai economic prin această cultură, de potențialul productiv, de tehnologia mai simplă și cu consumuri energetice mai reduse decât la porumb considerăm că sorgul pentru boabe și masă verde din soiuri timpurii, semitimpurii și semitardive, poate fi extins cu rezultate bune pe o suprafață de circa 350 000—400 000 ha.

În afara oricăror preocupări, chiar în activitatea de cercetare științifică, se află culturi leguminoase prețioase și tradiționale la noi ca linte, bobul și năutul, despre a căror importanță alimentară nu mai este cazul să vorbim. Ele nu numai că nu mai figurează în nomenclatorul statisticilor oficiale, dar practic sînt scoase din cultură. Or, în perioada dintre cele două războaie mondiale, cultura de linte a ocupat pînă la 31.169 hectare, în anul 1925, cea de bob pînă la 7 812 ha, în anul 1921, cea de năut pînă la 6 095 ha, în anul 1936, iar cea de hrișcă pînă la 6 824 ha în anul 1934.

Cele mai mari cultivate de linte, în anul 1938, erau județele Timiș-Torontal (3 890 ha), Trei Scaune (3 673 ha), Iași (2 683 ha), Botoșani (1 308 ha) și Arad (1 007 ha). În lunca Siretului și Prutului se cultivau alte 6 382 ha. Randamentul obținut în 1938 — 7,6 chintale la hectar — asigura o cantitate de circa 200 kg proteină la ha.

O repartizare teritorială similară — cu principală bază cultivate de șesul Siretului și Prutului — a avut cultura de bob, în timp ce năutul era concentrat în special în județul Bihor, iar hrișca în Carpații Moldovei — județele Baia și Neamț — în platoul Transilvaniei și județul Maramureș care era cel mai mare cultivator al țării.

Ca toate culturile leguminoase, linte, bobul și năutul îmbunătățesc fertilitatea solului măbind rezerva de azot din sol fără nici un fel de alte cheltuieli suplimentare, fiind, în același timp, foarte bune premergătoare pentru toate planțele de cultură. Tehnologia lor de cultură permite un înalt grad de mecanizare, ceea ce le face apte pentru marea producție. Socotim însă că, într-o primă etapă, extinderea acestor culturi să cuprindă în primul rînd gospodăria personală, mai ales în formele tradiționale de cultură.

Fără îndoială, că reintroducerea în cultură pe scară mai largă a acestor plante nu este posibilă fără asigurarea unui fond de sămînță corespunzător. În acest scop, ar fi necesar ca stațiunile experimentale agricole, mai ales cele din sudul țării, să treacă neîntîrziat la producerea unei cantități suficiente de sămînță, care, ulterior să fie difuzată producătorilor agricoli prin unitățile Agrossem. În același timp, socotim oportună reluarea activității de cercetare științifică, în vederea îmbunătățirii cantitative și calitative a soiurilor de care dispunem și pentru crearea de noi soiuri și hibrizi cu conținut mai ridicat de substanță utilă, care să contribuie la creșterea eficienței economice a acestor — pe nedrept considerate minore — culturi tradiționale în agricultura românească.

UTILIZAREA INFORMAȚIILOR DIN DOCUMENTE ÎN PROIECTAREA ȘI EXPLOATAREA LUCRĂRILOR HIDROTEHNICE

ANA IONESCU, CORNELIU RUSU

Creșterea nivelului de trai și urbanizarea treptată conduc la sporirea în ritm rapid a cerințelor de apă potabilă. Dezvoltarea industriei reclamă cantități din ce în ce mai mari de apă, iar o creștere importantă a producției agricole nu se poate asigura fără o dezvoltare pe scară largă a irigațiilor.

În același timp apa reprezintă o importantă sursă de energie, mijloc lesnicios de transport și de evacuare a unei mari părți din deșeurile rezultate din activitatea economică și socială.

Dacă apa reprezintă un factor vital al progresului, atunci cînd este stăpînită și utilizată în mod rațional, scurgerea nestăvilită a apelor poate aduce daune importante, atît prin inundarea periodică a numeroase bunuri cît și prin fenomenele de eroziune și înmlăștinire a solului.

Prin Legea nr. 1/1976 s-a aprobat „Programul național de perspectivă pentru amenajarea bazinelor hidrografice din R.S.R.” care prevede un ansamblu de măsuri privind sistematizarea întregii rețele hidrografice a țării, regularizarea tuturor cursurilor de apă, amenajarea unor bazine și lacuri de acumulare, a rețelei de irigații, prevenirea și combaterea poluării apelor și a eroziunii solului,

---

* Comunicarea se întemeiază pe următoarea bibliografie: Rusu Corneliu, *Apărarea împotriva inundațiilor în cadrul amenajării complexe a apelor*, teză de doctorat, 1975; Rusu Corneliu, *Inundațiile în țara noastră și măsurile care se impun pentru reducerea efectelor lor distructive* în „Hidrotehnica” nr. 12, 1970; Rusu Corneliu, *Problema alegerii tipului de lucrări de apărare împotriva inundațiilor* în „Hidrotehnica” nr. 5, 1975; Solacolu Paul, Ciachir Octavian, *Schema de apărare a Capitalei împotriva inundațiilor*, în „Hidrotehnica” nr. 3, 1981.

valorificarea potențialului hidroenergetic, dezvoltarea navigației interioare, creșterea producției piscicole și altele care să asigure folosirea cât mai deplină a resurselor de apă pentru satisfacerea cerințelor populației și ale economiei naționale, precum și pentru apărarea localităților și a terenurilor agricole împotriva inundațiilor.

Transpunerea în viață a Programului național impune aprofundarea studiilor privind resursele de apă ale țării și regimul de variație în timp a acestor resurse. Un element de bază în dimensionarea lucrărilor hidrotehnice îl reprezintă scurgerea la ape mari, fenomen cu caracter aleatoriu, deosebit de important și de puțin cunoscut datorită rarității lui, la scara întregului glob, chiar în țări cu preocupări de lungă durată în domeniul hidrologiei.

În calculele de dimensionare a lucrărilor hidrotehnice, pentru a rezista la ape mari, cum sînt digurile pentru apărarea de inundații, barajele cu lacuri de acumulare pentru atenuarea viiturilor, canalele de derivare a apelor mari dintr-un curs de apă într-altul, apărările de maluri sau podurile, se utilizează pentru undele de viitură probabilități de apariție de 10%, 5%, 2%, 1%, 0,1% și chiar 0,01%, funcție de importanța socială și economică a lucrării respective, conform STAS-4273/1971.

Riscul ca o lucrare sau obiectiv să fie periclitat din punct de vedere al funcționalității sau existenței sale se măsoară pe baza probabilității de depășire p , a unui debit maxim anual.

$G(p) = \text{Prob}(Q > q) = p$

Q = debitul maxim anual

p = probabilitatea critică

q = probabilitatea de calcul

Această probabilitate, din punct de vedere economic, poate fi și este considerată ca „o asigurare posibilă împotriva viiturilor“, sau ca „un grad rațional de apărare împotriva viiturilor“ ceea ce este corect, deoarece are un suport economic implicat prin costurile și pagubele antrenante.

De multe ori însă informația hidrologică este limitată și conține multe elemente incerte pentru a fundamenta un calcul economic corespunzător.

Pentru cunoașterea debitelor maxime sau a volumelor undelor de viitură se efectuează calcule statistice pe baza datelor hidrometrice directe înregistrate la posturile hidrometrice. Șirurile de date directe pentru debite maxime sînt însă la cea mai mare parte din posturi cu durate destul de scurte pentru a putea furniza elementele necesare aprecierii fenomenelor de ape mari care au frecvență rară, dar care interesează în mod deosebit la realizarea lucrărilor hidrotehnice și în primul rînd a celor de apărare împotriva inundațiilor.

Nicăieri în lume nu sînt înregistrate date pe perioade mai mari de 100—150 de ani, iar de regulă se consideră că sînt acceptabile înregistrări directe la posturile hidrometrice pe circa 30 de ani. La aceasta se adaugă faptul că nu se poate ști dacă eșantionul pe care-l avem la dispoziție este caracteristic pentru perioade lungi de timp. Astfel, caracterizarea scurgerii apelor mari este incompletă, iar prelucrările și exploatarea pentru frecvențe centenare și milenare sînt susceptibile de importante erori, cu atît mai mari cu cît frecvența fenomenului este mai rară. Aceasta se datorează lipsei unui șir statistic de date faptice suficient de lung care să permită o caracterizare corespunzătoare a fenomenului.

În ultimul timp au fost inițiate numeroase studii și cercetări care să permită, pe alte căi decît cele directe, obținerea de informații asupra regimului hidrologic pe perioade lungi de timp.

În primul rînd se pune problema dacă se mențin aceleași condiții climatice pentru perioade de timp de ordinul mileniilor, care să dea posibilitatea folosirii probabilităților de depășire de 0,1% și 0,01% în dimensionarea sau verificarea

lucrărilor hidrotehnice. Se discută foarte mult, fără ca problema să fie elucidată, despre unele ciclicități cu diverse durate, legate de activitatea solară, care condiționează elementele de climă și implicit scurgerea apei la suprafața pământului. Pentru studierea acestor ciclicități se apelează la analizarea straturilor de gheață din calotele polare, a straturilor de sedimente de pe fundul lacurilor, a inelelor arborilor milenari, a depozitelor de polen etc.

În ceea ce privește mileniul în care trăim, chiar dacă nu există măsurători și înregistrări sistematice ale debitelor și nivelelor de apă sau ale precipitațiilor decît din secolul nostru și o parte din cel precedent, șirul datelor directe poate fi completat calitativ doar pe baza informațiilor din documente.

După inundațiile mari din anul 1970, s-a pus foarte serios problema frecvenței de apariție a unor ape mari de asemenea proporții, în vederea stabilirii măsurilor de apărare ce trebuiau proiectate. S-au analizat o serie întreagă de elemente existente ajungîndu-se la concluzia interesantă că asemenea inundații se produc de 2—3 ori pe secol. Confirmarea au dat-o cele din 1975 care au avut aproape aceeași mărime. Preocupări sistematice în acest sens au avut Dir. Jucăneanu Liviu de la Sibiu și Zărnescu Mihai de la direcția Apelor Mureș Banat.

Date asupra inundațiilor care au afectat teritoriul țării noastre înaintea secolului XX se găsesc consemnate în documente, cele mai numeroase fiind pentru Transilvania și Banat.

Mențiunile documentare sînt foarte sporadice pentru secolele X—XV dar încep să fie mai sigure și aproape neîntrerupte începînd cu secolul al XVI-lea de cînd, pînă în zilele noastre, s-au produs 107 inundații. Frecvența medie este de o inundație la 4 ani și jumătate pe zonă, iar pe cursurile de apă între 6 și 9 ani.

Folosind informațiile din cronică și documente precum și datele mai noi s-au putut evidenția inundațiile mai mari care au fost înregistrate pe Mureș în anii : 1526, 1573, 1593, 1618, 1621, 1668, 1698, 1771, 1798, 1851, 1881, 1912, 1932, 1970 și 1975, și pe Tîrnave în anii : 1526, 1590, 1593, 1598, 1615, 1618, 1633, 1668, 1670, 1698, 1730, 1768, 1771, 1779, 1783, 1829, 1831, 1834, 1851, 1857, 1864, 1878, 1893, 1903, 1907, 1912, 1913, 1924, 1925, 1932, 1933, 1939, 1949, 1955, 1970 și 1975.

O concluzie importantă care se desprinde din datele statistice este că frecvența apelor mari și a inundațiilor se găsește într-o continuă creștere, o inundație producîndu-se o dată la 12 ani în sec. al XVI-lea, o dată la 6 ani în secolul al XVII-lea, o dată la 4 ani în sec. al XVIII-lea și o dată la 3 ani în sec. XX.

Aceasta arată nu numai o mai corectă înregistrare a fenomenului, dar și efectele despăduririlor din bazine și indiguirilor de terenuri, care au dus la amplificarea lui.

Pentru orașul București s-a putut stabili din cronică și documente frecvența de inundabilitate de-a lungul ultimelor sute de ani. Dacă în secolul al XVII-lea sînt consemnate ape mari în noiembrie 1673 și noiembrie 1678, cînd au fost inundate grădinile domnești, începînd cu secolul al XIX-lea informațiile sînt mai bogate consemnîndu-se 11 viituri între care, cele din 1864—65 au avut un caracter catastrofal. De asemenea, în secolul al XX-lea au fost înregistrate 5 viituri cu un caracter deosebit în anii 1934, 1948, 1972, 1975 și 1979.

La fel de importante pentru precizarea fenomenului hidrologic sînt și semnalările unor secete deosebite însoțite de reducerea debitelor de apă sau chiar secarea unor cursuri de apă. Menționăm că pentru multe cursuri de apă fenomenul secării se stabilește pe bază de anchetă.

Printr-o cercetare sistematică a tuturor documentelor ce conțin astfel de informații și înregistrarea lor într-un canevas la nivelul întregii țări s-ar putea contura o imagine mai completă asupra mecanismului de producere a viiturilor. Se pot obține în primul rind informații de ordin calitativ asupra faptului că s-au produs viituri, în care perioade ale anului s-au produs și în ce zonă, putându-se stabili eventual geneza lor : din ploi, topirea zăpezilor sau mixte.

În al doilea rind, se pot obține informații asupra grupării anilor cu viituri și asupra ciclurilor de ani ploioși, lucru deosebit de important pentru continuarea unor măsuri de apărare, după unii ani cu inundații cu frecvență rară. Astfel, după inundațiile din anul 1970, au urmat inundații la fel de mari în 1975, în Transilvania și sudul țării.

Apariția unei viituri cu frecvență rară are o importanță deosebită în cadrul șirului de date hidrologice existent, putând produce modificări importante în probabilitățile de apariție a unor debite de o anumită mărime. De aceea, după apele mari din 1970, 1975 și 1979 s-au făcut modificări importante în datele hidrologice ale cursurilor interioare de apă din România.

În al treilea rind, uneori se pot obține printr-o corectă interpretare a informației, când se spune cit de mare sau pină unde a ajuns apa, unele aprecieri de ordin cantitativ ale fenomenului.

La unele cursuri de apă care au suferit prin amenajare modificări hidrologice importante, informațiile trebuie apreciate în condițiile de la data respectivă, cum este cazul râului Dâmbovița înainte de regularizarea sa, în București, și de derivare a apelor mari în Ciorogirla, a râului Colentina înainte de a fi alimentat cu apă din Ialomița sau a râului Bega înainte de a se realiza legăturile dintre Bega și Timiș de la Costei și Topolovăț.

În vederea utilizării cât mai complete a informațiilor privind inundațiile și ploile mari consemnate în documente propunem :

1. Constituirea unor colective interdisciplinare de specialiști, istorici, arhiviști, filologi, hidrologi și meteorologi care să extragă toate informațiile existente în arhive referitoare la apele mari sau ploi excepționale ;
2. Precizarea în timp și spațiu a fenomenului, pe baza datării documentelor sau a interpretării lor ;
3. Ordonarea informațiilor în timp și spațiu și stabilirea unui canevas al fenomenelor petrecute în timp ;
4. Punerea de acord a datelor obținute cu cele rezultate din alte studii de ciclicitate ;
5. Stabilirea unor frecvențe de apariție a viiturilor mari și a modului lor de grupare în timp ;
6. Aprecierea mărimii viiturilor mai vechi comparativ cu cele măsurate în secolul XX ;
7. Ajustarea curbilor de repartitie privind viiturile prin includerea viiturilor menționate în documente și prelungirea șirului direct de observații ;
8. Alegerea pentru fenomenele de ape mari a unor curbe de repartitie care să corespundă mai bine condițiilor de producere în trecut, pe un termen cit mai lung ;
9. Completarea studiilor actuale hidrologice pe bazine hidrografice cu informațiile oferite de documente și analizate critic ;
10. Efectuarea unor analize regionale pe termen lung pentru stabilirea de metode indirecte de calcul hidrologic.

CONTRIBUȚIA „REVISTEI ARHIVELOR” LA SPRIJINIREA ACȚIUNII DE VALORIFICARE A INFORMAȚIILOR ARHIVISTICE ÎN SCOPUL DEZVOLTĂRII ECONOMIEI NAȚIONALE

ELENA GHEORGHE

În condițiile actuale ale agravării crizei economice mondiale, ale crizei energetice și de materii prime, îndeplinirea obiectivului principal în cadrul politicii noastre economice — independența energetică și asigurarea cu forțe proprii și într-o măsură mai mare a necesarului de materii prime și materiale, din resurse interne — presupune angajarea nu numai a producătorilor și furnizorilor de energie, ci și a celorlalți oameni ai muncii din toate sectoarele de activitate, a tuturor cetățenilor țării.

Pe de altă parte, așa cum sublinia secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, „nimic nu se poate construi ignorând trecutul! Esențial este să se ia ce este bun și să se asigure o dezvoltare pe baze noi în raport cu nivelul de cunoaștere la care a ajuns societatea într-un moment sau altul“.

Realizarea sarcinilor economice prioritare impune, așadar, conlucrarea tuturor specialiștilor, fie ei tehnicieni, ingineri, geologi, economiști, sociologi, cadre didactice universitare, juriști, istorici, arhiviști etc., ceea ce explică și participarea numeroasă la acest simpozion.

Intensificarea lucrărilor de cercetare tehnologică și abordarea acestora pe baza experienței tehnico-științifice și economice obținute în trecut, altfel spus, prin urmărirea tradiției, atât pentru înțelegerea fenomenului istoric cât și pentru promovarea unei politici economice actuale eficiente, îndeamnă la investigarea serioasă și atentă a documentelor, atât a celor aflate în depozitele instituțiilor și organizațiilor socialiste economice, cât și a celor păstrate de Arhivele Statului.

De aici decurge implicarea nemijlocită a instituției Arhivelor în sensul valorificării complexe a documentelor de arhivă, al punerii operative a conținutului lor informațional în circuitul științific și tehnico-economic pentru fundamentarea activităților economice și sociale.

Conștientă de îndatoririle ce revin presei în general, ca promotoare a tot ceea ce este nou, înaintat, animată de dorința de a contribui la progresul general al societății noastre, la împlinirea marii opere de edificare a socialismului și comunismului în România și continuând tradițiile presei arhivistice românești, redacția „Revistei Arhivelor“ s-a străduit să slujească nobila cauză a informării și formării cadrelor ce muncesc pe tărâm arhivistic, ca și a altor categorii de beneficiari cărora li se adresează publicația.

Revenindu-i obligația de a practica acel „marketing“ ziaristic menit să stabilească nevoile și preferințele cititorilor, pentru a-și putea orienta eforturile în sensul onorării lor, redacția — sub îndrumarea atentă a editorului și cu sprijinul organelor colective de conducere — a acordat importanța cuvenită diversificării tematiche, pe lângă materialele de teorie, practică și legislație arhivistică, în paginile revistei fiind incluse studii, articole și prezentări de documente privind istoria economiei naționale. S-au publicat rapoartele și intervențiile susținute în ședința tematică „Surse primare pentru istoria științei și tehnologiei“ organizată la Muzeul Arhivelor în cadrul celui de-al XVI-lea Congres internațional de istorie a științei care s-a desfășurat la București, între 26 august — 31 septembrie 1981. Pe linia impulsivării acțiunilor de punere în valoare a informațiilor de natură tehnico-economică, s-au dat publicității convorbirile purtate cu participanții de peste hotare la Congresul internațional de istorie a științei și cu factorii de conducere ai unor instituții cu profil specific angrenate în rezolvarea complexelor

sarcini economico-sociale. Au fost consemnate opiniile și propunerile de interes general exprimate de numeroși participanți la mesele rotunde consacrate documentelor economice și s-au prezentat cronicile consfătuirilor cu tema „Documente de arhivă în sprijinul cunoașterii și valorificării resurselor naturale”.

Fără îndoială că aportul „Revistei Arhivelor” la sprijinirea acțiunii de valorificare practică a informațiilor conținute de arhive, în scopul dezvoltării economiei naționale, reprezintă un început mobilizator și trebuie să mărturisim că, atenția acordată de redacția „Revistei economice”, prin publicarea problematicii și dezbaterilor ce au avut loc cu prilejul consfătuirii precedente, ca și ecoul favorabil al acestei reușite acțiuni, ne-a stimulat și ne-a îndemnat să apelăm la o gamă mai largă și mai diversificată de mijloace și modalități publicistice pentru a sensibiliza și a atrage cât mai mulți specialiști la cercetarea documentelor de arhivă.

Pentru aceste motive mulțumim conducerii „Revistei economice” pentru pilda pe care ne-a dat-o și pentru interesul manifestat în organizarea și participarea la asemenea acțiuni de conlucrare a instituțiilor noastre editoare.

Animat de dorința de a contribui la creșterea prestigiului și autorității Arhivelor Statului și a organului său de presă, colectivul redacțional își propune să depună în continuare eforturi pentru a asigura — prin intermediul publicației noastre — dirijarea judicioasă, operativă și eficientă a fluxului de informații către factorii interesați, pentru a determina sesizarea și analizarea de către specialiști a datelor documentare cu aplicații actuale, pentru a realiza confirmarea sau confruntarea părerilor exprimate cu prilejul unor asemenea întâlniri, prin articole cu un conținut bogat de idei, scrise pe baza studierii atente și interpretării responsabile a datelor și faptelor cuprinse în documentele de arhivă, pentru a populariza cele mai corespunzătoare forme de colaborare între istorici, arhiviști și ceilalți specialiști : tehnicieni, ingineri, economiști etc.

Concret, ne angajăm să asigurăm includerea în sumarele numerelor viitoare a comunicărilor participanților la acest simpozion, să continuăm seria interviurilor cu factorii de conducere ai unor ministere și instituții centrale, să publicăm articole pe această temă prioritară, și pe această cale îi invităm pe cei interesați să devină autori la „Revista Arhivelor”.

O arhivă model — I.A.S. Giurgiu

Grija față de arhivele create de întreprinderile agricole de stat, cooperati-vele agricole de producție și stațiunile de mecanizare a agriculturii, a devenit în ultimii ani o preocupare constantă atât pentru Ministerul Agriculturii cât și pentru Direcția Generală a Arhivelor Statului¹. Perfecționarea activității arhivistice în acest important sector al economiei naționale a fost o constantă a activității Fili-alei cuprinzând instruirea și îndrumarea personalului cu sarcini în domeniu și apoi controlarea respectării Decretului 472/1971 și a normelor tehnice din 1973.

La Giurgiu, conducerile organizațiilor socialiste agricole și personalul numit prin decizii să lucreze în arhivele C.A.P.-urilor, S.M.A.-urilor și I.A.S.-urilor, în majoritatea lor, au înțeles semnificația socială a arhivelor curente și a celor gene-rale pentru buna desfășurare a procesului de producție și asigurarea disciplinei și s-au străduit, iar în mare parte au reușit, să dea un conținut nou peste tot, activității de organizare și folosire a documentelor. Apariția indicatoarelor-nomen-clatoare în cursul anilor 1981—1982 pentru toate unitățile agricole a impulsionat și mai mult activitatea arhivistică proprie².

Printre organizațiile socialiste din agricultură, cu o arhivă bine organizată se află și Întreprinderea Agricolă de Stat Giurgiu cu un puternic potențial pro-ductiv, cunoscută și peste hotare pentru exporturile sale.

I.A.S.-Giurgiu are în arhiva sa documente de la înființare, din 1949. Mulți ani arhiva n-a avut evidență decât pentru cca. 55 m.l. iar selecționarea docu-mentelor cărora le expirase termenul de păstrare și prin urmare rămăseseră fără valoare științifică și practică se efectuase numai parțial.

Începând din anul 1981, la propunerile F.A.S. Giurgiu conducerea I.A.S. Giur-giu a luat o serie de măsuri pentru perfecționarea activității arhivistice: a creat cadrul organizatoric care a permis executarea continuă, ritmică a muncii de specialitate; a asigurat instruirea periodică a personalului stabilit să îndepli-nească operațiunile arhivistice; a îmbunătățit condițiile de păstrare a documentelor.

Potrivit obligațiilor ce decurg din capitolul I, articolul 3 și capitolul III, secțiunile I—III, conducerea I.A.S. Giurgiu a stabilit prin Serviciul Personal cine anume răspunde pe compartimente de documentele create pentru activitatea in-ternă proprie și de cele expediate sau primite în relațiile cu organele ierarhic superioare sau cu alte organizații care concurează la realizarea misiunilor proprii economico-sociale. Apoi s-a stabilit cine răspunde de arhiva generală a I.A.S. și a fost desemnată componenta Comisiei de selecționare. S-a ajuns astfel ca uni-tatea, care crează anual în jur de 12 m.l. de arhivă, iar în unii ani chiar 15 m.l., așa cum s-au petrecut lucrurile între 1970—1973, să aibă o evidență corespunză-toare pentru toate documentele. Trebuie să remarcăm faptul că la această între-prindere compartimentele își respectă obligațiile pe care legiuitorul i le stabi-lește pentru perioada în care utilizează și păstrează documentele până la predarea lor la arhivă. În prezent există o arhivă de 60 m.l. selecționată la zi, cu inven-tare model întocmite conform art. 10 și modelului din anexa nr. 5 din Decret. Inventarele redau corect problematica cuprinsă în dosare.

¹ Teodor Necșa, *Aplicarea actelor normative în activitatea de arhivă*, în „Revista Arhivelor”, an LV, vol. XL, nr. 4, 1978, p. 447—448; Idem, *Din expe-riența FAS județul Arad în preluarea documentelor create în unitățile agricole*, în „Revista Arhivelor”, an LVII, vol. XLIII, nr. 2, 1980, p. 223—224; V. Coman, *Consfătuirea privind arhivele create de organizațiile din domeniul agriculturii*, în „Revista Arhivelor”, an LVIII, vol. XLIII, 1981, nr. 2, p. 237—238.

² Confruntă Nomenclatoarele-indicatoare ale documentelor create în unită-țile agricole de stat, în „Revista Arhivelor”, an LVIII, vol. XLIII, 1981, nr. 4, p. 521—536; Nomenclator-indicator al dosarelor pe care le creează Uniunea Națio-nală și uniunile județene ale cooperativelor agricole de producție, în „Revista Arhivelor”, an LIX, vol. XLIV, 1982, nr. 1, pag. 109—116.

În ceea ce privește selecționarea și activitatea comisiei destinate acestui scop I.A.S. Giurgiu are o experiență interesantă. Astfel, documentele cu termen de păstrare permanent sînt aranjate în camera destinată arhivei separat, pe compartimente. Celelalte documente cu termen de păstrare temporar sînt aranjate în ordinea termenelor de păstrare — ordine descrescîndă — avînd fiecare și etichetă cu anul cînd s-a creat și termenul de păstrare. Ba mai mult, aplicînd art. 25 din Normele tehnice privind activitatea de arhivă de la organizațiile socialiste, responsabil cu arhiva primește de la compartimentele de muncă documente cu termene de păstrare de la 1 pînă la 5 ani cum sînt: lucrările privind aprovizionarea cu ambalaje, materiale necesare campaniei de recoltare, fișele de magazine, bonurile de mișcare a mijloacelor fixe, boniere de vinzare cu amănuntul, chitanțiere, foi de parcurs, carnete cecuri de decontare pentru transporturi, borderouri lunare de consumuri, condici de prezență la serviciu, etc. fără a fi inventariate și le separă pe probleme, avînd grijă ca să completeze o etichetă cu anul cînd au fost create și termenul de păstrare. În acest mod mecanismul selecționării devine mult mai ușor. Comisia de selecționare poate, împreună cu responsabil arhivei să se pronunțe mult mai ușor pentru eliminarea lor globală. Toate aceste măsuri au venit în întîmpinarea ordinului Direcției Generale a Arhivelor Statului din 18 mai 1982 privind modalitățile de selecționare mai simplificate, operative pe care trebuie să le aplicăm la instituții și întreprinderi în munca de îndrumare și control. Pe temeiul acestui ordin adus la cunoștința factorilor de răspundere de la organizații s-a dat curs astfel indicațiilor cuprinse în documentele de partid cu referire la recuperarea și valorificarea materialelor refolosibile și sarcinilor prevăzute în planul național unic, cu privire la recuperarea deșeurilor de hîrtie.

Activitatea de selecționare la I.A.S. Giurgiu este ușurată și de faptul că dosarele sînt conforme nomenclatorului documentelor create de unitate.

În acest fel, se elimină de la început greutățile ce se pot ivi și la inventarierea dar și la selecționarea documentelor cu diferite termene de păstrare.

De asemenea, s-a întocmit, conform articolului 11 din Decretul 472/1971, Registrul de evidență curentă care se ține la zi. În registru sînt trecute toate inventarele existente în arhivă. În ultimii ani conducerea întreprinderii a luat măsuri pentru respectarea obligativității ce revine compartimentelor de muncă, ca în constituirea arhivei curente să se țină seama cu strictețe de prevederile art. 9 din decret. Procedînd astfel compartimentele după ce asigură înregistrarea documentelor și își rezolvă problemele la care se referă le grupează în dosare potrivit nomenclatorului dosarelor și indicatorului termenelor de păstrare primit din partea forului tutelar.

Așa cum aminteam, în baza art. 10 din decret, dosarele și materialele preconstituite au început să fie depuse regulat de către compartimente la arhiva generală a I.A.S. Giurgiu, cu inventare corespunzătoare, întocmite separat, în raport cu termenele de păstrare ale documentelor prevăzute în nomenclatorul-indicator³ ușurînd în felul acesta, considerabil, activitatea de la compartimentul de Arhivă.

Avînd în vedere importanța documentelor în conducerea activității economice și cerințele unei operativități sporite în rezolvarea sarcinilor ce revin întregului aparat al I.A.S. Giurgiu precum și starea încăperilor destinate documentelor ce trebuiau depuse de compartimente, s-a stabilit ca arhiva să fie păstrată în incinta sediului într-o încăpere care să întrunească toate condițiile de conservare și securitate așa cum stipulează secțiunea III, articolele 16 și 17 din Decret. S-a repartizat în acest scop o cameră asigurată din punct de vedere al condițiilor de microclimat, amenajată cu rafturi metalice, cu mijloace de prevenire și stingere a incendiilor. Grijă deosebită demonstrată mai ales din anul 1981 pentru respectarea legislației arhivistice și a normelor tehnice care călăuzesc munca de arhivă ne îndreptătesc să sperăm că I.A.S. Giurgiu va deveni model de urmat și pentru celelalte nouă unități asemănătoare din județul nostru, un schimb de experiență devenind, în prezent, de primă importanță. Este firesc ca Filiala noastră prin îndatoririle sale, în special de îndrumare, colaborînd cu factorii responsabili interesați să îmbunătățească stările de lucruri, să sprijine continuu și celelalte întreprinderi din acest sector economic pentru creșterea calității activității arhivistice.

GH. RADU

³ Nomenclator-indicator al documentelor pe care le creează întreprinderile agricole de stat (I.A.S.) în „Revista Arhivelor“, an LVIII, vol. XLIII, 1981, nr. 4, p. 527—534.

R É S U M É

Les archives de la I.A.S. (l'entreprise agricole d'état) Giurgiu gardent des documents créés depuis sa constitution, en 1949, et jusqu'en 1981. L'évidence était lacuneuse et l'on n'avait pas trié que partiellement ceux à terme de conservation échu.

À la suggestion faite il y a deux ans par la filiale locale des Archives de l'État, les dirigeants de la I.A.S. Giurgiu entreprirent l'application d'un ensemble de mesures ayant pour but le perfectionnement de l'activité archivistique. On a établi ainsi les responsabilités concrètes, par compartiments, en ce qui concerne les documents créés et en ce qui concerne les archives, la structure de la commission de tri, ainsi que l'espace affecté aux dépôts d'archives.

On est arrivé par suite à ce que l'entreprise, qui crée 12 à 15 mètres courants d'archives, dispose aujourd'hui d'instruments d'évidence adéquats pour tous les documents et à ce que le tri soit effectué d'une manière rythmique, conformément aux dispositions en vigueur.

P R É C I S

The State Agricultural Enterprise (I.A.S.) Giurgiu preserves archival records since its setting up in 1949, till 1981. The registration was an incomplete one and the selection of the documents with the retention term expired was only partly done.

Two years before, at the proposal of the State Archives in Giurgiu, the management of the I.A.S. Giurgiu took several steps for improving the archival work. Therefore, there were established officials who are responsible for divisions and their records, for archive service, the selection board and room necessary for archive storage.

Now the enterprise, which yearly creates 12—15 linear metres of archive, has proper registering aids for all records and the selection is rhythmically done according to rules in force.

Cîteva probleme referitoare la eliberarea actelor de vechime în muncă

Consultarea oamenilor muncii, rezolvarea propunerilor, sesizărilor și cererilor lor, constituie o expresie a adîncirii democrației socialiste, a legăturii directe a partidului și statului cu întregul popor.

Analizînd activitatea de soluționare a propunerilor, sesizărilor reclamațiilor și cererilor oamenilor muncii, Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R. a indicat organelor de partid și de stat, organizațiilor de masă și obștești să acționeze cu mai multă răspundere și perseverență pentru rezolvarea cerințelor justificate formulate de oamenii muncii, să asigure ținerea cu regularitate, potrivit legii, a audi-ențelor, să extindă dialogul cu cetățenii asupra problemelor pe care le au de soluționat.

Pornind de la aceste cerințe, Direcția Generală a Arhivelor Statului a căutat să transpună în viață indicațiile tovarășului secretar general Nicolae Ceaușescu date la Plenara lărgită din 1—2 iunie 1982 și în raportul prezentat la Conferința Națională a partidului cu privire la adîncirea democrației socialiste și a participării largi a maselor la viața socială.

Pe temeiul Hotărîrilor C.C. al P.C.R. din martie 1978 și martie 1983 cu privire la activitatea de rezolvare a propunerilor, sesizărilor, reclamațiilor și cererilor oamenilor muncii, a Legii 1/1978 și a Ordinului referitor la aceeași activitate dat de Ministerul de Interne, Direcția Generală a Arhivelor Statului a luat măsuri pentru a spori baza sa documentară cu fonduri arhivistice preluate

de la organizații socialiste în vederea eliberării actelor de vechime în cîmpul muncii.

Preluările din ultimii ani la Arhivele Centrale și la filiale sînt o consecință a creării de spații noi pentru depozitare sau a construirii de sedii avînd condiții de păstrare și folosire modernizate.

Aceste noi posibilități la care s-au adăugat o serie de cantități de documente inventariate în propriile depozite au permis spre exemplu să se soluționeze 55% din cele 3 500 scrisori adresate aparatului central în cursul anului 1982 și semestrul I-1983 și 7 435 cereri dintr-un total de 12 792 primite de filiale pînă la sfîrșitul anului trecut. Desigur, multe din cele la care Arhivele Statului n-au putut răspunde au fost trimise altor instituții și întreprinderi deținătoare de fonduri arhivistice utile unei astfel de activități.

Cererile adresate Arhivelor Statului au avut ca obiect, în proporție de 81%, vechimea în cîmpul muncii. Restul solicitărilor s-au referit la eliberări de copii de pe acte de stare civilă, școlaritate, hotărîri judecătorești, succesiuni, adopțiuni etc.

Toate scrisorile primite, inclusiv cele venite prin organele de partid, de presă sau de la forurile superioare ale Ministerului de Interne au fost rezolvate conform actelor normative.

Pentru a răspunde prompt cerințelor și a oferi o mai bună îndrumare a oamenilor muncii care au nevoie de acte, D.G.A.S. sprijinită de Radio-Televiziunea Română a utilizat emisiunea „Răspundem ascultătorilor”. Acest mijloc de informare a determinat o scădere cu 8,5% a numărului de scrisori trimise unor instituții sau întreprinderi care nu aveau posibilitatea să le soluționeze.

Din dorința de a perfecționa continuu activitatea arhivistică ce are urmări pozitive asupra modului de rezolvare a drepturilor persoanelor fizice, conducerea D.G.A.S., organizația de bază de partid din aparatul central și conducerea filialelor analizează periodic rezultatele și măsurile ce se impun.

Ca urmare, au fost preluate de la organizațiile socialiste o serie de fonduri cu actele de personal, iar răspunsurile negative la cereri au scăzut cu 8,2%.

Tot în sprijinul oamenilor muncii s-a desfășurat și activitatea de primire a lor în audiențe la conducerea Direcției Generale a Arhivelor Statului și la conducerea filialelor județene.

Conform registrului de audiențe, se constată atenția acordată rezolvării cererilor pentru acele eliberări de acte care intră în competența D.G.A.S. potrivit capitolului IV. Folosirea documentelor din arhivele organizațiilor socialiste și ale celorlalte organizații, articolele 30 și 33 din Decretul 472/1971 republicat în temeiul articolului V din Decretul Consiliului de Stat nr. 206/1974. În același timp, aceste relații cu publicul și lămuririle date celor veniți în audiență au dus la creșterea contribuției persoanelor fizice la îmbogățirea Fondului Arhivistic Național cu noi documente.

Avînd în vedere sarcina majoră ce revine Arhivelor Statului pe această linie și preocupările de soluționare corespunzătoare și operativă a tuturor solicitărilor socotim oportună aducerea citorva lămuriri în atenția cititorilor Revistei Arhivelor din întreaga țară.

LIVIA PRUNĂ

Practica desfășurării acestei activități în decursul mai multor ani justifică pe deplin efortul făcut de instituția noastră pentru sprijinirea oamenilor muncii în soluționarea unor situații personale. Cei interesați s-au adresat și se adresează Arhivelor Statului personal prin biroul de informații al Direcției Generale care funcționează zilnic în strada Arhivelor nr. 2 sau prin postă Serviciului Secretariat-juridic al D.G.A.S. de la sediul central din B-dul Gheorghe Gheorghiu Dej nr. 29 — sector 5, cit și prin filialele din fiecare județ care au program de lucru permanent cu publicul.

Experiența acumulată duce la formularea unor concluzii menite să contribuie la creșterea operativității în rezolvarea scrisorilor și cererilor adresate D.G.A.S. și de aceea vrem să le aducem la cunoștința beneficiarilor pentru a ține seama de ele.

Prima concluzie — este necesară reducerea la minimum a corespondenței care are loc între Direcția Generală a Arhivelor Statului și solicitanți în scopul lămuririi unor probleme impuse de munca de cercetare. Lipsa de claritate și a

unor date duce la întârzierea eliberării actului cerut. De aceea socotim util să prezentăm cititorilor noștri care sînt elementele (sau relațiile) pe care trebuie să le cuprindă o cerere.

Cel mai mare număr de cereri privesc eliberarea de certificate de vechime în cîmpul muncii. În mod obligatoriu această cerere trebuie să cuprindă numele și prenumele actual al solicitantului, adresa (domiciliul) completă, datele de stare civilă (anul, luna, ziua, localitatea nașterii și prenumele părinților), perioada exactă de funcționare (adică luna și anul începerii activității, luna și anul încetării activității), felul angajării (bugetar, diurnist, temporar, titular sau suplinitor etc.), calitatea pe care a avut-o, unitatea la care a lucrat, mai întîi forul tutelar (adică ministerul care avea în subordine unitatea), apoi direcția, serviciul, biroul, secția (în cazul în care a lucrat la mai multe direcții sau servicii etc., le va indica pe fiecare în parte pe perioade de timp) numele cu care a figurat în statele de salarii.

Avînd în atenție faptul că unitatea noastră deține pe lîngă statele de salarii de la arhiva fostei instituții Înalta Curte de Conturi pentru diferite ministere (despre care vom informa cititorii noștri în numerele următoare ale revistei) și evidențe ale militarilor în termen de la unitățile de jandarmi și Direcția Generală a Serviciului Muncii, cei ce doresc certificate pentru satisfacerea stagiului militar la unitățile de jandarmi ne vor indica în cerere pe lîngă datele de stare civilă și adresă, centrul de instrucție la care a efectuat perioada de instrucție, an, lună, apoi legiunea de jandarmi la care a fost repartizat după perioada de instrucție, precum și celelalte legiuni de jandarmi la care a satisfăcut stagiul militar, pe localități și perioade de timp la fiecare în parte, gradele avute și contingentul cu care a fost încorporat.

Cei care au satisfăcut stagiul militar la unități ale Direcției Generale a Serviciului Muncii în afară de datele de identitate ne vor indica — centrul militar care l-a încorporat, data încorporării, apoi toate detașamentele la care a efectuat stagiul militar pe localități și perioade de timp (an, lună) la fiecare în parte.

Pentru cei care au urmat școli de subofițeri, ofițeri de jandarmi, ca și aceia care au absolvit școala Specială de Cadre a Direcției Generale a Serviciului Muncii, pe lîngă datele personale și perioada de școlarizare, ne vor comunica — localitatea în care se afla școala, secția urmată (ofițeri tehnici, administrativi, politici etc.).

Petiționarii interesați în obținerea adeverințelor de vechime în cîmpul muncii pentru activitatea desfășurată la Canal Dunăre-Marea Neagră în perioada 1949—1953 ne vor indica în cerere toate sectoarele care i-au plătit pe localități și perioade de timp (an, lună) la fiecare în parte, precum și punctele de lucru sau șantierele și ce funcție au îndeplinit.

Direcția Generală a Arhivelor Statului eliberează la cerere celor interesați și certificate de absolvire a examenului de bacalaureat pînă în anul 1944 inclusiv. Pentru efectuarea cercetărilor este absolut necesar să cunoaștem — numele și prenumele avut de petiționar sau petiționară în perioada absolvirii liceului și examenului de bacalaureat, datele de stare civilă, denumirea liceului sau numărul, orașul în care se găsea liceul absolvit și cel în care a susținut examenul de bacalaureat, sesiunea și anul.

Copiile de pe actele de stare civilă (naștere, căsătorie, deces) se eliberează de către filialele Arhivelor Statului din județe și Municipiul București, la cererea autorităților cărora le sînt necesare (miliție, tribunal, notariat etc.) pentru lămurirea diferitelor situații pînă în anii 1893—1895. Adresele instituțiilor care solicită asemenea copii trebuie să cuprindă datele de identificare a persoanei pentru care se solicită actul.

Pentru copiele de pe sentințe de divorț, de adopție, de înfiere etc. pe care le eliberează Direcția Generală a Arhivelor Statului din fondul Tribunalului Ilfov este necesar ca petiționarul să ne comunice numele și prenumele părților aflate în acțiune (reclamant, pîrit, pentru sentințele de divorț, numele și prenumele părinților firești și ale acelor care au adoptat sau înfiat) numărul sentinței de divorț sau de adopție, înfiere, data cînd a fost emisă și secția de notariat. În cazul în care unii petiționari nu sînt în posesia numărului sentinței, a datei și secției de notariat, pot obține aceste date (fără de care nu se pot efectua cercetările) de la serviciile de stare civilă de pe lîngă consiliile populare unde s-a înregistrat inițial nașterea, căsătoria sau decesul, întrucît în registrele de stare civilă sînt făcute mențiunile la zi. Copiele eliberate de Direcția Generală a Arhivelor Statului au valabilitatea originalelor fiind legalizate și timbrate.

La eliberarea copiilor de pe actele de vînzare-cumpărare emise de Tribunalul Ilfov pînă în anul 1912 inclusiv (atît deține DGAS) sînt necesare pentru efectuarea cercetărilor numele și prenumele vînzătorului și ale cumpărătorului, numărul

actului de vânzare-cumpărare, secția de notariat care a făcut autentificarea și anul realizării lui.

Toate elementele amintite ajută ca cercetarea să se desfășoare de la început mai operativ. În funcție de ceea ce solicită fiecare petiționar este posibil să mai fie nevoie și de alte relații.

O a doua concluzie legată tot de operativitate privește îndrumarea scrisorii, de la început, spre unitatea care deține materialele pe baza cărora se efectuează cercetările și se eliberează certificatele, copiile etc.

În acest scop informăm pe cititorii revistei noastre interesați în rezolvarea unor probleme de vechime în câmpul muncii că Direcția Generală a Arhivelor Statului deține în depozitele sale statele de salarii trimise spre decontare la arhiva fostei instituții centrale Înalta Curte de Conturi (așa cum s-a subliniat mai sus) care cuprinde documente organizate pe ministere. Între aceste documente se află și statele de salarii ordonate tot pe ministere. Astfel pentru Ministerul de Interne avem state de salarii cu personalul bugetar și diurnist de la diferite direcții, servicii și birouri, atât pentru personalul civil, cât și pentru subofițerii și ofițerii unităților de jandarmi și de poliție, registrele cu foi matricole și statele de soldă ale milita-rilor în termen de la regimentele și legiunile de jandarmi.

Pentru Ministerul Învățământului, care în decursul timpului a fost reorganizat sub diferite denumiri, avem state de salarii din momentul în care au fost preluate de Înalta Curte de Conturi, din secolul al XIX-lea și până în 1945, iar cu unele lipsuri chiar până la 31 octombrie 1948. Aici se află state de plată și pentru foștii salariați ai revizoratorilor școlare, inspectoratelor școlare, Direcției învățământului primar-normal, Direcției învățământului secundar, Învățământului superior, Învățământului profesional și industrial și ai Contenciosului, ai Casei Școalelor cu atelierele sale, bibliotecilor, fundațiilor culturale, ai muzeelor, mănăstirilor, bisericilor, Direcției generale a Arhivelor Statului ș.a.m.d.

Deținem de asemenea, acte de la școlile primare din Capitală și județe cu învățătorii titulari și suplinitori, fără personalul administrativ și de serviciu iar de la liceele teoretice, liceele industriale, liceele comerciale, gimnaziile, școlile de arte și meserii, școlile profesionale, școlile normale de băieți și fete există documente cu personalul didactic — directori, profesori (bugetari și suplinitori) maiștri, laboranți.

De la învățământul superior, pe institute și facultăți, deținem pentru aceeași perioadă state de salarii cu personalul universitar (rectori, prorectori, profesori, conferențieri, asistenți) cit și cu personalul administrativ (secretari, laboranți, mecanici etc.).

Cei interesați pot afla că în cadrul acestui fond se păstrează și statele de salarii cu personalul didactic de la școlile române din Grecia, Macedonia și Roma, precum și unele situații nominale cu cei cărora statul român le-a acordat burse pentru studii în străinătate.

Pentru cei ce au lucrat odinioară la Ministerul Sănătății — care s-a numit într-o perioadă și Ministerul Muncii și Ocrotirii Sociale — avem state de salarii de la aparatul central pentru salariații de la cabinetul ministrului, secretariatul general, direcțiile — contencios, contabilitate, muncii, ocrotiri sociale, personal, sănătății; economatul ministerului; oficiul de plasare; comisia arbitrară; casa de credit; Societatea funcționarilor publici; Serviciul central de inspecții. Pentru personalul care a muncit în unitățile exterioare ale ministerului avem acte de la Inspectoratul general sanitar, Serviciul sanitar al Municipiului București, cămine și azile pentru copii, așezăminte și institute. Există statele de salarii pentru personalul medical de la spitalele din Capitală până în anul 1939, iar din acest an și pentru personalul auxiliar — surori, infirmiere, îngrijitori, muncitori.

Arhivele Statului dețin statele de salarii cu personalul unităților Eforiei Spitalelor Civile, din anul 1908 până în anul 1941, când a fost trecută în cadrul Ministerului Sănătății.

În cele expuse până aici am informat cititorii noștri despre trei din ministerele și părțile lor structurale, ale căror state de salarii provin de la Înalta Curte de Conturi și ale căror acte sînt cel mai mult solicitate în prezent în munca de cercetare pentru eliberarea de certificate de vechime în câmpul muncii. Vom continua informarea cititorilor privind și alte instituții centrale care au depus în deceniile trecute documente la arhiva Înaltei Curți de Conturi, în numerele viitoare ale revistei.

Întrerupem aici prezentarea posibilităților de a procura acte cu ajutorul documentelor Înaltei Curți de Conturi până în anul 1948 cînd se desființează această instituție deoarece se impune de urgență prezentarea altui fond care ne slujește să eliberăm acte pentru un număr mare de cereri: Direcția Generală a Canalului Dunăre-Marea Neagră în perioada 1949—1953.

Pentru o cit mai operativă cercetare este bine să se știe de către cei interesați că în perioada iunie 1949 — decembrie 1950 șantierele și punctele de lucru de la Canalul Dunăre-Marea Neagră erau cuprinse în trei regionale și anume: Regionala Cernavodă, Regionala Medgidia și Regionala Midia. Din ianuarie 1951 până în august 1953 toate punctele de lucru din cadrul Canalului Dunăre-Marea Neagră au fost cuprinse numai în sectoare, desființându-se regionalele. Actele (statele de salarii) pe care le avem privesc sectoarele: 1 Port, 2 Ecluză, 2/4, 3/4, „23 August”, 7/8, 9 și 10 Stincă, apoi 10, 11, 12, 13, 16 fără alte indicative de recunoaștere. În aceste sectoare sînt cuprinși majoritatea muncitorilor de toate profesiile necesare desfășurării activității la Canal. Alte state de salarii sînt pentru cei care au muncit în sectoarele: aprovizionare, salarizare, administrativ, măsurători, auto, studii și proiecte, C.F.R., I.L.C. (Întreprinderile Linii Centură), A.E.O. (Uzinele electrice Ovidiu), Cămină și I.L.A. (Întreprinderile de lucrări auxiliare).

La Direcția Generală a Arhivelor Statului însă nu se găsesc toate statele de salarii de la Canalul Dunăre-Marea Neagră. Sînt unele ministere care avînd de executat lucrări de specialitate cu muncitorii unităților pe care le tutelau și pe care îi retribuiiau din bugetele proprii, au păstrat statele de salarii. De aceea pe muncitorii, inginerii, tehnicienii și maeștrii care au lucrat la Canal în construcții hidrotehnice și hidromecanice îi îndrumăm la Ministerul Construcțiilor Industriale din Splaiul Independenței nr. 202 A. Aceia care au lucrat la Întreprinderi de construcții feroviare, Întreprinderi de construcții căi ferate și utilaje în transporturi și la șantierele „L” și „L.S.” au fost și sînt îndrumați să se adreseze Ministerului Transporturilor și Telecomunicațiilor din București, Bd. Dinicu Golescu nr. 38 și Stației C.F.R. Tr. Roșu din județul Sibiu. În cazul în care s-au adresat sau se vor adresa Arhivelor Statului cererile au fost sau vor fi trimise de noi la adresele indicate mai sus.

NINA PĂSCULESCU

Contribuții la cunoașterea heraldicii Țării Românești. Primele steme reprezentate în culori

MARIA DOGARU

În ansamblul mijloacelor prin care arta și știința heraldică individualizează posesorii diferitelor steme, transmițând informații asupra fenomenelor sociale din trecut, un rol aparte îl ocupau smalturile¹. Se știe că fiecare din cele două metale, șase culori și două categorii de blănuri folosite în compunerea stemelor au o anume semnificație, iar din punctul de vedere al importanței pe care o au acestea s-a stabilit o „ierarhie cromatică” unanim recunoscută². Astfel, metalele sînt superioare culorilor iar între metale aurul este cel mai important, el exprimînd suveranitate, putere, măreție.

Dintre culori cea mai însemnată este roșul. Semnificînd independență, putere, aceasta s-a impus în ansamblul smalturilor heraldice, fapt pentru care a fost de regulă, rezervată sigilării și scrierii în cancelariile centrale³.

În cancelariile princiare ale Țării Românești și Moldovei, asemenea cancelăriilor suveranilor europeni, metalele, culorile și blănurile au avut un rol bine definit în exprimarea atributului posesorului⁴.

Datorită importanței deosebite pe care o aveau culorile, în alcătuirea blazonurilor, la mijlocul veacului al XVII-lea s-au adoptat unele semne convenționale care să permită a se preciza și în reprezentările alb-negru cromatică pe care o aveau în realitate diferitele elemente dintr-o stemă⁵.

Discuțiile purtate pe marginea compoziției înfățișate pe nasturii personalului domnesc de la Curtea de Argeș au condus spre o concluzie ce probează semnificația pe care o are cromatică în alcătuirea stemelor. Aceste concluzii, rod al cercetărilor cunoscutului numismat Octavian Iliescu, desprins în urma comparării cromatice stemei voievozilor români (cuprinzînd în primul cartier opt brîie alternînd aur și verde iar în cel secund aur) cu stema regatului Ungariei (alcătuită cromatic din verde și argint), dovedesc faptul că blazonul Basarabilor era o stemă autoconcedată iar formațiunea socială în fruntea căreia se găseau aceștia era un stat feudal autonom. În condițiile în care această stemă ar fi fost concedată de regele ungăr n-ar fi fost posibil a se utiliza de către cel care o primise metale și culori superioare celor folosite de suzeran⁶.

Acordîndu-se importanța cuvenită culorilor în care au fost reprezentate stemele Țării Românești, Transilvaniei și Moldovei, diferiți istorici, heraldiști și

¹ În legătură cu utilizarea smalturilor la alcătuirea stemelor, vezi Michel Pastoureaux, *Traité d'héraldique*, Bibliothèque de la Sauvegarde de l'Art Français, Paris, 1979, p. 108—110.

² Marcel Sturdza Săucești, *Heraldica*, Edit. științifică, București, 1974, p. 40.

³ Emil Virtosu, *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești în Documente privind istoria României, Introducere*, vol. II, București, 1956, p. 377.

⁴ Cercetarea vechilor hrisoave și urice, în special a actelor cosigilate, dovedește faptul că chiar și atunci cînd mari boieri își aplicau sigiliul pe tratatele externe, alături de cel al domnului, aceste sigilii boieresti erau confecționate din ceară neagră sau verde, deosebindu-se și prin culoare de cel al voievodului, fabricat din ceară roșie. Vezi Maria Dogaru, *Sigiliile mărturii ale trecutului istoric*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1976, p. 19.

⁵ Stabilirea acestor semne convenționale a fost impusă de apariția tiparului. În general se apreciază că prima lucrare în care s-au folosit aceste semne convenționale (utilizate încă de la începutul veacului al XVI-lea) a apărut în 1638 și se datorește italianului Sylvestre de Pietra Santa, Vezi M. Pastoureaux, *op. cit.*, p. 112.

⁶ Vezi Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1977, p. 39.

sigilografii au căutat să determine care sînt primele exemplare ale compozițiilor heraldice oficiale reprezentate în culori.

În legătură cu stema Țării Românești istoriografia de specialitate apreciază că primul exemplar colorat datează din 1616. Deși documentul pe care a fost reprezentată nu s-a păstrat, informația despre cromatica acestei steme se cunoaște prin intermediul reproducerii incluse în albumul — astăzi pierdut — al fostului primar al Sibiului Valentin Franck. Conform precizărilor făcute de cei care au văzut acest album, Ionescu Gion⁷, Constantin Moisil⁸ și alții, elementele din herbul Țării Românești aveau următoarele smalturi: scutul albastru, pasărea heraldică neagră, crucea și aștrii care o însoțeau de aur⁹.

Cercetarea izvoarelor heraldice care, învingînd vicisitudinile vremii, s-au păstrat pînă astăzi a permis constatarea faptului că există steme înfățișate în culori încă din primul deceniu al veacului al XVII-lea.

Prima stemă colorată identificată de noi s-a conservat pe hrisovul emis în 1608 februarie 9 de domnul Țării Românești Radu Șerban (1602—1611.) intitulîndu-se „Io Radu voievod, nepotul lui Basarab voievod (și) herțeg (al) părților de peste munte, Amlașul și Făgărașul”, domnul întărea prin acest act mănăstirii Argeș stăpînirea peste mai multe sate, ocine vechi, dăruite de domni bătrîni, siliști și părți din venitul vămii domnești¹⁰.

Documentul este important și din punct de vedere diplomatic întrucît, după cum se menționează în protocolul final, Radu voievod a elaborat actul din 1608 ca urmare a faptului că vechiul hrisov de la Basarab era „vechi, rupt și întunecat”.

În frontispiciul acestui act se află o compoziție heraldică avînd următoarea compunere: în scut rotund dotat cu o bordură de aur, pe cîmp roșu, pasărea cruciată de același metal. Deși este înfățișată doar prin elementul central al stemei Țării Românești (fără aștri, timbru și sprijinitori) compoziția dovedește grija realizatorilor de a alcătui un blazon expresiv. Acvila, redată cu aripile desfășurate și cu ghiare puternice, este reprezentată conform normelor heraldice, respectiv în profil spre stînga avînd capul întors spre dreapta (vezi coperta I).

O altă compoziție colorată reprezentînd armele oficiale ale Țării Românești se păstrează pe hrisovul aceleiași domn, dat în Tirgoviște la 29 mai 1608¹¹. Prin acest act domnul întărea lui Cernica mare vornic, soției sale Cheajna și fiilor lor stăpînirea peste jumătate din satul Florești de pe Colentina și alte proprietăți.

În frontispiciul actului s-a zugrăvit un scut avînd o bordură de aur, încărcat pe fond de azur cu acvila cruciată însoțită de trei stele formate din cîte șase raze și șase buline toate de aur, dispuse trei în partea superioară, trei în partea inferioară a scutului (vezi coperta IV).

Remarcăm modul deosebit în care a fost reprezentată crucea pe care o ține pasărea în cioc: redată în dimensiuni mari, plasată în pal (perfect verticală) aceasta se înalță din penajul păsării pînă în marginea superioară a scutului.

Remarcăm de asemenea faptul că policromia celor două steme, în special a celei în care întîlnim cîmpul scutului albastru și elementele însumate de aur, n-a rămas o manifestare singulară a unor tendințe nejustificate.

În depozitele publice se conservă unele acte emise anterior și posterior anului 1616 care poartă în antet stema oficială a țării reprezentată colorat într-o factură asemănătoare cu cele descrise mai sus.

⁷ *Istoria Bucureștilui*, p. 572, 576. Vezi și Dan Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 430.

⁸ *Stema României — evoluția ei heraldică și istorică*, București, 1931, p. 68. Această stemă a fost cercetată și de prof. N. Sulică, *Două steme și autografe domnești din 1616* în „Șoimii”, Tirgul Mureș, IV, 1928, nr. 9—10, p. 61—67.

⁹ Nu discutăm aici prima reprezentare a cromaticii stemei românești prin semne convenționale. Cum se știe, prima compoziție în care are loc o astfel de reprezentare a fost gravată în sigiliul lui Sigismund Bathory din 1597 însă culorile sînt posibil apocriefe (întrucît, după cum am văzut, semnele convenționale pentru smalturi s-au impus în veacul al XVII-lea).

¹⁰ Arh. St. București, colecția Peciți, 21. Acest hrisov este autentificat cu sigiliul atașat, protejat de un căuș: în cîmpul sigilar este gravată stema combinată, două personaje încoronate, purtînd mantie lungă și flancînd un copac, în partea superioară a cîmpului sigilar se află separate de un arc de cerc, acvila cruciată, însoțită de soare și lună. Vezi și Traian Ionescu Niscov, Maria Soveja, *Acte de cancelarie domnească*, București, 1974, p. 26. De fapt primul exemplar color al stemei Țării Românești a fost realizat de Macarie pe Liturghierul din 1508. Vezi Mircea Tomescu, *Istoria cărții românești de la începuturi pînă la 1918*, București, 1968, p. 28, 31, 32.

¹¹ Arh. St. București, colecția Peciți, 22.

Astfel, hrisovul emis în cancelaria domnului Radu Mihnea (1611 septembrie — 1616 august) la 10 ianuarie 1613, prin care se întărea mănăstirii Cozia stăpînirea peste baltă numită Mamina din satul Orlea, este împodobit în antet cu stema țării, în scut rotund cu bordură de aur, pe fond de azur, pasărea cruciată de aur, însoțită de aștrii din același metal, soarele, semiluna și două stele¹².

Un alt act de cancelarie, din 1614 februarie 23¹³, conservă de asemenea o stemă redată color: în scut de aceeași formă, dotat cu o bordură de aur, pe cîmp albastru, pasărea heraldică de aur, flancată de soare și semilună figurate, de același metal.

Menționăm faptul că există și unele documente frumos ornate care n-au fost însă finite sub aspect heraldic. Astfel, hrisovul din 10 iulie 1614 poartă în partea superioară un scut rotund, dotat cu o bordură, cuprinzînd acvila cruciată însoțită de aștri, încoronată cu o coroană deschisă susținută de doi îngeri în zbor¹⁴. Deși miniatura care împodobește suportul este deosebit de viu colorată (se folosește intens aurul, roșul și albastrul) stema a rămas neterminată (este doar schițată cu creion negru). Din cancelaria aceluiași domn, Radu Mihnea, se păstrează încă un document frumos ornate care, ca și cel de sus, are stema doar conturată¹⁵. Într-adevăr în timp ce într-un chenar, sprijinit de doi păuni, s-au înfățișat în culori portretele domnului, al doamnei Arghira și al fiului lor Alexandru, precum și pe sfîntul Nicolae, patronul lăcașului religios căruia i se întăreau proprietățile, în antetul suportului întîlnim un scut rotund cuprinzînd o pasăre cruciată redată în creion (doar conturată). Menționăm că monograma domnească din partea inferioară a textului a fost scrisă cu chinovar.

Se distinge, pentru policromia în care au fost reprezentate elementele din stema Țării Românești, actul din 22 aprilie 1617 emis sub semnătura domnului Alexandru Iliș¹⁶.

În frontispiciul hrisovului se află un scut rotund dotat cu o bordură de aur, încărcat pe fond roșu, cu pasărea heraldică cruciată însoțită de soare, semilună și o stea, toate de aur.

Intrucît spațiul rămas în partea superioară a suportului era foarte mic, stema țării stingaci executată a fost realizată din nou în partea inferioară a documentului, între text și plicatură. Deosebirea față de compoziția din antet constă în mărirea scutului și a mobilelor cuprinse, înfățișarea mai expresivă a figurilor (aștrii au fost redați figurați), completarea imaginii prin adăugarea a cinci stele (două în partea superioară a scutului, trei în cea inferioară).

Un alt document care este ornate în partea superioară a suportului cu o compoziție heraldică este hrisovul din 19 septembrie 1620; în scut, avînd o bordură foarte lată ornamentată (în cromatică verde, aur, albastru, roșu) cu arabescuri, pe cîmp albastru, acvila conturnată, cruciată, însoțită de semilună și soare, toate din aur¹⁷.

În deceniile care au urmat se intensifică utilizarea stemei oficiale în frontispiciul actelor de cancelarie. În 1634 întîlnim o stemă reprezentată din punct de vedere al smalturilor în modul următor: în scut dotat cu o bordură albastră, mărginită de un cerc reunind cromatic galben și albastru, pe cîmp de azur (culoarea este degradată, pare verde), acvila cruciată de aur, conturnată, însoțită de patru plante (flori) albe (posibil să fie stele)¹⁸.

O stemă asemănătoare se află și pe hrisoavele din 7¹⁹ și 19 iunie 1637²⁰.

¹² Ibidem, fond Mitropolia Țării Românești LXIV/2, vezi *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, vol. II, 1601—1602. București, 1974 (întocmit de Maria Soveja, Doina-Duca Tinculescu, Reghina Dragomir), p. 129.

¹³ Arh. St. București, fond Mănăstirea Radu Vodă XLV/5. Prin cuprinsul său domnul întărea mănăstirii din jos de București cu hramul Sfînta Troiță, întemeiată de bunicul și de tatăl său, stăpînirea asupra bălților Cornățelul, Corcovașul și Mojdrenul.

¹⁴ Ibidem, fond Mănăstirea Dealul XI/3. Reprodus color în albumul *Mărturii ale trecutului. Album de documente*, apărut sub egida D.G.A.S. București, 1981 (Autori: Maria Soveja, Ioana Burlacu, Ioan Opriș) p. 86—87.

¹⁵ Ibidem, colecția Suluri, I, 2 (tot din 1614 iulie 10).

¹⁶ Ibidem, fond Mitropolia Țării Românești, LXIV/3. Inserat și în *Catalogul documentelor Țării Românești*, vol. IV, p. 410.

¹⁷ Arh. St. București, fond Mănăstirea Nucet, II/18.

¹⁸ Ibidem, colecția Peceti, I, 48.

¹⁹ Ibidem, colecția Peceti, I, 50.

²⁰ Ibidem, colecția Peceti, I, 51. În cadrul acestei compoziții apar din nou (înlocuind plantele) aștrii cunoscuți.

Stema zugrăvită pe hrisovul din 29 martie 1645²¹, emis în cancelaria lui Matei Basarab, cuprinde următoarea cromatică: scut rotund, cu o bordură din aur; pe o cîmpie verde acvilă de aur cu zborul deschis, cruciată, de asemenea de aur, flancată de aștri, ambii figurați, și trei stele, toate de aur, avînd drept fundal azur; pe planul doi, în partea inferioară a cîmpului sigilar se găsesc cîteva construcții.

O compoziție în care întîlnim smalturi asemănătoare se conservă pe actul emis la 9 aprilie 1646 în cancelaria aceluiași voievod²². Deosebirea față de herbul descris mai sus constă în faptul că soarele și luna sînt plasate în afara scutului, în partea superioară a suportului flancînd o cruce latină ce se înalță din centrul marginii inferioare a acestuia.

Reține atenția stema reprezentată în partea superioară a hrisovului emis de Matei Basarab la 21 mai 1651. Scutul rotund avînd o bordură încărcată cu un ornament floral, reunînd aur și roșu, cuprinde pe o cîmpie verde acvila neagră, cruciată, de aur, conturnată, însoțită de doi aștri (apar două semiluni) de asemenea de aur; de sub aripa păsării ies două cruci, una se înalță spre marginea superioară a scutului, alta mai mică este plasată pe orizontală²³.

Actul din 12 martie 1677, elaborat în cancelaria lui Gheorghe Duca voievod, prin care se întăreau mănăstirii Aninoasa daniile făcute de Tudoran slugerul, are în antet următoarea compoziție: în scut baroc avînd cîmpul de aur, plasat într-un medalion verde (dotat cu o bordură spicată de aur), acvila naturală, cruciată, de aur²⁴.

În fine ne oprim de asemenea asupra stemei plasate pe actul prin care la 1 mai 1669 domnul Antonie Vodă din Popești a fondat „o casă de învățatură” (școală) în orașul Cîmpulung. Stema se înfățișează astfel: un scut cu o bordură de aur spicată; în cîmp de azur (culoarea s-a alterat pîrînd gri-verde) acvila conturnată, cruciată, totul de aur; scutul este sprijinit de doi lei afrontați de asemenea de aur, limbați roșu, prinși între ramurile unor arbuști²⁵, redați cromatic prin același metal.

Pentru a înțelege semnificația culorilor folosite la compunerea primelor steme redată policolor este necesar să interpretăm smalturile lor în conformitate cu normele artei și științei heraldice.

Se impune în primul rînd a fi subliniat faptul că predomină în aceste compoziții aurul²⁶. Fapul că într-un număr atît de mare de compoziții heraldice pasărea cruciată și aștrii sînt înfățișați în același metal probează, pe de o parte, importanța care se acordă stemelor oficiale, iar pe de altă continuitatea cromatică impusă de fixitatea figurilor însumate în compoziție.

Considerăm de asemenea că atribuirea primului dintre metale elementului principal al stemei, acvila cruciată, constituie o subliniere heraldică a autorității deosebite pe care voia să și-o atribuie domnul și evidențiază totodată statutul juridic al țării. Neîndoielnic domnul, în calitate de șef al unui stat independent, a ținut să se individualizeze printr-un blazon adecvat pentru a reprezenta un stat cu un atare statut juridic²⁷.

²¹ Ibidem, fond Mănăstirea Căldărușani, XXVII/2. Inserat în albumul *Mărturii ale trecutului*, p. 92—93.

²² Ibidem, colecția Documente muntenești, XXV/16. Și acest act este reprodus color în volumul *Mărturii ale trecutului*, p. 96—97.

²³ Ibidem, fond Mănăstirea Dealul II/1. Vezi și albumul *Mărturii ale trecutului*, p. 100—101.

²⁴ Ibidem, fond Mitropolia Țării Românești, XCIV/26. Inserat în albumul menționat mai sus, la pag. 114—115.

²⁵ Ibidem, colecția Peceti 75. Reprodus în albumul *Mărturii ale trecutului*, p. 110—111.

²⁶ Prima monogramă domnească redată în roșu o întîlnim la Dan al II-lea în 1431. Cel mai vechi act emis în cancelaria Țării Românești la scrierea căruia s-a utilizat soluția de aur este din mai 1502. Vezi Damian P. Bogdan, *Diplomatica slavo-romană*, în *Documente privind istoria României, Introducere*, vol. II, p. 50.

²⁷ Deși stemele s-au însumat în ansamblul mijloacelor de individualizare a emitenților, rolul prim în raportul stemă-sigiliu îl are cel din urmă. Expresie juridică a autorității domnului, sigiliul era însemnul oficial care dădea valabilitate actului. O dovadă a rolului prim pe care-l avea sigiliul îl constituia faptul că la efectuarea copiilor de pe acte se menționa dacă originalul a avut pecete ori dacă aceasta era deteriorată sau căzută. Ni se par semnificative din acest punct de vedere însemnările făcute de Gh. Pașacov pe unele traduceri ori tran-

Faptul că utilizarea aurului și a culorii roșii constituie o subliniere plastică a autorității domnului este dovedit și de modul în care au fost reprezentate unele elemente ale formularului diplomatic²⁸. Înfățișarea invocației simbolice, a literei inițiale, uneori și a numelui domnului, ca și a subscrierii neautografe în chinovar, iar în unele cazuri în soluție de aur, probează faptul că realizatorii actelor și societatea în general, cunoșteau semnificația deosebită pe care o aveau aceste metale și culori.

O dovadă a faptului că societatea acorda importanța cuvenită culorii și materiei folosite la scrierea actelor o constituie și mențiunile inserate expres în unele înscrisuri. Astfel, într-un act din 1617 se pomeneste de un hrisov scris în întregime din aur²⁹.

Cît privește cromatica scuturilor avînd cîmpul roșu considerăm că această atribuire este rezultatul aceleiași tendințe de subliniere plastică a rolului preeminent al domniei în ansamblul instituțiilor țării, o expresie a ideii de suveranitate³⁰, idee care s-a făcut simțită frecvent în istoria și heraldica românească, tocmai pentru faptul că era o influență bizantină ce a prins rădăcini mai puternice datorită faptului că poporul de aici era de origine latină.

R É S U M É

En soulignant que les émaux héraldiques jouissent aussi de l'attention méritée dans les chancelleries des pays roumains, l'auteur rappelle les vifs débats soulevés dans l'historiographie roumaine par le chromatisme des premières armoiries en couleurs. En ce qui concerne la Valachie, les travaux publiés jusqu'à présent sont d'accord à considérer que le premier exemplaire coloré des armoiries de cette principauté dont nous avons pris connaissance par l'album de l'ex-maire de la ville de Sibiu, datait de 1616, étant constitué par une composition dont l'écu était bleu, l'oiseau héraldique noir et la croix et les astres en or.

En cherchant parmi les actes de chancellerie valaques, l'auteur a constaté que les premières armoiries officielles en couleurs, figurées en en-tête sur un parchemin princier, dataient du 9 février 1608 et comprenaient un écu rouge foncé, avec l'aigle la croix au bec en or (couverture I). C'est toujours dans la chancellerie du prince Radu Șerban qu'on a pourvu un acte du 29 mai 1608 d'un frontispice composé par des armoiries dont le champ de l'écu avait la couleur bleu et l'aigle celle de l'or (couverture IV). C'est d'ailleurs le type qui s'imposa, puisqu'on le retrouve en en-tête sur plusieurs parchemins du XVIIe-ième siècle.

Certainement, l'utilisation des émaux tels que ceux susmentionnés (or et rouge) était un moyen de souligner l'autorité très différente du pouvoir, de suggérer d'une manière plastique le statut d'indépendance de l'état.

P R É C I S

Pointing out that in the chancelleries of the Romanian Principalities it was also paid attention to the heraldry enamels, the author mentioned the lively debates in the Romanian historiography in connection with the cromatics of the first coloured coats of arms. As regards Wallachia, in the works published until

scrieri de documente. Pe copia actului din 22 aprilie 1616 se află următoarea mențiune „pecetea originalului fiind de(n) cele cu mătase atîrnată este răpusă numai locul cunoscîndu-i-să”. Arh. St. București, fond Mitropolia Țării Românești, LXIX/3.

²⁸ Profesorul Emil Vîrtosu preciza în privința cernelurilor folosite în cancelarii faptul că „prin tradiție chinovarul era utilizat numai la actele emise în cancelaria domnească, fiind public și oficial un privilegiu domnesc, astfel că nici un act privat, oricine ar fi fost emitentul sau beneficiarul lui, nu putea folosi chinovarul nici în text nici în elementele decorative”. E. Vîrtosu atestă totodată că efectuarea unor însemnări cu chinovar în textul unui act constituia dovada unei situații juridice. o subliniere a faptului că schimbarea respectivă s-a făcut cu știrea și aprobarea domnului. Vezi *Paleografia româno-chirilică*, Edit. științifică, București, 1968, p. 90—91.

²⁹ Damian P. Bogdan, *Diplomatica slavo-română*, p. 50.

³⁰ D. Năstase, *L'héritage impériale Byzantin dans l'art et l'histoire des pays roumains*, Fondation Dragan, 1976, p. 2—4.

now, it is certified that the first coloured coat of arms of the principality known owing to the album of the former mayor of Sibiu, is dated 1616 and has a composition in which the shield was blue, the heraldic bird was black and the cross and the accompanying orbs made of gold.

Researching the records of the Wallachian chancellery the author found that the first formal coloured coat of arms in the heading of the princely charter, dated on 9 February 1608 and included a red shield with a golden eagle with cross (cover I). Also in the chancellery of the Prince Radu Șerban it was inserted on the heading of the record of the 29 May 1608 a coat of arms with blue shield and a golden eagle (cover IV). This last kind of coat of arms was set as it was met on the headings of several charters issued in the 17th century.

Nevertheless, the use of such above mentioned enamels (gold and red) proves the reign particular authority and a plastic allusion to the State independence statute.

Din istoria unui fals

ION STĂTESCU, VICTORIA STĂTESCU

Interesul a fost, dintotdeauna, în cursul istoriei, motivul cel mai important al falsificării actelor. În Țările Române, în evul mediu, deși pedepele pentru falsificări erau foarte aspre, putând ajunge pînă la pedeapsa capitală¹, asemenea practici nu au lipsit, precum se știe. De regulă, falsificatorul trebuia să fie un om instruit cunoscător al actelor și al împrejurărilor în care acestea au fost elaborate și, de asemenea, priceput în tehnica falsificării².

Cele mai multe falsuri din evul mediu românesc s-au comis în interesul adjudecării unor pămînturi³. Cînd se dovedeau în Divanul domnesc, actele respective erau îndreptate sau chiar „sparte” iar falsificatorul sau posesorul pedepsit. Dar dacă unul sau altul erau persoane influente sau reprezentau autorități influente, falsul, chiar dovedit, putea rămîne în interesul părții influente. Este ceea ce s-a întîmplat, în ultimă instanță, cu un hrisov al moșnenilor din Cacova (Vilcea) din 11 ianuarie 1500. Editorii de pînă acuma ai documentului⁴, deși au semnalat modificarea în text n-au sesizat sau, dacă au făcut-o, oricum n-au avertizat cititorul că ne aflăm în fața unui fals parțial. Profitorul final al actului de falsificare a fost, cum vom vedea, Episcopia Rîmnîcului în al cărei fond de documente ni s-a păstrat hrisovul⁵.

La 11 ianuarie 1500, Radu cel Mare întărea fraților Cîrstea și Cîrstian din Cacova, printre altele, o moșie în satul Bunești. În edițiile de pînă acum ale documentului (D.I.R. și D.R.H.) se face constatarea că, în locul a două cuvinte răzuite, ulterior au fost adăugate cuvintele „din Cheia”⁶. Editorii n-au identificat cuvintele răzuite deși aceasta se putea face. Anterior, în anul 1925, T. G. Bulat a

¹ Regulamentul Organic a desființat pedeapsa capitală, autorii falsurilor fiind iudecați și condamnați conform prevederilor codului penal. Cf. Emil Vîrtosu, *Paleografia româno-chirilică*, Edit. științifică, București, 1968, p. 64—65.

² A. Sacerdoțeanu, *O chestiune diplomatică românească „tot satul cu tot hotarul”* în „Arhivele Olteniei” nr. 47—48/1930, p. 28.

³ Emil Vîrtosu, op. cit.; Cf. și A. Sacerdoțeanu, *Introducere în diplomatieă*, în „Hrisovul” nr. 1/1941, p. 10.

⁴ T. G. Bulat, *Contribuțiuni documentare la istoria Olteniei. Sec. XVI, XVII și XVIII* Rm. Vilcea, 1925, p. 12—13; *Documente privind istoria României. Veacul XIII, XIV, XV (1247—1500)*, B. Țara Românească, Edit. Acad. R.P.R., București, 1953, doc. 281, p. 265—266 (în continuare D.I.R.); *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, vol. I, Edit. Acad. R. S. România, București, 1966, doc. nr. 296, p. 484 (în continuare D.R.H.).

⁵ Arh. St. București, fond Episcopia Rîmnîc, pachet XIV, doc. 1, orig. hîrtie, lb. slavă, pecete aplicată căzută.

⁶ D.I.R., p. 265; D.R.H., p. 484.

publicat într-un volum de documente oltene respectivul hrisov⁷ după o traducere care data din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea sau prima jumătate a secolului următor⁸. Deducem aceasta din faptul că documentul publicat de amintitul autor conține și o precizare legată de descoperirea falsului⁹. Cum falsul a fost descoperit în anul 1745 înseamnă că el s-a săvârșit înainte de 1745. Cu aceasta am stabilit termenul *ante quem* al falsificării¹⁰.

Rămân de discutat, desigur, împrejurările în care a fost făcut și descoperit acest fals. Cum am spus, avem de-a face cu un fals parțial săvârșit din interese materiale: stăpânirea a două moșii în Bunești, Veverița și Ponorul¹¹. Autorul furtului, probabil și al falsului a fost un anume Nicola Cheianu. Potrivit constatărilor de la 1745 ale ispravnicului, cheienii „au spălat cu apă într-acei hrisov numele satului Cacova și au pus numele satului Chea”¹². În anul următor, o nouă cercetare, la fața locului face aceeași constatare: „au fost rasă numele satului Cacova și pusă Chea”¹³. Prin acest fals, moșnenii din Cheia s-au substituit celor din Cacova, ca urmași cu drepturi de moștenire ai lui Cîrstea și Cîrstian despre care am amintit. Avind în vedere că la această dată, 1745, Nicola Cheianu era în viață, falsul a fost făcut, probabil, după anul 1700. Deci, termenul *post quem* al falsificării ar putea fi aproximativ anul 1700. Din documentele citate rezultă că Nicola Cheianu a furat două hrisoave, unul fiind cel aici în discuție, împreună cu alte 15 zapise de moșie, într-un moment dificil prin care trecuseră moșnenii din Cacova („fiind fugiți părinții în țară, a rămas acea moșie pustie” precizează documentul)¹⁴. Nicola Cheianu se dovedește a fi „meșter” în sustragerea documentelor. La puțin timp după descoperirea falsului și înapoierea hrisovului respectiv către moșnenii din Cacova, acesta „cu meșteșug, iar a luat hrisovul cu pricina la dînsul, neavînd nici o trabă cu el”¹⁵. Hrisovul se afla atunci la Epitropia Rîmnic, ajungînd acolo ca urmare a unui conflict apărut între Episcopie și moșnenii cacoveni.

Rezultatul falsificării hrisovului a fost stăpînirea, pentru un timp, de către moșnenii din Cheia, a moșiilor respective: „și au stăpînit acea moșie cheienii, pierzînd cacovenii cărțile”¹⁶. Dar, „avînd bănuială acei cacoveni cum că * aceia sînt strămoșii lor” (adică Cîrstea și Cîrstian — n.n., I.S. și V.S.) și „găsînd acel hrisov cu colac și dovedînd că este a lor”¹⁷, au dat jalbă la ispravnicat. În urma cercetărilor făcute, despre care am amintit, un Constantin Strîmbeanu dă dispoziții vel cămărașului Mamule să ia cheienilor hrisoavele și zapisele furate și să le înapoieze cacovenilor¹⁸.

Bucuria succesului a fost însă de scurtă durată. Episcopul Climent al Rîmnicului susține că respectivele moșii au fost vîndute de părinții cacovenilor comisului Anghel din Sărăcinești care, la rîndul său, le-a donat Episcopiei. Încercările cacovenilor de a convinge că ei se trag din Micia, fiica lui Cîrstian, care — spre deosebire de urmașii lui Cîrstea — nu și-a vîndut moșiile, nu au avut rezultate¹⁹. La 23 mai 1749 reprezentanții ispravnicului au luat „acea carte de la

⁷ T. G. Bulat, *op. cit.*

⁸ Autorul nu indică sursa documentului publicat și nici nu dă fotocopie, după care am fi încercat o datare mai strînsă a actului.

⁹ „Mai înainte cînd s-au făcut hrisovul”, se spune în amintita precizare „au fost Cacova” dar au fost „stricat de alții din Cheia” și „i-au zis din Cheia” deci s-a răzuît din „Cacova” și s-a scris în loc „din Cheia”.

¹⁰ O altă traducere eronată, nu intră în discuție. Vezi Arh. St. București, Mss. 707, f. 306 v-307.

¹¹ Numele moșiilor identificate după Arh. St. București, fond Episcopia Rîmnic, pachet XIV, doc. 49.

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem, doc. 50.

¹⁴ Ibidem, doc. 49.

¹⁵ T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 36—37.

¹⁶ Arh. St. București, fond Episcopia Rîmnic, pachet XIV, doc. 49.

* Urmează în document: „acel”, evident, în plus, dar neșters.

¹⁷ Arh. St. București, fond Episcopia Rîmnic, pachet XIV, doc. 49.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 43—45.

mîna rumînilor** și au dat-o părintelui Episcopului"²⁰. Aceasta echivala cu pierderea moșilor menționate.

Cu toate acestea, catagrafiile din prima jumătate a secolului al XIX-lea încadrează obștea din Cacova în rîndul satelor „megieșești”²¹ iar o statistică de la sfîrșitul secolului trecut menționa că în acest sat se mai aflau 241 de moșneni stăpînind „în indiviziune” circa 641 ha de pămînt²². Este o dovadă a capacității de conservare a libertăților „moșnenilor” ce caracterizează această obște.

R É S U M É

L'étude traite d'un document qui est en partie un faux, ce que n'a pas été signalé jusqu'à présent quoiqu'il fut souvent réédité.

Soumettant à un examen critique les sources, les auteurs arrivent à la conclusion que le parchemin du 11 janvier 1500, par lequel Radu le Grand confirmait la possession des *moșneni* (hommes libres) de Cacova (département de Vilcea) sur un domaine du village Bunești a été falsifié entre 1700 et 1745 par Nicolae Cheianu en faveur des *moșneni* (hommes libres) de Cheia. Le bénéficiaire du faux a été en dernière instance l'évêché de Rimnic, parmi les documents duquel fut conservé aussi le document en question.

P R É C I S

The survey tries to demonstrate a partial false of a record not yet signaled despite its many a time publication.

The authors, critically interpreting the sources, concluded that the charter of 11 January 1500 by which Radu the Great granted the freeholders in Cacova (Vilcea) an estate in the Bunești village was forged in the years 1700—1745 by Nicolae Cheianu in favor of the freeholders in Cheia. The last beneficiary of the false was the Diocese of Rimnic in the archives of which the charter was preserved.

** s.n., I.S. și V.S. dar cuvîntul „rumînilor” este în text, de unde ar rezulta că moșnenii cacoveni fuseseră rumîniți; dacă nu este o eroare de grămatică.

²⁰ *Ibidem*, p. 44.

²¹ Arh. St. București, Mss. 383, f. 12—13; *Ibidem*, fond Logofeția pricinilor bisericești, dosar 2332/1834, vol. II, f. 122.

²² *Ibidem*, fond Direcția generală a statisticii, dosar 1996/1889, f. 49.

Noi documente în patrimoniul F.A.S. Dolj

În ultimii ani tezaurul de documente aflat în depozitele de la Craiova s-a îmbogățit prin preluarea de la organizații socialiste și de la persoane fizice a peste 650 m.l. arhivă.

Rezultatele se datorează atenției date pregătirii și preluării documentelor instituțiilor administrației de stat, din perioada 1948—1968, care oglindesc activitatea eroică desfășurată de masele populare sub conducerea P.C.R. pentru îndeplinirea sarcinilor din etapa revoluției socialiste. Astfel, de la fostul Sfat popular regional Oltenia au fost preluate secțiile: agricolă, cultură și artă, drumuri, finanțară, gospodărie comună, învățământ, muncă și salarii, planificare, prevederi sociale, organizatorică și altele care totalizează până în prezent 529 m.l. cu 24.529 u.a.

Dintre acestea, de o importanță deosebită sînt documentele secției agricole și secției organizatorice deoarece oglindesc procesul complex de transformare socialistă a agriculturii, de trecere de la agricultura rudimentară moștenită de la vechiul regim la agricultura modernă, bazată pe proprietatea cooperatistă, socialistă, pe cele mai înaintate cuceriri ale științei și tehnicii¹.

Aspecte revelatoare pentru cunoașterea procesului de cooperativizare a agriculturii, de analiză a structurilor culturilor, a dinamicii creșterii producției agricole, precum și cu privire la schimbările esențiale survenite în viața țărănimii muncitoare se mai găsesc în fondurile arhivistice create între anii 1950—1968 și preluate de la Statul popular raional Băilești (76,6 m.l.) și de la zece primării comunale. În documentele fondurilor amintite pot fi studiate informații prețioase cu privire la evoluția învățămîntului și culturii, numărul de locuințe nou construite, electrificarea satelor, creșterea permanentă a veniturilor populației din domeniul rural etc. Importanța lor este demonstrată de orientarea cercetării științifice spre problematica acestei perioade și de faptul că pentru a răspunde îndemnului secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, de a se aborda studii care „să ducă la mai bună înțelegere a drumului străbătut de poporul nostru, sub conducerea partidului, în îndeplinirea socialismului”² din ce în ce mai mulți cercetători le solicită la sala de studiu.

Printre documentele care vor face de asemenea obiect de studiu sînt și cele preluate de la unele întreprinderi industriale din Craiova. Amintim fondurile arhivistice ale fabricilor „Progresul”, „Arta lemnului”, „Octombrie roșu”, „11 iunie”, „Metalurgica”, și „Flacăra”, nu numai pentru datele privind structura și volumul producției, evoluția personalului muncitor cu toată problematica pe care o implică, ci și pentru faptul că oglindesc mersul industrializării, saltul uriaș pe care l-a făcut în anii socialismului această zonă rămasă în urmă în regimul trecut.

Viața politică este prezentă de pildă prin unități arhivistice care cuprind documente ce se referă la activitatea Frontului Național Democrat în Oltenia (1944), a Partidului Național Popular (1946—1948) și a Uniunii Patrioților (1945).

Printr-o fericită colaborare între filială și organele locale de conducere a învățămîntului au fost preluate în această perioadă fonduri școlare, dintre care merită evidențiate pentru vechimea și importanța lor cele provenite de la Școala primară de băieți „Ion Eliade Rădulescu” din Craiova (1860—1954) și Școala primară de fete „Ștefan Romăneanu” (1892—1954).

Tezaurul arhivistic craiovean s-a îmbogățit deopotrivă cu achiziții și donații de la persoane fizice, de la mai mulți cetățeni din județ care au dovedit prin gestul lor o înaltă ținută civică și patriotică. Printre cei care au făcut donații recente evidențiem pe Dumitru Căprănoiu și Constantin Oancă, membri de partid

¹ Arh. St. Dolj, fond Statul popular raional Oltenia, secția agricolă, dosarele 28/1952, 528/1953, 60/1954, 524/1954, 276/1955 ș.a.

² Nicolae Ceaușescu, *Raport cu privire la stadiul actual al edificării socialismului, la realizarea planului național unic de dezvoltare economico-socială, la programele speciale și la măsurile pentru îndeplinirea cu succes a cincinalului, a hotărîrilor Congresului al XII-lea al partidului*, prezentat la Conferința Națională a Partidului Comunist Român, 16 decembrie 1982, Edit. politică, București, 1982, p. 37.

cu stagiul din ilegalitate, care ne-au prezentat din proprie inițiativă documente cu privire la activitatea personală și a organizațiilor comuniste din Oltenia pînă la 23 august 1944. Alături de ei se cuvine să menționăm pe Ecaterina Economu, Mira Nicolaescu-Plopșor, Elena, Măruța, Elena Nicolin, Rodica Zăgărin, Iancu Atanasescu, Mihail Bălăianu, Mihai Chiriță, Mihail Popp și alții care au depus la filială documente aparținînd prin valoarea lor Fondului Arhivistic Național.

În mod deosebit se detașează documentele create de Comisia monumentelor istorice secția Craiova, aflate mult timp în grija urmașilor fostului arhitect Iancu Atanasescu (598 dosare, 191 planuri și schițe, 230 fotografii și plăci fotografice)³. Acest fond donat cuprinde informații prețioase referitoare la evoluția arhitecturii laice și religioase din Oltenia, precum și date despre istoria neamului, așa cum sînt consemnate în unele documente care înregistrează și analizează descoperirile arheologice din zona Olteniei, luptele poporului român pentru libertate națională și socială desfășurate pe meleagurile Olteniei, sistemele de apărare împotriva coteropitorilor străini și altele.

În sprijinul afirmațiilor noastre stau mărturie: harta întocmită de arhitectul Iancu Atanasescu, intitulată „Oltenia romană”, în care sînt localizate castelele, așezările urbane și rurale, băile romane și termele, tezaurele monetare descoperite pe teritoriul Olteniei, valurile de apărare investigate sau cele știute dar necercetate, drumurile romane studiate sub toate aspectele sau cele rămase, la acea dată, încă sub forma de obiect de cercetare pentru viitor și alte aspecte, precum și un număr însemnat de mape cu planuri și schițe privind castelele Drobeta, Sucidava, Romula, Caracal ș.a. Tot aici mai există o hartă a monumentelor din județul Dolj, în care sînt localizate 52 de obiective după următoarea structurare: monumente istorice, de arhitectură, religioase, sociale, feudale, funerare și comemorative, precum și o hartă a orașului Tg. Jiu din perioada 1812—1840 în care sînt localizate 42 de case și biserici reprezentative pentru acea perioadă.

Importante pentru cunoașterea istoriei sînt și cele două planșe întocmite de generalul M. Dragomirescu, care conțin date privind luptele pentru neatinare desfășurate la Rovine (1394), localizată lângă Craiova; în pădurea Radovanului pe Desnașii, unde o oaste a lui Mihai Viteazul comandată de banul Udrea s-a împotrivit de asemenea turcilor; revoluția de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu și altele.

O mare parte din fond — 89 dosare — cuprinde documentele care privesc restaurarea caselor și culelor feudale din Almăj, Băbenii de Olteț, Borăscu, Brăbova, Bujoreni, Broșteni, Calopăr, Cernătești, Curtișoara, Foișoru, Gorunești, Tatomirești, Cerneți, Strejești, Tg. Jiu etc., turnurile medievale Hotărani, Jitianu, Bucovăț, Zăvalu și conacele boierești declarate monumente de arhitectură: Stan Jianu din Preajba, Cornea Brăiloiu din Negoiești, Glogoveanu din Craiova, Nicolau din Coșoveni, Casa Filișanu, Hanul Beharca ș.a.

Pentru istoria locală și a orașelor țării o valoare deosebită au planurile Craiovei, cele 485 planșe indicînd anumite zone ale urbei, mapele privind străzile craiovene, evidența hanurilor, restaurarea Caselor Băniei și a hanului Hurezu, schițele și fotografiile care înfățișează importante monumente de arhitectură din Craiova ca Palatul Justiției, Palatul Prefecturii, clădirea colegiului „Nicolae Bălcescu” și altele.

Cercetătorul trecutului istoric va găsi în dosarele fondului date referitoare la descrierea și la acțiunea de restaurare a monumentelor istorice și de arhitectură de la Arcești, Amărăști de Jos și de Sus, Balș, Caracal, Călușu, Comanca, Celaru, Cîrșoru, Dăbuleni, Dobriceni, Greci, Fălcoiu, Gura Padinii, Morunglav, Popinzălești, Redea, Rusănești, Racovița, Șopirlia, Radomir, Tărtăl și altele din județele Dolj și Olt; Baia de Aramă, Bistrița, Busu, Cernaia, Cerneți, Cosavăț, Corcova, Cujmir, Gura Motrului, Izvoru, Lupșa, Obîrșia, Ostrovu Mare, Padina, Rogova, Strehaia, Traianu, Vîrciorova, Topolnița etc. din județul Mehedinți; Capul Dealului, Cozia, Căzănești, Dobrușa, Drăgășani, Govora, Ocnele Mari, Șerbănești, Rm. Vilcea, Zătreni și din multe alte localități ale județului Vilcea; Brasteni, Gura Motrului, Peșteana, Polovragi, Tismana, Tg. Jiu, Țicleni etc. din județul Gorj.

Arhitectul Iancu Atanasescu nu s-a limitat numai la întocmirea unor documentații de restaurare a obiectivelor mai sus amintite. Lucrările create se constituie într-un adevărat studiu al evoluției arhitecturii de-a lungul timpului. Schița bisericii mănăstirii Tismana, de pildă, cuprinde șase variante, începînd cu planul construcției din secolele IX—X și terminînd cu cel din anul 1853.

³ Victor Chiriță, *Documente privind activitatea Comisiei monumentelor istorice deținute de Filiala Arhivelor Statului Dolj*, în „Revista muzeelor și monumentelor — monumente istorice și de artă”, nr. 2/1982, p. 64—65.

Fondul prezentat depășește ca importanță cadrul zonei istorice a Olteniei pentru care a avut atribuții Comisia monumentelor istorice din Craiova, deoarece cuprinde documente de interes național și chiar internațional. Întîlnim planuri și schițe privind descrierea și restaurarea cetății Timișoarei, a curții domnești de la Tirgoviște, a bisericii domnești din Curtea de Argeș și altele.

Sub titlul „Biserici bazilicale bizantine. Cultul slavo-bulgar“ arhitectul Iancu Atanasescu a întocmit cîteva schițe referitoare la Biserica cruciformă în „T“ de la Terpezița — Tîrnava din R. P. Bulgaria, în variantele construcțiilor din anii 1290—1298 și 1371—1393 și la edificiul din anii 1257—1297 al Bisericii „Aspenie-Bogorodiste-Nicopol“ tot din R. P. Bulgaria.

Specialistul în domeniul culturii sau care se ocupă de bunurile de patrimoniu poate beneficia de existența evidenței și a descrierii pe fișe tip, a unui număr de peste 1 000 de monumente istorice și de arhitectură. Sistemul de evidență din trecut nu se deosebește prea mult de cel din prezent. Fișele conțin date prețioase datorită conștiințiozității și competenței profesionale cu care au fost întocmite. Numai pentru monumentul istoric „Casa Băniei“ din Craiova spre exemplu s-a întocmit un istoric de 10 file, iar totalul documentelor de evidență numără 25 de file. Fiecare lucrare de evidență, constituită ca unitate arhivistică de sine stătătoare, reprezintă un complex de documente cuprinzînd planuri, schițe și fotografii ale obiectivului respectiv.

Toate categoriile de izvoare istorice prezentate mai sus se completează în mod fericit cu bogata corespondență purtată de Comisia monumentelor istorice — secția Craiova, prin președintele ei arhitectul Iancu Atanasescu, cu Mitropolia Olteniei, cu o serie de instituții de artă și cultură beneficiare sau fundații anume constituite pentru ridicarea sau restaurarea unor edificii.

Cuprinzătoare și importantă este donația cetățeanului Mihail Popp din Craiova care în cele 600 u.a. a adunat zapise, contracte de arendare și învoielii agricole, liste de locuitori învoiți, limitări de moșii ș.a.m.d., conținînd informații de natură social-economică de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și din primele două decenii ale secolului nostru referitoare la satele Padea și Drănic din județul Dolj.

Documentele de la Elena Nicolin oferă posibilitatea de a urmări viața unui alt sat al Olteniei, Golfinu Romanățului, în perioada 1804—1936.

Donația Elenei Măruța, constituită din aproximativ 300 documente, pune în lumină activitatea neobositului profesor craiovean Teodor Măruța, personalitate marcantă a vieții cultural-științifice a Craiovei după 23 august 1944.

Nu mai puțin importante sînt și cele 48 de scrisori și fotografii din perioada 1922—1959 păstrate și oferite de Mihnea Farago filialei pentru a înlesni istoricilor literaturii descifrarea vieții și activităților desfășurate de poeta Elena Farago și de Coca Farago, fiica acesteia. Epistolele și documentele fotografice de la Mihnea Farago se adaugă fondului existent deja în depozitele noastre.

Actul de înaltă conștiință socialistă realizat de toți colaboratorii noștri care au donat sau au depus la filiala Dolj atîtea documente importante se va înscrie și ca un act revelator de cultură. Dorim să le mulțumim și pe această cale pentru grija față de documentele trecutului și pentru înțelegerea semnificației Patrimoniului Cultural Național.

Totodată facem un apel călduros către toți deținătorii de documente care aflînd de rosturile acțiunii noastre, vor dori să sprijine dezvoltarea culturii încreștînd Arhivelor Statului izvoarele istorice pe care le dețin. Socotim răspunsul lor ca o manifestare de înalt patriotism.

VICTOR CHIRIȚA

Din consemnările agenției Serbiei la București (1842—1848)

Agencia bucureșteană a Serbiei a fost constituită în anul 1836 pentru reprezentarea intereselor cneazului în promovarea comerțului cu sare din Țările Române¹. Interferența intereselor române și sîrbe în epocă va conferi agenției și atribuții de natură politică, reprezentanța cnezială a Serbiei de la București înregistrînd în rapoartele trimise periodic cele mai semnificative evenimente din viața social-politică a Țării Românești. Aceste rapoarte se constituie în inedite consemnări ale opiniei externe asupra vieții publice de la noi în care, uneori, erau implicați și rezidenți sîrbi.

Redăm mai jos cîteva rapoarte semnificative, cu referire la acțiunile revoluționare din Brăila, ce vin să confirme cercetările profesorului C. N. Velichi². Sînt inedite aprecieri asupra urmărilor revoltei brăilene din 10 februarie 1842 în viața politică internă³. O relatare se referă la judecata împricinaților în revoluția brăileană din 1843⁴, între care figurau și supuși sîrbi. Destinul acestor proscrisi este urmărit în vîltoarea evenimentelor de la 1848⁵. Rapoartele consemnează eliberarea lor de către guvernul provizoriu revoluționar și relevă starea de agitație internă și de incertitudine, cauzată de disputele în jurul insurmontabilei probleme țărănești. Cea din urmă relatare⁶ oferă prețioase informații cu privire la situația militară de la hotarele Țării Românești la începutul lunii septembrie 1848, sugerînd și perspectivele „normalizării” vieții politice.

În privința editării documentelor precizăm următoarele : 1. pentru accesibilitate am socotit oportună publicarea textelor numai în traducere ; 2. notele aparținînd autorului documentului au fost însemnate cu asterisc ; 3. notele care ne aparțin sînt numerotate cu cifre arabe.

MIODRAG MILIN

¹ S. Iancovici, *Din legăturile lui Miloș Obrenovici cu Țara Românească*, în „Romanoslavica”, V, București, 1962, p. 165. Vl. Diculescu, S. Iancovici, C. Papacostea-Danielopolu, M. N. Popa, *Relațiile comerciale ale Țării Românești cu Peninsula Balcanică (1829—1858)*, Edit. Acad. R. S. România, București, 1970, p. 80 și urm. D. Milić, *Bukureška agencija i srpskovlaška trgovina solju*, în „Istorijski Ciasoppis, XVIII/1971, p. 256. G. G. Florescu, *Înființarea agențiilor diplomatice de la București și Belgrad moment important în dezvoltarea relațiilor româno-iugoslave*, în „Revista română de studii internaționale”, VII, 2 (20), București, 1973, p. 62.

² C. N. Velichi, *Bulgares, serbes, grecs et roumains dans le mouvement révolutionnaire de Braila de 1841* în „Romanoslavica”, I, 1958, p. 237—261. Idem, *Mișcările revoluționare de la Brăila de la 1841—1843*, București, 1958. Idem, *Știri și documente inedite asupra mișcării revoluționare de la Brăila din 1841*, în „Romanoslavica”, V, 1962, p. 104. Idem, *Sîrbii și mișcările revoluționare de la Brăila din 1841—1843*, în (Vrșac, 22—23.V.1970), Edit. Libertatea, Pancevo, 1971, p. 441—450. Idem, *România și renașterea bulgară*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1980, p. 89—99.

³ Documentul 1.

⁴ Documentul 2.

⁵ Documentele 3—5.

⁶ Documentul 6.

1

1842 iunie 12, București. Raportul Agenției Serbiei la București înaintat Despărțământului Treburilor din Afară de la Belgrad informează despre reacția diplomației ruse, în numele puterii protectoare, după sosirea trimisului Porții Sekib-Efendi în capitala Țării Românești cu scopul de a-i înmîna lui Gh. Bibescu un firman prin care i se mulțumește pentru înăbușirea acțiunii revoluționare din Brăila de la 10 februarie 1842.

Nr. 176, 12 iunie 1842 în București, Exped. în aceeași zi.

Despărțământul Treburilor din Afară în Belgrad

În ziua de 10 luna curentă a sosit la București trimisul Porții Sekib-Efendi și a adus cu sine firmanul în care, printre altele* se aduc mulțumiri principelui pentru înăbușirea revoltei brăilene, fiind totodată îndemnat ca și în viitor să acorde toată atenția sa pentru asigurarea păcii și ordinii în țară**. În semn de iubire i s-a trimis domnului prin același emisar o sabie în dar. Firmanul amintit fiind însă trimis fără acordul guvernului rus, d(omnul) Titov¹ a protestat la Țarigrad și a cerut să fie acesta anulat, pe baza tratatului de la Adrianopol încheiat între Poartă și Rusia. Neputînd nimic reuși în această acțiune, întrucît au intervenit și alți reprezentanți ai puterilor europene, Titov a scris consulatului rus de aici, cerînd să se acționeze în orice chip, spre a se împiedica aplicarea firmanului în cauză. În acest scop, generalul Duhamel² l-a înștiințat pe principe că va protesta dacă firmanul va fi luat în considerare. Luînd în considerare împrejurările existente, emisarul Porții a trimis ștafetă la Țarigrad, cerînd instrucțiuni: să dea sau să nu dea publicității firmanul adus. Cît timp nu sosește răspuns, nimic nu se va întreprinde în această cauză.

În legătură cu această înștiințare, agenția ține să comunice la despărțământ asupra faptului că distinsul consul al Austriei pentru principatul Valahiei, domnul agent Timoni³, a primit de la curtea sa mandat de a-l sfătui pe principe să aplaneze cu binele neînțelegerea ivită cu ocazia prezentării generalului Duhamel la principe și să se împace cu Adunarea.

Arhiv Srbije Beograd, Fond Srpska Agencija u Bukureštu, 1842, nr. 176, f. 1.

2

1844 mai 19, București. Raport înaintat Despărțământului Treburilor din Afară de la Belgrad prin care Agenția Serbiei de la București comunica pedepsele date de domnul Țării Românești, Gh. Bibescu, răsculaților din Brăila în rîndurile cărora se aflau și cîțiva protejați sirbi.

Nr. 113, 19 mai 1844 (în București)

Despărțământul Treburilor din Afară.

La hotărîrea Divanului privitoare la revoltații din Brăila, a urmat confirmarea principelui Bibescu (;) (indescifrabil) luminăția sa dorește să fie milostiv, însă fiind țelul acestor infractori de a incendia orașul Brăila, de a otrăvi garnizoana locală, de a ucide pe cei care ar îndrăzni să se împotrivescă tilhăriei lor și de a trece în Turcia, din aceste motive, luminăția sa în conformitate cu hotărîrea Divanului a judecat și a trimis 23 de instigatori la 15 ani robie la ocnă, grațindu-i numai pe Nicolae Gheorghiu și moș Luțcan, cu condiția ca și aceștia eliberați, să

* Comunicări privind cauza delegării pomenitului Sekib-Efendi.

** Prin același firman se confirmă cel trimis în anul 1837, în urma căruia principele a primit domnia, că-i poate alunga pe unii boieri.

¹ Titov, demnitar rus, la Constantinopol.

² A. O. Duhamel, general rus, trimis în Țara Românească.

³ Casimir von Timoni, consul al Austriei la București.

fie sub supravegherea și grija de cuviință a poliției, pînă cînd prin buna lor conduită vor da dovadă de căință deplină.

Și în acest caz, fiecare poate vedea mărinimia milostivului nostru principe, cu privire la sentința aplicată asupra protejaților sirbi.

Ibidem, 1844, nr. 113, f. 1.

3

1848 iulie 12, București. Raportul Agenției Serbiei de la București informează Despărțămîntul Treburilor din Afară din Belgrad despre faptul că în vara anului 1848, Guvernul revoluționar provizoriu al Țării Românești a pus în libertate mai mulți sirbi condamnați la ocnă sub domnia lui Gh. Bibescu din cauza participării lor la revoltele din Brăila. De asemenea, se transmit măsurile luate de Agenție pentru ca acești sirbi socotiți credincioși idealurilor guvernului revoluționar român, lipsiți însă de mijloacele financiare necesare, să se reîntoarcă în Serbia prin Cladova.

Nr. 88, 12 iulie 1848 în București.

Despărțămîntul Treburilor din Afară

Printre ispășitorii de pînă acum din ocele valahe din cauza ultimei revolte brăilene, au fost și supuși sirbi Petar Garov din Zajčar, Dimitrije Djordjević din Belgrad și Tanasije Stojković din Jagodina, care au fost eliberați de guvernul provizoriu de acum, iertîndu-li-se ispășirea pe mai departe în ocnă, conform sentinței fostei autorități (;) de la sine înțelegîndu-se să fie devotați guvernului provizoriu; iar aceștia, ca fii spășii ai patriei sirbești, imediat ce-au primit libertatea, s-au rugat la agenție spre a li se elibera pașapoarte în vederea reîntoarcerii lor în patrie.

Agenția luînd în considerare faptul că acea revoltă a încolțit împotriva Sublimei Porți, că libertatea dăruită pomeniților sirbi nu poate fi legală, cît timp nu se va confirma de către Poartă și că, dacă faptele guvernului provizoriu nu se vor recunoaște de către viitorul guvern valah în exercițiu, atunci acei sirbi vor plăti și cu viața; dacă ei vor fi unelte și ale guvernului provizoriu, care adesea s-a constituit și destrămat și care n-a fost încă recunoscut de Curtea suzerană și cea protectoare.

Luînd agenția în considerare faptul că, în funcție de situația expusă, ea nu putea elibera pașapoarte pomeniților sirbi fără aprobarea preaslăvitului despărțămînt și că pînă ar interveni o asemenea aprobare, soarta acelor sirbi s-ar expune unui pericol sporit, de aceea agenția, în urma consultării orale cu domnul consilier de stat Kotov și cu domnul colonel Alexa Simić, a decis să elibereze fără plată pașapoarte pe nume false în favoarea lui Dimitrije Djordjević și Tanasije Stojković, pentru a le oferi securitatea călătoriei peste schela Cladovei, plecînd alaltăieri din București, cu recomandarea orală a agenției, ca imediat ce vor sosi în Serbia, să se prezinte preaslăvitului despărțămînt, purtînd asupra lor biletele de eliberare emise de către guvernul provizoriu; iar dacă Sublima Poartă sau guvernul valah în exercițiu le vor pretinde reîntoarcerea în ocnă, atunci și preaslăvitul despărțămînt va lua măsuri de eliberare a lor de la ocnă ca urmare a confirmării buneii comportări pe parcursul a mai bine de patru ani [și] de amara și nemiloasa sentință a fostelor autorități care se va înfățișa în traducere preaslăvitului despărțămînt, cu simpatie față de sîrbii compatrioți, iar dacă ei vor merita reîntoarcerea în ocnă sau grațierea legală atunci preaslăvitul despărțămînt va proceda cu ei după cum va considera de cuviință, luînd în considerare și nevoile lor în privința cheltuielilor călătoriei, nepermițîndu-le de fel nici timpul să mai zăbovească în București, unde agenția ar fi putut aduna suma necesară de la sirbi cu dare, domnul Simić a găsit de cuviință ca în acest caz neprevăzut să le elibereze agenția bani din casă, însă neexistînd siguranță în privința recunoașterii acestei cheltuieli din partea preaslăvitului despărțămînt, (agenția) eliberîndu-le din casa ei cu titlu de împrumut suma de 15 florini pe baza obligației depuse în original, cu propriile lor semnături, cu umilîntă roagă să binevoiască preaslăvitul despărțămînt a încasa la timp aceeași sumă de bani de la acei debitori, înștiințîndu-se asupra acestui fapt și agenția, în vederea reglementării socotelilor, la încheierea bilanțului anual.

Ibidem, 1848, nr. 88, f. 1—2.

4

1848 iulie 12, București. Copia obligației pe care și-au asumat-o sîrbii eliberați din ocnă de Guvernul revoluționar provizoriu român, de a restitui Agenției Serbiei din București suma de 15 florini în argint, necesară reîntoarcerii lor în patrie.

Nr. 88, 12 iulie 1848 în București

Obligațiune (copie)

Noi subsemnații am împrumutat din casa agenției cneziale sîrbești în Moldova și Valahia 15 florini în argint, spre a plăti vaporul de la Giurgiu la schela Cladovei, bani pe care ne obligăm să-i restituim în (termen de) două luni de la ziua primirii slăvitului despărțămînt al treburilor din afară în Belgrad, spre o mai bună crezare, iată o subscriem de mină în București.

1848, iulie 7

m.p. Nastas Stojković
Dimitrije Djordjević

Ibidem, f. 3.

5

1848 august 20, București, Raportul Agenției Serbiei din București prin care informează Departamentul Treburilor din Afară că sîrbul Petar Garov, eliberat din ocnă de Guvernul revoluționar provizoriu român s-a alăturat în munți Gărzii naționale comandate de generalul Gh. Magheru pentru ca apoi din lipsă de încredere în reușita acțiunii să treacă în Serbia prin schela Cladovei.

Nr. 110, 20 august 1848 în București

Despărțămîntul Treburilor din Afară

Din expedierile agenției de la 12 luna trecută cu nr. 88 a binevoit preaslăvitul despărțămînt să constate că guvernul provizoriu valah a eliberat și pe supușii sîrbi întemnițați la ocnă din cauza ultimei revolte brăilene: Petar Garov, Dimitrije Djordjević și Tanasije Stojković precum și faptul că agenția le-a emis pașapoarte pentru reîntoarcerea în patrie, cu ajutorul cărora numai ultimii doi au plecat pe dată în Serbia, eliberîndu-le totodată agenția cu titlu de împrumut 15 florini în vedere cheltuielilor de drum, în urma depunerii obligațiunii cu semnăturile lor autografe și precizarea să binevoiască preaslăvitul despărțămînt să primească de la ei aceeași sumă de bani la termen și să înștiințeze agenția asupra acestui fapt, spre reglementarea afacerilor ei în vederea încheierii bilanțului anual, fapt asupra căruia agenția și acum roagă (;) iar Petar Garov, care a fost în slujbă rusească, intrînd și în slujba gărzii naționale valahe, a plecat cu generalul Magheru¹ în Valahia Mică (Oltenia), spre consolidarea gărzii naționale și amenajarea întăriturilor prin munți²; însă, după cum s-a aflat la agenție, intuind Garov neșansa acestei întreprinderi, a trecut împreună cu alți flăcăi peste schela Cladovei în Serbia, cu intenția de a porni în ajutor sîrbilor în Ungaria³, luînd Garov cu sine suma eliberată de generalul Magheru pentru necesitățile gărzii naționale valahe, mai bine de 200 de galbeni.

Locotenența valahă se folosește de concilierea unor stăpîni cu țărani, înclinînd primii spre a se vinde ultimilor cîte 9 pogoane de pămînt, după constituție⁴,

¹ Gheorghe Magheru, general revoluționar la 1848.

² Tabăra de la Riurenii, în nord-estul Olteniei.

³ Este vorba de ridicarea națională a sîrbilor din Vojvodina.

⁴ De fapt, programul revoluției enunțat la Izlaz (9/21 iunie 1848).

cu plata din partea ultimilor a cîte 2 galbeni pentru un pogon și aceasta nu numai în bani, ci și în clacă și este probabil că stăpînii nu vor opta la aceasta de bună-voie, cit timp doar un singur hat prețuiește de la 6 la 12 galbeni și de aceea cei mai mulți dintre ei nici n-au venit la București. Pînă la sosirea deciziei din Țarigrad și S. Petersburg, care va hotări soarta constituției valahe și care este așteptată aici în curînd și în liniște preacinstitul Suleiman Pașa, cu prilejul bairamului, se află și acum la Russe; se spune că în locul său va veni alt pașă, iar în locul generalului Duhamel, va veni generalul Kiselev.

Ibidem, 1849, nr. 110, f. 1—2

6

1848 septembrie 6, București. Raport înaintat de Agenția Serbiei din București Despărțămîntului Treburilor din Afară privind intrarea trupelor otomane în Țara Românească, efectivele lor la Brăila și Giurgiu, schimbarea lui Suleiman Pașa cu Fuad efendi, sosirea trupelor țariste la Focșani, instituirea locotenenței domnești la București, prezența generalului rus Duhamel la Giurgiu și a lui Kotzebue la Iași și așteptata înlăturare a lui Mihail Sturdza de la tronul Moldovei.

Nr. 155, 6 septembrie 1848 (în București)

Despărțămîntul Treburilor din Afară

După înștiințări neoficiale, armata turcă de la Galați, de 10 000 oameni, a sosit la Brăila, iar prefectul acestui județ a protestat cu privire la strămutarea respectivei armate. La Giurgiu au trecut și alte armate turcești, efectivul întregului corp turcesc în Valahia estimîndu-se pînă acum la 30 000 de oameni. În caz de nevoie preacinstitului Fuad efendi¹ i se vor subordona și alte forțe din interior. Preacinstitul Fuad efendi nu a primit delegația plecată în întîmpinarea lui la Giurgiu și în aclamațiile mulțimii a vorbit tuturor de la balcon că au venit acolo fără folos, iar ei vor veni în curînd cu armata la București, unde va soluționa totul după firman, recomandînd cu această ocazie însărcinatului cu afaceri interne, Goleșcu², să vegheze la păstrarea ordinii interne, căci la caz contrar, el va sancționa cu asprime pe vinovat, chiar de ar fi să fie aceasta și partidul constituțional. Proprietățile vor rămîne neatînse iar stăpînii se vor supune unei autocontribuții pentru folos obștesc. Împuternicit va fi doar unul, care a fost deja numit la Țarigrad, pînă la desemnarea principelui, de nu, va fi marele logofăt Ioan Cîmpineanu³, care a încetat de a colabora cu locotenența instituită. Preacinstitul Suleiman Pașa a plecat la Țarigrad. Armatele ruse au sosit la Focșani, pe granița valahă. Generalul Duhamel se găsește la Giurgiu, iar domnul Kotzebue⁴ la Iași. Principele Sturdza⁵ își așteaptă demisia.

Despre cele de mai sus, precum și despre alte teme, va transmite agenția preaslăvitului despărțămînt o înștiințare detaliată și temeinică după sosirea încoace a comisarului țarist.

Ibidem, 1848, nr. 115, f. 1.

¹ Fuad efendi, demnitar otoman, însărcinat cu înăbușirea revoluției în Țara Românească.

² Nicolae C. Goleșcu, revoluționar la 1848, ministru, fruntaș liberal.

³ Ion Cîmpineanu, participant la revoluția de la 1848.

⁴ Wilhelm Kotzebue, consul general rus, la București.

⁵ Mihail Sturdza, domn al Moldovei (1834—1849).

Aspecte din activitatea Arhivelor Statului în legătură cu problema averilor mănăstirilor închinete

Datorită atitudinii călugărilor greci sprijiniți de Poartă, negocierile pentru lichidarea problemei averilor mănăstirești, secularizate la 13/25 decembrie 1863, s-au prelungit pe plan diplomatic încă câțiva ani. În scopul stabilirii despăgubirilor ce urmau să se acorde călugărilor greci, din inițiativa marilor puteri ostile secularizării, s-a organizat o conferință a ambasadorilor Puterilor garante, la Constantinopol. La 16/28 mai 1864, conferința a hotărât instituirea unei comisii care, întemeiată pe titlurile de proprietate ale mănăstirilor închinete, trebuia să stabilească lista, pe categorii, a bunurilor respective, venitul lor și sarcinile care le grevau¹.

Statul român, pentru a-și susține drepturile asupra averilor mănăstirești în fața organismului internațional creat, a adunat printr-o largă acțiune în care au fost antrenate și Arhivele Statului actele privind aceste bunuri, în vederea tipăririi lor în traducere franceză.

Adunarea documentelor a fost facilitată de faptul că după înființarea Direcției Generale a Arhivelor Statului, conducătorii acestei instituții au luat o serie de măsuri pe linia completării depozitelor proprii cu documente și arhive referitoare la istoria patriei noastre și pentru conservarea lor. În acest sens trebuie amintite, de pildă, eforturile depuse de Cezar Bolliac, directorul general al Arhivelor Statului (1864—1866), pe linia preluării de arhive de la diferite instituții și în special de la mănăstirile secularizate².

Acțiunea de selecționare a documentelor necesare susținerii drepturilor românilor asupra averilor mănăstirești a început în primăvara anului 1865. La 16 aprilie 1865, Ministerul Treburilor Străine solicita conducerii Arhivelor Statului să înmâneze prin Ion Estiotu, un număr de 24 documente din perioada 1638—1823, necesare reprezentantului României la Constantinopol, Constantin Negri, pentru a le pune la dispoziția Comisiei speciale de aici „spre a servi la constatarea drepturilor noastre în chestia mănăstirilor zise închinete și la definitivarea ei soluțiune”³. Cezar Bolliac a împărtășit punctul de vedere al Ministerului Treburilor Străine și a decis prin rezoluția pusă pe adresa primită astfel: „Se va lua înțelegere cu domnul ministru spre a se transmite aceste documente cu un impegat special al arhivelor, conform regulilor în vigoare”⁴. La 20 aprilie 1865, cele 28 acte originale selecționate din depozitele Arhivelor Statului București și Iași, au fost sigilate într-un plic și închise într-o ladă specială, dându-se în primire lui Grigore Manu, secretarul șef al Direcției Generale a Arhivelor Statului spre a le duce la Constantinopol și a le preda lui Constantin Negri. La 24 aprilie 1865, ca urmare a cererii lui Constantin Negri au fost trimise prin Petre Voinescu salariat al Arhivelor Statului încă patru documente originale. Dintr-o scrisoare a lui Grigore Manu adresată lui Cezar Bolliac rezultă că, la 6 mai 1865, documentele duse de el și de Petru Voinescu au fost predate lui Constantin Negri care le-a pus la dispoziția Comisiei speciale⁵.

De asemenea, la 2 și 5 iulie 1865, Arhivele Statului au înaintat Ministerului Treburilor Străine pentru a fi trimise la Constantinopol cinci volume din *Uricarul*, un volum din *Foiletoanele zimbrului* și cinci dosare cu documente provenite din cancelaria lui Kiseleff⁶.

Un mare volum de muncă au depus slujitorii de atunci ai Arhivelor Statului pentru stabilirea veniturilor mănăstirilor închinete în perioada care a urmat anului 1828, în vederea prezentării situației în fața Comisiei de la Constantinopol. Între documentele utilizate pentru a cunoaște această situație se află și o instrucțiune a domnitorului Știrbei, din 15/27 decembrie 1853, dată agentului fării la Constantinopol, din care rezultă că mănăstirile închinete de dincolo de Milcov, nu fost arendate la 1828 cu 30 000 galbeni, la 1837 cu 100 000 galbeni, iar la 1851 cu 210 000 galbeni⁷.

¹ Constantin C. Giurescu, *Viața și Opera lui Cuza Vodă*, Edit. științifică. București, 1966, p. 206.

² Arh. St. București, fond D.G.A.S., dosar 292/1864, f. 2—3, 7—9, 156.

³ Ibidem, dosar 320/1865, f. 14.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem, f. 42.

⁶ Ibidem, f. 63.

⁷ Ibidem, f. 95.

În perioada aprilie-iulie 1865, reprezentantul Arhivelor Statului, Grigore Manu, a stat la Constantinopol, lucrînd împreună cu Constantin Negri la descifrarea și traducerea documentelor scrise în greacă, rusă, slavă și română, în vederea prezentării lor în fața comisiei. Cum lucrările comisiei s-au întrerupt pentru șase săptămîni, Grigore Manu, la 31 iulie 1865, s-a reîntors la București „pentru lucrările cancelariei, cit și pentru alte cercetări de făcut” în privința misiunii care i-a fost încredințată⁸. Cu această ocazie, o parte din documentele selecționate din Arhivele Statului au fost readuse la București, iar celelalte au fost lăsate la Agenția țării din Constantinopol (12 documente și 14 condici); au fost readuse în țară, de asemenea, documentele necesare lucrărilor interne referitoare la mănăstirile închinete. Dintr-un proces-verbal semnat de ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice și de Grigore Manu rezultă că aceste documente „au fost aduse înapoi în arhive unde au a se așeza în locurile respective”⁹.

Important pentru atitudinea civică și patriotică a directorului general de atunci este faptul că printre actele puse la dispoziția comisiei s-a aflat și un document original de o deosebită valoare din colecția particulară a lui Cezar Bolliac. Este vorba de hrisovul lui Alexandru Voievod, din 26 martie 1626, referitor la mănăstirea Mihai Vodă, o copie a documentului a fost depusă și păstrată la Arhivele Statului din București¹⁰. De asemenea, la 2/14 iunie 1865, s-au trimis Ministerului Treburilor Străine, din colecția particulară a lui Cezar Bolliac, șase volume de publicații de specialitate.

În momentul reluării lucrărilor comisiei (noiembrie 1865), Grigore Manu a plecat din nou la Constantinopol, cu care ocazie a dus alte documente importante. În capitala otomană a stat pînă la 5/11 aprilie 1866 cînd și-a terminat misiunea. În această perioadă a depus un mare volum de muncă concretizată nu numai în descifrarea, transcrierea și traducerea documentelor, dar și în întocmirea unor lucrări privind diferite aspecte și evenimente din istoria României, precum și relațiile dintre Țările Române și mănăstirile închinete. Astfel, și-a făcut pe deplin datoria de patriot și specialist. Din raportul său rezultă că toate documentele trimise la Constantinopol au fost înapoiate Arhivelor Statului din București și Iași, în prezența lui C. A. Rosetti director general în Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice.

Conducerea Direcției Generale a Arhivelor Statului, manifestînd o deosebită grijă pentru conservarea materialelor documentare, a trecut la 8/20 august 1867, la o nouă verificare a modului cum s-au înapoiat și se păstrează documentele care au servit cauzei românești la Constantinopol. Cu acel prilej s-a ajuns la concluzia „că atît trimiterea la Constantinopol, cit și întoarcerea documentelor transmise s-a efectuat într-un mod regulat...”, s-au adus înapoi în arhive și s-au așezat la locul lor”¹¹.

Cele de mai sus demonstrează după părerea noastră două lucruri deosebit de semnificative: în primul rînd grija Arhivelor Statului pentru păstrarea patrimoniului arhivistic al țării, iar în al doilea rînd rolul important al acestei instituții de cultură în apărarea intereselor statului român.

Considerăm că atît pentru orientarea cercetărilor viitoare cu privire la această problemă, cit și pentru a sublinia și exemplifica valoarea documentelor pe care le păstrează Arhivele Statului în vederea susținerii drepturilor poporului român este util să însoțim prezentarea noastră de listele documentelor puse de D.G.A.S. la dispoziția Comisiei internaționale de la Constantinopol și procesele verbale referitoare la aceste documente așa cum au fost redactate la vremea respectivă.

TRAIAN RUS

1

1865 20 aprilie/2 mai, București. Lista documentelor trimise de către Arhivele Statului lui Constantin Negri, reprezentantul României la Constantinopol.

1638 — Hrisovul lui Matei Basarab pentru liberarea mănăstirilor dedicate;

1640 — Hrisovul lui Matei Basarab pentru a împiedica dedicațiile mănăstirilor țării;

⁸ Ibidem, f. 105.

⁹ Ibidem, f. 107.

¹⁰ Ibidem, f. 141.

¹¹ Ibidem, f. 136.

1640, 1641 — Două scrisori patriarhale ale patriarhului Partenie pentru liberarea mănăstirilor dedicate ;
 1657 — Hrisovul lui Constantin Voievod confirmînd liberarea mănăstirilor fraudulos dedicate ;
 1704 — Hotărîrea mitropolitului Moldovei și a grecilor și boierilor prin care este regulată contribuția ce mănăstirile sfîntului mormînt au a plăti țării ;
 1706 — Hrisovul lui Antioh Voievod prin care sînt stabilite însărcinările ce mănăstirile dedicate sînt datorate țării pe fiecare an ;
 1706 — Raportul înaltului cler și al boierilor din Moldova prin care fixează contribuția anuală ce datorează mănăstirile închinat și neînchinat pentru trebuințele statului ;
 1775 — Hrisovul lui Alexandru Ipsilante prin care îndatorează pe mănăstiri să contribuie la întreținerea școlilor ;
 1794 — Ordinul prințului Constantin Moruzi prin care îndatorează toate stabilimentele eclesiastice să proprească pe socoteala lor un oarecare număr de moși pentru ca veniturile dintr-însele să serve la întreținerea săracilor ;
 1796 — Lista de sume revărsate anual de mănăstiri pentru întreținerea școlilor ;
 1797 — Ordinele caimacamului către mitropolit și greci pentru a supune mănăstirile închinat la o contribuție în obiecte de hrană cerute de turci ;
 1798 — Hrisovul prințului George Hangerli pentru casa de milă prin care îndatorează pe egumen să ia parte la întreținerea acestui stabiliment de binefacere ;
 1798 — Ordinul boierilor către mitropolit și greci pentru a supune mănăstirile închinat să contribuie la cumpărarea de obiecte de hrană pentru armata turcească ;
 1801 — Ordinul prințului Mihail Șuțu adresat către mitropolit pentru încasarea unei sume de 100.800 lei în sarcina mănăstirilor închinat și neînchinat pentru trebuința armatei turcești ;
 1803 — Hrisovul lui Constantin Ipsilante pentru a se îndatora toate mănăstirile să contribuie la plata datoriilor țării ;
 1808 — Ordinul Divanului țării adresat către mitropolit pentru a opri pe egumenii mănăstirilor închinat să trimită la mănăstirile aflate în Turcia veniturile din embaticuri ;
 1809 — Lista contribuțiilor mănăstirilor închinat pentru cheltuielile armatei imperiale ;
 1812 — Ordinul Divanului către mitropolit pentru a supune pe mănăstiri la plata de 200.000 lei pentru trebuința armatei ruse ;
 1815 — Tabloul împărțirii acelor 100.800 lei luați de la mănăstiri pentru cheltuielile armatei ruse ;
 1815 — Lista contribuțiilor pentru cumpărarea de boi și cară cerute de armatele ruse ;
 1815 — Petiția egumenilor greci cu lista sumelor prin care au contribuit mănăstirile închinat la cumpărarea de obiecte de hrană pentru armatele străine ;
 1817 — Lista contribuțiilor mănăstirilor pentru întreținerea școlilor ;
 1822 — Raportul veliților boieri adresat prințului Grigore Ghica prin care cer să încaseze veniturile mănăstirilor închinat, pe 2 ani, pentru plata datoriilor țării ;
 1823 — Raportul veliților boieri întărit de prințul Grigore Ghica prin care se ia din mina grecilor mănăstirile închinat ;
 1639 nov. 27 — Hrisovul lui Matei Basarab pentru dezîncinarea mănăstirilor ;
 1730—1741 — Una condică în file 732 cuprinzătoare de socotelile de la anul 1730—1741 ;
 — Trei condici cu nr. arhivei 115, 121 și 125 cuprinzătoare de hrsoave și cărți de privilegii domnești.

Arh. St. București, fond D.G.A.S., dosar 320/1865, f. 20—21.

2

1865 26 aprilie/6 mai, București. Proces-verbal încheiat între P. Voinescu și C. Bolliac privind documentele ce se vor trimite la Constantinopol.

1641 aprilie 9 — Hrisov al patriarhului Constantinopolului, în limba greacă, prin care întărește hrisovul lui Matei Vodă Basarab ca să nu fie închinat și lovite mănăstirile însemnate într-însul ;

1641 aprilie 9 — Idem carte patriarhicească și a Sinodului cuprinzătoare ca mănăs-

tirile zidite de Matei Vodă ce se arată anume să nu se închine la alte locuri străine ci să fie ale țării ;

— Cartea patriarhului Ierusalimului, Paisie, poruncind prin blestem egumenilor mănăstirilor ca să dea dreaptă socoteală de veniturile orinduiților din partea domnului Matei Basarab Voievod ;

— 1626 martie 26 — Hrisovul lui Alexandru Voievod prin care întărește mănăstirii Mihai Vodă, fondată de Mihai Voievod, stăpînirea mai multor sate cu care a dotat-o fondatorul ei ;

— 40 contracte ale proprietarilor Epitropiei Sfîntului Mormînt din Iași ;

— Un catastif de socotelile mănăstirii Sărindar ;

— O condică în care sînt trecute mai multe hrisoave și cărți patriarhale relative la regulile de mănăstiri.

Aceste patru acte, 40 contracte și o condică trecute mai sus s-au pus într-un plic și s-a sigilat cu sigiliul Direcției Arhivelor și s-a încredințat domnului Petre Voinescu spre a le duce la Constantinopol unde le va desigila în prezența domnului Constantin Negri agentul țării căruia i le va încredința spre a se servi cu dinsele și apoi a le remite domnului Petre Voinescu spre a le întoarce în arhive.

Am primit sus-citatele documente.

P. Voinescu

C. Bolliac

Arh. St. București, fond D.G.A.S., dosar 320/1865, f. 33.

3

1865, 8—20 mai, București. Lista documentelor ce s-au trimis prin Grigore Manu la Constantinopol.

1798 — Hrisovul lui Hangiarli Voievod pentru cutia de milostenii, sub nr. 141 ;
1821 — Firman împărătesc pentru înapoierea mănăstirilor în posesia egumenilor greci, sub nr. 131 ;

1826 — Firman împărătesc pentru înapoierea mănăstirilor în posesia egumenilor greci, sub nr. 131 ;

— Condică de actele mănăstirilor închinat ;

— Idem de toate cărțile lui Brincoveanu ;

— Condică de copii de acte din Moldova, sub nr. 69 ;

— Trei condici de copii de acte domnești, sub nr. 105, 112, 122 ;

— Condică de anaforele de sub Grigore Ghica Vodă, sub nr. 21 ;

— 7284 — Hrisovul lui Constantin Voievod pentru mănăstirea Sf. Grigore ;

— 7228 — Hrisovul lui Niculae Voievod pentru mănăstirea Costamanitului ;

— 1733, 1737, 1741, 1749 — Patru hrisoave domnești relative la mănăstirea Stavropoleos ;

— 1822 — Petiția boierilor către domn în contra grecilor. (Concept) ;

— 1799 — Un pitac către mitropolitul țării relativ la moșiile mănăstirilor ;

— 7208 — Hrisovul lui Constantin Voievod pentru mănăstirea din Rm. Sărat ;

— 7131 — Acte din închinarea mănăstirii Vallea la mănăstirea Pogonianis ;

— 1787 — Socoteala mănăstirii Aron Vodă din Moldova ;

— 7217 — Copia hrisovului lui Constantin Voievod în privința mănăstirii Sloboziei lui Ianache ;

— 1776 — Hrisovul lui Alexandru Voievod scris în limba greacă ;

— 7214, 7214, 7213, 7252, 1826 — Patru hrisoave domnești și o carte a mitropolitului din Moldova relative la mănăstirile închinat ;

— Un pachet de documente relative la datoriile făcute de țară pentru ținerea oștilor turcești, 12 buc. cu inventarul lor sub nr. 74/230 ;

— Un pachet cu documente relative la venitul, cheltuielile, datoriile și obligațiile către stat ale mănăstirilor zise închinat, buc. 31 cu inventarul lor sub nr. 232 ;

— 1828 — Dosarul sub nr. 3 de protojienile guvernului rusesc ;

— 1830 — Condica de protojienii sub nr. 3028 ;

— 1830 — Condica de mai multe rapoarte sub nr. 3026 ;

— 1831 — Dosarul sub nr. 2454 al Comisiunii mănăstirești ;

— 1831 — Dosarul sub nr. 2456 pentru banii ce urmează să dea țării mănăstirile zise închinat conf. regulamentului ;

— Trei condici de socoteli ale mănăstirilor închinat și neînchinat.

Arh. St. București, fond D.G.A.S., dosar 320/1865, f. 53—54.

4

1865. 5/17 iunie, București. Lista documentelor trimise Ministerului Treburilor Străine pentru a fi expediate la Constantinopol.

- 1829 februarie 7 — Dosar în privința orînduirii Comisiei de cercetare a veniturilor mănăstirești în foi cincizeci și cinci ;
- 1828 mai 5 — Idem, scris rusește, de arătarea veniturilor și cheltuielilor sfințelor locuri, în foi patru ;
- 1829 iunie 6 — Idem pentru ponturile mănăstirilor grecești dintru acest Principat întocmite de Divanul Moldovei, în foi treizeci și șapte ;
- 1830 ianuarie 11 — Idem pentru a se da socotelile mănăstirilor grecești în ființa exarhilor și egumenilor acestor mănăstiri după jalba comisului Anghe-lache etc., în foi patruzeci și două ;
- 1833 aprilie 29 — Dosar după ofisul domnului președinte pentru alcătuirea unei comisii sub președinția ocîrmuitorului sfîntei Mitropolii și a Logofătului cre-dinței, cum și a patru boieri pentru interesurile pricinilor bisericești ;

Arh. St. București, fond D.G.A.S., dosar 320/1865, f. 76.

5

1865 6/18 noiembrie, București. Proces-verbal de documentele trimise de Arhivele Statului lui Constantin Negri la Constan-tinopol.

În urma jurnalului Consiliului de Miniștri încheiat astăzi și aprobat de M. S. Domnitorul.

Astăzi 6/18 noiembrie, subsemnatul ministru <al> Justiției, Cultelor și Instruc-țiunii Publice am constatat față cu domnul director general al Arhivelor Statului actele care se încredințează domnului Grigore N. Manu secretarul acestui serviciu, pentru a le duce în Constantinopol întru sprijinirea chestiunii mănăstirilor închi-nate, avînd apoi a le aduce îndărăt după ce se va săvîrși misiunea în care este însărcinat.

Actele acestea, originale, afară de copiile care sînt indicate astfel, sînt cele următoare :

- 1775 — Hrisovul lui Alexandru Ipsilante prin care îndatorează pe mănăstiri să contribuie la întreținerea școlilor ;
- 1803 — Hrisovul lui Constantin Ipsilanti pentru a se îndatora toate mănăstirile să contribuie la plata datoriilor țării ;
- 1826 martie 26 — Hrisovul lui Alexandru Vodă prin care întărește mănăstirile Mihai Vodă fondată de Mihai Vodă, stăpînirea mai multor sate cu care a datorat-o fondatorul ei ;
- 1798 — Hrisovul lui Hangherli Vodă pentru cutia de milostenie, sub nr. 141 ;
- Condica de actele mănăstirilor închinat ;
- 7214, 7214, 7213, 7252, 1826 — Patru hrisoave domnești și o carte a mitropoli-tului din Moldova relative la mănăstirile închinat etc. ;
- 1860 ianuarie 23 — Un dosar în chestiunea mănăstirilor închinat, sub nr. 132 ;
- 1847, mai 22 — Un dosar pentru hotărnicia moșiei Suroaia a mănăstirii Văcă-rești, sub nr. 25/29 ;
- Un opis al mai multor hrisoave și a altor hîrtii, sub nr. comisiei 103 ;
- Un opis al hîrțiilor propriite la comisiune sub nr. arhivei 102 ;
- Un dosar cu treizeci și cinci buc. documente originale și copii în colecțiunea formată pentru chestiunea mănăstirilor închinat ;
- Patruzeci contracte ale proprietăților epitropiei Sfîntului mormînt din Iași ;
- Un catastif de socotelile mănăstirii Sărindar ;
- Un pachet cu documente relative la venitul, cheltuielile datoriile și obligațiile către stat ale mănăstirilor zise închinat, buc. 31 cu inventarul lor sub nr. 232 ;
- Unul idem cu documente relative la datoriile făcute de țară pentru ținerea oștilor turcești, douăsprezece buc. cu inventarul lor sub nr. 74/230 ;
- Unul idem cu socotelile și alte hîrtii relative la cheltuielile țării în număr de cinci zeci și trei buc., sub nr. 229 și un inventar ;
- 7147, 7162, 7176, 7180, 1741, 1834 — Patru hrisoave domnești și două acte scrise în grecește relative la mănăstirea Bradu etc. ;
- 1776 — Hrisovul lui Alexandru Voievod scris în limba greacă ;

- 1784 — Hrisovul lui Mihai Suțu Voievod ;
- 7217 — Copia hrisovului lui Constantin Basarab Voievod în privința mănăstirii Slobozia lui Ianache ;
- 1787 — Socoteala mănăstirii Aron Vodă din Moldova ;
- 1799 — Un pitac către mitropolitul țării relativ la moșiile mănăstirilor etc. ;
- 1822 — Petiția boierilor către domn în contra grecilor (concept) ;
- 7234—1726 octombrie 20 — Hrisovul lui Nicolae Alexandru Voievod către Mitropolia țării ca să-și stăpânească moșia Sloiceni, sub nr. 28 ;
- 1702 februarie — Carte patriarhicească scrisă în limba greacă, sub nr. 14 ;
- 7250 ianuarie — Hrisovul lui Mihai Racoviță Voievod prezentind regulile pentru călugări, biserici etc., sub nr. 69 ;
- 1799 decembrie — Hrisovul lui Alexandru Constantin Moruz Voievod în privința mănăstirilor închinat, scris jumătate românește și jumătate grecește, sub nr. 16 ;
- 1800 februarie — Carte patriarhicească în limba greacă, sub nr. 71 ;
- 1813 martie 4 — Hrisovul lui Ion George Caragea Voievod prin care întărește dispozițiunile cuprinse în hrisovul lui Alex. Moruz Voievod din 1799, decembrie, scrisă jumătate în grecește și jumătate românește, sub nr. 5 ;
- 1831 — Dosarul sub nr. 2451 al Comisiunii mănăstirești ;
- 1831 — Dosarul sub nr. 2456 pentru banii ce urmează să dea țara mănăstirilor zise închinat conf. Regulamentului ;
- 1831 — Cap. VIII din Regulamentul organic, jumătate franțuzește și jumătate românește, sub nr. 9.

Pentru care s-a încheiat prezentul proces-verbal în prezența noastră, subscrind-se de primire și de domnul Grigore N. Manu în a căreia răspundere s-au încredințat actele.

D. Cariagdi

Grigore N. Manu

Cezar Bolliac

Arh. St. București, fond D.G.A.S., dosar 320/1945, f. 115—116.

Din corespondența lui Gheorghe Teodorescu Kirileanu cu Constantin Meissner (II)*

5

(1902) Gh. T. Kirileanu își exprimă, față de Constantin Meissner, admirația pentru opera eminesciană, recunoștința profundă pentru ajutorul pe care Meissner l-a acordat tuturor învățătorilor, informându-l printre altele asupra unui articol al său respins de ziarul „Epoca” în care a prezentat adevărata situație a țărânului român.

Scumpul și mult iubitul meu părinte,

Înriurirea lui Eminescu asupra-mi n-a fost deloc deprimantă, precum sîntei plecat a crede ci, dimpotrivă, dînsul a stîrnit și întărit numai părțile bune ale firii mele : iubirea țărânului, patriotismul, iubirea limbii și a trecutului nostru. Căci acei ce cunosc pe Eminescu numai din poeziile lui sînt în primejdie a-l privi sub o lumină falsă. Pesimismul și indiferența lui filosofică din *puține* poezii, necredința religioasă din alte poezii nu se văd deloc în proza lui Eminescu. Mai rar luptător ca el în direcțiile de mai sus și luptătorii numai indiferenți nu sînt.

* Prezentare, transcriere și note de Ioana Burlacu. Prezentarea și prima parte a corespondenței au fost publicate în „Revista Arhivelor” vol. XLIV, anul LIX (1982), nr. 4, p. 406—412.

Pesimist nu sint, ci numai neincrezător în sănătatea mea și asta cu drept cuvînt, căci sufăr și suferința numai eu mi-o știu. Și în această privință mi-a venit în ajutor bătrînescul fatalism al țaranului pe care de la fița mamei l-oi fi supt : *așa a fost să fie*. De aci indiferența mea dătătoare de multă liniște sufletească. De aci îndoita-mi fire : și luptătoare după firea sănătoasă de la început și lăsatore după firea îmbolnăvită. Însă tocmai lupta asta între aceste două extreme mă împiedică pesemne de la pierdere și ramolire, tocmai asta îmi întărește conștiința...

Însă ce-a fi să fie în firea mea e scris și deci la ce mi-aș mai bate capul !...

Adevărat, cînd mă gîndesc cum veți fi ticluind la tablouri și paratablouri și mai ales cînd vă văd liniind, credeți-mă că-mi pare rău că nu vă mai pot fi secretar. Unde mai puneți plăcerea de a-mi face în voie mendrele cu toate obrăznicile mele. Mie însă îmi pare bine că ați fost pomăzuit cu această nouă prezenție, îmi pare bine pentru norocul învățătorilor de a fi cumsecade controlați și-mi mai pare bine și de recunoașterea înaltelor dv. merite.

Oare se cuvine să-i scriu ceva d-lui Negulescu ? După venirea-mi din București i-am scris și i-am împărțit cîntea de care m-am bucurat. Nu mi-a răspuns. Știu că e greu la vizite și scrisori și mă tem să nu-l plictisesc. Ce ziceți ? Rezultatul demersurilor d-sale îl aștept în toată liniștea și seninătatea, precum v-am spus.

„Tribuna conservatoare“ nici nu-mi place, nici nu-mi displace deoarece nu mi s-a trimis, cunoscută fiind atențiunea și îngrijirea conducătorilor față de membrii cei mai credincioși. Am trimis un articol în „Epoca“ și n-au binevoit a-l publica. *Era vorba de părerea ce-o au țărarii în privința făgăduielii ce s-a făcut veteranilor că vor fi împroprietăriți, făgăduială neținută. Vorbele țăranilor (reproduse întocmai) nu le miroasă bine, pesemne. Vor să ajungă a simți bota țărănească* (ș.a.).

De veți primi o piesă școlară intitulată „Bine-i să știe omul carte“, vă rog din toată inima s-o citiți. N-o să vă pară rău, căci e cea mai cuminte, mai potrivită și mai bine scrisă dintre piesele școlare.

Arătați vă rog onoratei d-ne Meissner respectuoase sărutări de mină și urări de sănătate, iar pe dl. Juju și pe dv. vă sărut cu adîncă dragoste, devotament și recunoștință.

Ghiță fatalistul

P. S. De Paști elevul meu, după dorința tată-so, n-are decît 8 zile de vacanță, de care vreau să mă folosesc ducîndu-mă la Broșteni să văd ce-au făcut tovarășii mei de muncă¹. Aș dori să mă răpăd măcar pe o zi la Iași cînd m-oi întoarce de acasă, dar nu știu dacă mi-a îngădui scurtul timp de care dispun.

Arh. St. București, fond C. și E. Meissner, VI/35, f. 68, orig.

6

(1903) Gh. T. Kirileanu îi comunică lui Constantin Meissner planurile sale de viitor, rămînerea la Grumăzești pentru încă un an, terminarea monografiei sale despre moșia Broșteni cu care va candida la concursul inițiat de Academia Română pentru cea mai bună monografie, strîngerea informației necesare pentru elaborarea unei monografii despre uneltele românești.

Mult iubitul meu părinte,

U, iu, iu ! și bine-mi pare, că mi-i fina fată mare... așa chiuie-n joc nunul cel mare după noaptea de nuntă dacă din spusele finului se vede că este cuvînt întru aceasta ... U, iu, iu ! bogdaproste, am strigat și eu cînd v-am citit prețioasele

¹ În acest timp Gh. T. Kirileanu strînge material documentar pentru monografia comunei Broșteni pe care îl va valorifica mai tirziu în două lucrări : „*Bisericele din comuna Broșteni și schitul Rarău* (în colaborare cu M. Lupescu), București, 1906 și *Descrierea moșiei regale Broșteni, județul Suceava* (în colaborare cu A. Popovici), București, 1906.

rinduri primite ieri. Căci vă spun drept că am nevoie încă de un an de Grumăzești ca să mă pregătesc pentru vreun rost în lume cu rezerve materiale, intelectuale și morale. Un an era prea puțin ca să-mi vin în fire. Pe lingă asta nu mă văd pus în penibila situație de a nu mă ținea de angajamentul luat față de părințele elevului meu.

De altfel, răsfoind mai zilele trecute niște ani din Buletinul Societății Geografice, mai cetind și-n Monitor darea de seamă anuală a acestei societăți, am văzut sărăcia veniturilor ei (s-a spetit cu scoaterea marelui dicționar geografic) și-am prevăzut nereușita planului d-lui Negulescu.

Dar cum ziceți dv. de la monografie atîrnă multe — asta o văd și eu prea bine. Dacă aș reuși să fac o lucrare bună poate că mi-ar fi înlesnită apropierea de-o lucrare considerabilă, a căreia nevoie mi-a sărit în ochi adunînd material pentru monografie : o *culegere a uneltelor românilor* cu descrierea tuturor meșteșugurilor lor. Căci nu ne cunoaștem deloc neamul în această privință. Cehii au o revistă celebră în care sînt descrise și fotografiate pînă și feluritele sisteme de clampe de la ușile țărănești ! Iară noi n-avem descrisă cumsecade facerea brnzei și-a sumanilor da' decum alte celea. Ba poate că în muzeul etnografic românesc ce aud că s-ar fi înființat (sau ar fi a se înființa) va fi nevoie de expunerea tuturor uneltelor românilor. Dar în sfîrșit despre asta vom mai vorbi în iunie cînd oi veni la Iași. Acuma bine că sînt liniștit că rămîn încă un an aicea.

Am citit în „Evenimentul“ de asară toată lista celor șterși. I-un adevărat scandal întrebuițarea unor astfel de mijloace lăturalnice și șolticărești. Porci de cine și altă nimică.

Ba eu nu mă tăvălesc deloc de ris de candidatura dv. ci mă bucur și dau și din coadă văzînd că cei vrednici sînt puși înainte, măcar pe ici-colea. Eu v-am fost telegrafiat pentru că Greceanu, rugînd pe dl. Caradja (cumnatu-so) să vie la noi la Iași, se hotărîse să se ducă și atunci aș fi avut prilej să viu și eu. S-a întîmplat însă că tocmai acum a răcit și n-a mai putut să plece.

Urez din inimă multă sănătate și voie bună onoratei d-ne Meissner, vă sărut cu adîncă dragoste și devotament pe dv. și pe dl. Juju și-n așteptarea fierbinte a trecerii acestor săptămîni ce despart revederea mă iscălesc.

Ghiță Rătăcilă

Uitasem, comisia însărcinată de Academie cu cercetarea monografiei e alcătuită din d-nii Calinderu, Poni și Aurelian. Mă așteptam la Xenopol. Ce-a da tirgul și norocul !

Arh. St. București, fond C. și E. Meissner, VI 35, f. 66, orig.

7

(1903) Gh. T. Kirileanu îi scrie lui Constantin Meissner despre articolele sale destinate „Calendarului gospodarilor săteni“ și face cîteva aprecieri asupra revistei „Convorbiri literare“.

Scumpul meu părinte,

Vă mulțumesc pentru „Convorbirile literare“.

În ziua de Duminica Tomii am sosit cu bine la Grumăzești pe o vreme strașnic de frumoasă care n-a conținut nici acum ci, prin frumuseța-i, mă îmboldește mereu la treabă. Acum ticluiesc cîteva articolașe pentru anul II al „Calendarului gospodarilor săteni“ ce va ieși de supt tipar prin septembrie sau octombrie. Vreau să-l scoatem mai curînd de teama concurenților ce se ivesc pe la Sfetea și pe la alte librării, după ce au văzut trecerea de care s-a bucurat anul I al Calendarului acestuia. Și rid eu singur scriind articolele ; căci văd cum își dă omul în teapă mai curînd sau mai tirziu. În adevăr eu sînt *popa* calendarului (nu vorbesc figurat...) și, slujindu-mă de-o minunată carte a Mitropolitului Iacov din 1757, Sinopsis, adică adunare de multe învățături, îi trag cu învățături religioase. Ba și doctor mamoș am ajuns ! Scriind „Întăia învățătură pentru femeile îngreunate“ după o cărtică tare bună a doftorului Neculai Chiriacopol din 1827. Ce să-i faci ? dacă avem azi atîția doftori care nu vor să se apropie de popor cu inima și cu limba. Am tradus 2 istorioare din Tolstoi ; una : „Cine-a iscodit rachiul“, alta „D(umne)zeu și diavolul sau stăpînirea plăcerilor celor răle sufletești“.

În sfârșit primblările-mi de dimineață pîn' la ceasul de ceai și ciripitul ciocirliilor mă îndeamnă să ciripesc și eu *cum am învățat eu carte în Holda, Broșteni, Folticeni, Piatra și Iași*. Să vedem n-a ieși ceva... Tare m-aș bucura, de-ar fi cît de puțin interesant, căci atunci aș trage luarea aminte asupra păturii țărănești. Doamne-ajută !

Conferința lui Pangrati din „Convorbirile” ce mi-ați trimis este strașnic de instructivă mai cu samă cînd e vorba de enorma disproporție între sumele prevăzute la Universitatea din București și cele prevăzute la Universitatea din Iași.

Raportul lui Bogdan asupra cărților din Găvănescu e tare chipărat și cu bună samă și chiperiul polemistului Găvănescu se va iuți. Aștept dar cu nerăbdare numărul de la 15 april al „Culturii române”.

Mai alaltăieri d-na Caradja cea bătrînă, numai ce-o văd venind la mine, după ce-au plecat copiii, și strîngîndu-mi mîna cu mulțumiri. Ce era ? Dl. Caradja îi spusese că rămîn și pe anul viitor !

Arătați, vă rog, onor d-nei Meissner respectuoasele mele sărutări de mină, iar dl. Juju și dv. primiți devotate și recunoscătoare sărutări.

Ghiță,

Arh. St. Buc., fond C. și E. Meissner, VI/35, f. 233, orig.

8

1904 ianuarie 14, Grumăzești. Gh.T. Kirileanu îi descrie lui Constantin Meissner recenta călătorie făcută la București care i-a prilejuit reîntîlnirea cu Titu Maiorescu și Nicolae Iorga.

Grumăzești, 1904 ian. 14

Scumpul meu părinte,

De-abia alaltăsară m-am întors în Grumăzești, după o ședere de 6 zile în capitală. Am fost pe la dl. Maiorescu care m-a primit cu aceeași bunăvoință ca și în anul trecut, mai erau la d-sa d-nii I. A. Rădulescu-Pogoneanu și Evolveanu. Cunoștința d-lui Rădulescu m-a bucurat, mai întii pentru că doream să-l cunosc, după aceea pentru că-i un om foarte simpatic. Ca să ne cunoaștem mai bine ne-am mai văzut și după aceea. Dl. Maiorescu m-a întrebat asupra lucrărilor mele și m-a ispitit și asupra dorințelor mele viitoare, lucru asupra căruia neștiind nimic, nici nu i-am putut spune ceva. La plecare mi-a spus să-i scriu în orice împrejurare. Am fost și pe la dl. Basset¹ care, de asemenea, mi-a spus că mă pot buzi oricînd pe sprijinul d-sale. Însă eu sînt o dihanie așa de ciudată încît cu greu pot vedea de ce-aș fi bun, adică la ce-aș lucra cu spor, dar și cu toată inima.

Am fost și pe la d-na dr. Marta Reiner și am fost și la masă la dinșii. În adevăr d-na Marta era cam mîhnită și-a zis că ochii care nu se văd se uită. Eu v-am scuzat în tot chipul. Vă trimite multe sărutări de mină pentru m-me Meissner și salutări pentru dv. și dl. Juju.

Am fost și pe la dl. dr. Antipa, de la care m-am folosit cu bune sfaturi în privința monografiei mele.

Iar împreună cu Stoleriu (care venise la București spre a vizita Institutul Otetelesanu și a ochi vreo fată) am fost la dl. Iorga spre a căpăta ceva provizii de entuziasm. Și-n adevăr nu ne-am înșelat în așteptări. Știți că a scos acum de curînd de sub tipar o carte plină de avînt și de putere : „Drumuri și orașe în România”. E cu mult mai presus de „România pitorească” a lui Vlahuță. Și ne-a expus planul lucrării următoare : satele din România, pentru care va călători cele 3 luni din vacanța viitoare.

Făcui în sfârșit cunoștința cu toți ciracii lui Iorga, scriitori la „Sămănătorul”, „sămănătorii” cum îi numesc cei de pe acolo : poetul Iosif, criticul Chendi, nuvelistul Bandu, istoricul Lăpădatu și filologul Părvan. Îndeosebi Chendi, cu care mă cam ciondănisem prin „Sezătoarea” pentru editarea greșită a lui Creangă, s-a arătat foarte amabil. La plecare m-au petrecut la gară ș-au închinat un pahar pentru „noul sămănător” care-ai fi eu !

Într-un cuvînt, bine-am făcut că m-am dus în anul acesta la București : mai cunosc pe unii și pe alții și mai văd și eu cum e lumea.

¹ Louis Basset, secretarul regelui Carol I.

Aici m-au primit toți cu brațele deschise și cu deosebire copiii. Și de-acuma pe treabă ticnită, băiete !

Vă mulțumesc pentru scrisoarea către Gîrboviceanu.

M-am bucurat de intrarea d-lui Poni în acțiune. Căci uitați-vă ce-l mai așteaptă pe corpul dăscălesc : dacă trece proiectul de reformă comunală a lui Lascăr, vom avea notari cu peste 4 clase gimnaziale dar fără studii universitare, plătiți cu 120, 160 și 200 lei, pe cînd bieții învățători vor rămîne tot la 76 lei ai lor. Ar trebui relevat și punctul acesta prin „Tribuna conservatoare“.

Respectuoase sărutări de mîna onor d-nei Meissner iar dv. și d-lui Jucu căldurosase sărutări de la adînc devotatul și recunoscătorul.

Ghiță din Holda,

Arh. St. București, fond C. și E. Meissner, VI/35, f. 73—74, orig.

9

1904 mai 3, *Grumăzești*. Gh. T. Kirileanu îi comunică lui Constantin Meissner intenția sa de a candida la concursul de inspector comunal din plasa Broșteni.

Grumăzești, 1904 mai 3

Scumpul meu părinte,

Primind alaltăieri, sîmbătă 1 mai, o scrisoare de la un prieten din Folticeni, în care-mi spunea că subprefectul din Broșteni a fost mutat la plasa Dorna (din nou creată) iar plasa Broșteni a rămas vacantă pînă la numirea noilor inspectori comunali licențiați, mi-am luat inima-n dinți și ieri dimineață la ora 4 plecai la Folticeni, ca să mă prezint la prefectul de Suceava, Gh. Ghițescu și să-l întreb dacă aş putea spera în binevoitoarea-i recomandare pentru postul din Broșteni. Mi-a spus că are informații excelente despre mine, dar că administrația din plasa Broșteni mergînd tare bine (aici sau e un șiretlic la mijloc sau o regretabilă orbire), el ar avea nevoie de serviciile (mele) într-o plasă mai grea. I-am răspuns că lucrînd de mai multă vreme la monografia com(unei) Broșteni și învățătorii nepu-tîndu-mi da ajutorul trebuitor am eu nevoie să stau la fața locului. După aceea mi-a pus în vedere 2 puncte : a) țărănul e rău și leneș și pe nedrept îl plîngem pe toate cărările și pe toate locurile. Se înțelege că mi-am păzit gîndurile și am tăcut. Căci puteam să-i răspund tare bine că proprietarii mari sînt și mai leneși și încă mai vinovați, căci cu bună știință își lasă moșiile și nu se silesc a le îmbunătăți în chip mai modern etc. b) nu-i mulțumit de faptul că se dă atîta importanță învățătorilor printre care mulți au gîrgăuni socialiști. Am tăcut și-aici și-am observat că el nu știe că-s junimist, ci mai degrabă i-ar veni a crede că-s în apele socialiste.

Sfîrșitul a fost că mi-a promis recomandarea în urma concursului¹. Mi se pare c-am făcut bine neocolind pe viitorul meu șef de serviciu. Dar am scris și d-lui Basset rugîndu-l să-mi acorde sprijinul lui. Dacă voi avea și sprijinul d-lui Cantacuzino, precum îmi scrieți, atunci sînt bune speranțe că voi putea reuși a mă duce din nou la Broșteni.

Acuma m-am înfundat în legi și regulamente și sînt slava domnului puzderie de multe, iar timpul e tare scurt : numai 10 zile, căci la 14 mai se începe concursul. De cădere nu mă tem, dar aş vrea să nu mă leie înainte mucoșii ieșiți de curînd de pe băncile universităților.

Stoleriu săracu' e-n mare încurcătură. Și trebuie să aveți în vedere că-i la o răsruce a cărărilor vieții și că, fiind un băiet de valoare, un doritor de luptă pentru ai săi, ar vrea s-aleagă cit mai bine. Eu îmi pun mari speranțe de scriitori popular în Stoleriu.

Tot e ceva că măria sa Panu și-a aruncat ochii asupra slovelor incertului. Pregătirea concursului mă oprește de a-i da în vileag năzdrăvăniile asupra lui

¹ Reușind la concurs, Kirileanu va lucra ca inspector comunal la Broșteni pînă la 1 aprilie 1905, cînd este trecut în disponibilitate.

Eminescu. Căci i-a falsificat versuri întregi numai să-și bată joc de Eminescu și să-l facă absurd! Doar nu degeabă-i apărătorul fraudelor. Dar i-a venit vremea.

Respectuoase sărutări de mină a onor d-nei Meissner iar pe dv. și dl. Juju vă sărut cu adîncă dragoste și devotament.

Ghiță

N-am primit „Tribuna conservatoare” nr. 42 din 21 aprilie trecut. Vă rog să mi-o trimeată.

Arh. St. București, fond C. și E. Meissner, VI/35, f. 90, orig.

10

1905 octombrie 28/10 (noiembrie), București. Gh. T. Kirileanu scrie lui Constantin Meissner despre noul său post de la cancelaria regală și despre atitudinea binevoitoare a lui Titu Maiorescu față de el.

Scumpul meu părinte,

Să vă împărtășesc ceva știri despre mine. Mi s-a hotărît zilele acestea salariul¹: va fi 175 lei lunar. Ca ocupație am tot alcătuit regulamentul orfelinatului² și mici corespondențe. Ieri s-a prezentat dl. Basset d-lui mareșal general Priboianu, recomandîndu-mă cu cuvinte măgulitoare și că voi fi la cancelaria palatului pînă mă voi întoarce iar la Broșteni spre a lucra pe ogorul domenal. Ș-atîta.

Dl. Maiorescu m-a poftit mai alaltăseară la d-sa la masă. Mai erau poftiți d-nii: Duiliu Zamfirescu, Onciul, Pangrati, dl. și d-na Florescu (fostul secretar g(ene)ral la externe), dl. inginer Berendeni cu soră-sa, d-na Blanc, Stavri Predescu și Octavian Goga, noul poet al Ardealului. Înainte de masă s-a vorbit despre scrisoarea lui Beșteleanu iar după masă dl. Maiorescu a făcut o privire asupra poeziilor lui Octavian Goga cetind pe cele ce-l caracterizează supt aceste 3 puncte de vedere: 1. tinerețea ștremgărească, 2. zăgrăvirea tipului de lăutar țărănesc, 3. tratarea chestiei țărănești din Ardeal.

Pe urmă s-a vorbit multe de toate: dl. Pangrati a vorbit cu multă dragoste de articolele dv. din „Epoca”. De la sine se înțelege că eu le-am gustat mult și aş face obraznicia a spera că ele nu vor conțeni.

Dl. Maiorescu a binevoit a mă pofti să mai viu pe la d-sa duminica dimineată.

Negrei a fost mutat din București și de la Ministerul de Război la Focșani, mi se pare din pricină că dădea referate neconvenabile unora și altora în chestia tunurilor comandate la Krupp.

Aș dori să am știri ceva mai amănunțite despre iubita dv. familie și vă rog arătați doamnelor Meissner respectele și devotamentul meu, iar pe dl. Juju și pe dv. vă sărut cu adîncă dragoste și recunoștință.

Ghiță

Buc. 1905 oct. 28/10 (noiembrie)

Arh. St. București, fond C. și E. Meissner, VI/35, f. 131, orig.

(VA URMA)

¹ În toamna anului 1905 Louis Basset, știind că Kirileanu adunase material pentru alcătuirea monografiei moșiei Broșteni, îl cheamă la București, însărcinîndu-l cu pregătirea și publicarea monografiilor moșiiilor regale în vederea expoziției jubiliare din 1906. Este oprit în serviciul Casei Regale, răspunzînd de corespondență.

² Orfelinatul agricol Zorleni.

Din corespondența dr. Ștefan Odobleja

Sfârșitul anului 1938 a fost marcat de un eveniment tipografic și științific românesc de o importanță deosebită. La Lugoj se termina de tipărit lucrarea științifică *Psychologie consonantiste*, elaborată de medicul mehedințean Ștefan Odobleja¹.

În această lucrare (difuzată prin „Librairie Maloine” din Paris) dr. Ștefan Odobleja a elaborat, pe baza unei concepții materialiste consecvente, o viziune cibernetică generalizată — prima în literatura mondială — sub forma „legii reversibilității”, a buclelor închise, cum conchide profesorul universitar Mihai Drăgănescu².

Excepționala lucrare a dr. Ștefan Odobleja a fost tipărită în țară de firma „Adolf Auspitz” din Lugoj, în condiții improprii, neașteptat de grele pentru autor, cu efecte negative pentru difuzarea și receptarea lucrării de către lumea științifică internă și internațională.

Anevoiosul proces de tipărire a lucrării a făcut obiectul unei susținute corespondențe de intervenție și demers din partea autorului care a culminat în luna octombrie 1938 cu o sesizare a acestuia către instanțele de drept din orașul Lugoj³.

Voind să asigure imprimarea lucrării sale în condiții tipografice optime, hîrtie, literă și ilustrare în pagină de bună calitate, dar și într-un timp relativ scurt, Ștefan Odobleja s-a adresat tuturor tipografiilor din Lugoj, oraș unde domiciliul în vara anului 1937. Și cu toate că a avut oferta tipografiei „Corvin” — la care tipărise tot în limba franceză, lucrarea *La phonoscopie*, în condiții tehnice de care fusese deosebit de mulțumit — Ștefan Odobleja a cedat promisiunilor exagerate ale proprietarului firmei „Adolf Auspitz”. Proprietarul firmei, Iosif Schlinger, s-a angajat în scris, la 27 septembrie 1937 că va tipări lucrarea de 640 de pagini pînă la 1 februarie 1938, în aceleași condiții de estetică a paginii ca și tipografia „Corvin”, asigurînd un ritm accelerat de lucru de trei coli săptămînal⁴ deși în realitate, din cauza crizei prin care trecea, îi lipseau hîrtia, literele franceze și banii necesari pentru o astfel de întreprindere.

În atare împrejurări, patronul tipografiei a recurs la formulări generale și imprecise în redactarea angajamentului de lucru (formulări care i-au permis să manevreze ulterior), precum și la cereri repetate de aconturi de la autorul lucrării. Pînă la data de 26 octombrie 1937, Ștefan Odobleja i-a avansat suma de 65 000 lei. Totuși, proprietarul tipografiei a comandat numai un sfert din necesarul de hîrtie abia la 21 ianuarie 1938⁵.

Situînd în primul plan al intereselor sale tipărirea unor afișe și a ziarului local „Banater Bote” și nesocotînd în mod deliberat obligațiile asumate prin angajament scris față de dr. Ștefan Odobleja, firma „Adolf Auspitz” nu a terminat de tipărit decît 12 coli, pînă la 1 februarie 1938, cînd expira termenul contractual. Diftongii „ae” și „oe” au fost substituiți în text, iar literele lipsă din tipografie au fost blocate prin semne. Din cauza lipsei de hîrtie velină și satinată, în două rînduri s-a folosit hîrtie inferioară, iar lucrul a fost întrerupt, în total, timp de 65 de zile lucrătoare⁶.

¹ *Psychologie consonantiste* par le dr. St. Odobleja, premier volume avec 260 figures dans le texte, Librairie Maloine, Paris, 1938 : deuxième volume avec 40 figures dans le texte, Librairie Maloine, Paris, 1939. În total 877 de pagini.

² *Precursori români ai ciberneticii*, Edit. Acad. R. S. România, București, 1979. p. 9—10.

³ Cea mai mare parte a acestei corespondențe se păstrează la Arhivele Statului din Drobeta-Turnu Severin, sub formă de concepte și copii în fondul personal dr. Ștefan Odobleja, în dosarele 6, 6a, 6b, 6c. La data de 24 octombrie 1938, dr. Ștefan Odobleja și-a retras acțiunea din instanță, patronul tipografiei acceptînd să termine lucrarea (Arh. St. Drobeta Turnu Severin, loc. citat, dosar 6, f. 21).

⁴ Ibidem, f. 3.

⁵ Ibidem, f. 3—4.

⁶ Ibidem, f. 4. Lucrul a fost întrerupt în anul 1938 de la 23 februarie la 11 martie, de la 26 martie la 8 aprilie, de la 8 iulie la 14 iulie și de la 15 septembrie la 15 octombrie.

Avansul primit de la autor a fost folosit pentru afaceri particulare⁷. În lipsă de bani, proprietarul tipografiei nu-și plătea lucrătorii tipografi la timp, ceea ce s-a răsfrint în rău asupra ritmului și a calității muncii lor⁸.

Pentru obținerea de acțiuni de la autor și majorarea prețului lucrării, proprietarul firmei a folosit șantajul. Astfel, începând din luna decembrie 1937 și pînă în luna februarie 1938 a încercat să obțină avantaje și profituri prin șicane, amenințări și stagnări ale lucrului, metode de care s-a folosit și în perioada august-octombrie 1938⁹.

Dr. Ștefan Odobleja a luptat cu multă tenacitate pentru ca angajamentul fundamental din 27 septembrie 1937 să fie respectat. A reușit, printr-un efort mare de muncă și răbdare, ca lucrarea să nu aibă greșeli de tipar și de corectură. Nu a reușit însă să aibă lucrarea gata tipărită la 1 februarie, așa cum voia.

Cu toate că a fost șicanat adesea să predea în tipografie mai mult manuscris, Ștefan Odobleja a continuat, cu exigență și acribie, nu numai să perfecțeze manuscrisul în paralel cu culesul în tipografie, dar să intervină chiar în corectură. Amenințat de proprietarul tipografiei cu încetarea lucrului, cu crize și faliment tipografic, dr. Ștefan Odobleja a fost nevoit să renunțe la sublinierile cu „nom parell” în text, la utilizarea literelor mici, la retipărirea colilor 1 și 16 și să accepte coli culese cu litere uzate¹⁰.

Faptele par să confirme temerea dr. Ștefan Odobleja că proprietarul firmei tipografice lugojene sconta să se salveze din impasul financiar în care se afla pe seama complicațiilor internaționale și a iminentei izbucniri a celei de a doua conflagrații mondiale¹¹. Eliminarea din angajamentul încheiat în septembrie 1937 a multor precizări cerute de dr. Ștefan Odobleja și „pierderea” înscrisului care le conținea pe acestea, misterioasa dispariție a registrului de comenzi ale tipografiei, evitarea unui răspuns în scris la demersurile autorului, coincidența între călătoriile din primăvara și toamna anului 1938 ale familiei proprietarului la Londra și insistențele și repetatele cereri de avansuri bănești de la autor în preajma acestor plecări peste graniță, cheltuirea banilor în alte scopuri decît cele pentru editarea lucrării, încetarea plății lucrătorilor tipografi și a lucrului în perioadele februarie-martie și septembrie-octombrie 1938 perioade care au coincis cu plecările la Londra și cu cele două grave crize internaționale¹², mutarea la Lipcani în județul Hotin a dr. Ștefan Odobleja cu începere de la 15 mai 1938 par să dezvăluie într-adevăr intenția proprietarului tipografiei de a nu-și mai onora angajamentul.

Alegerea tipografiei „Adolf Auspitz” din Lugoj s-a dovedit a fi fost neinspirată pentru dr. Ștefan Odobleja. Tipografia a întîrziat cu un an momentul lansării în lume a primei viziuni cibernetice generalizate. Datorită acestei întîrzieri, opera științifică a lui Ștefan Odobleja a fost prinsă de tăvălugul celui de al doilea război mondial și tăinuță de fronturile văzute și nevăzute ale acestuia.

Hărțuit sau ignorat de un patron cinic și venal, Ștefan Odobleja, plecat din Lugoj la 1 000 de km distanță într-un moment cheie pentru soarta lucrării sale *Psychologie consonantiste*, nu a putut avea liniștea și dispoziția optimă de lucru pe întreaga perioadă de elaborare, finisare și apariție a operei sale științifice. În cele din urmă, a învins printr-un mare efort intelectual, moral și material supunîndu-se unui regim epuizant de muncă și de economii deosebite pentru a putea acoperi costul tipăririi lucrării.

În demersul său către primul procuror al județului Severin, în octombrie 1938, Ștefan Odobleja își exprima neliniștea față de posibila distrugere a lucrării sale în tipografie ori de un furt al ideilor pe care le conținea¹³. Pentru a preîntîmpina astfel de fapte, a fost nevoit să fie din nou conciliant față de pretențiile proprietarului. În acest fel s-au terminat de tipărit ultimele 10 coli ale lucrării. În total 52 de coli tipografice.

NICOLAE CHIPURICI

⁷ Cu primul acout de 35 000 lei proprietarul tipografiei și-a plătit o datorie, cu cei 30 000 lei din 26 octombrie 1937 și-a trimis fiul cu familia în Anglia, iar cu cei 10 000 lei primiți de la autor la 15 aprilie 1938 și-a achitat o datorie la administrația financiară. (Ibidem, f. 8).

⁸ Ibidem, f. 5.

⁹ Ibidem, f. 13—13.

¹⁰ Ibidem, f. 12.

¹¹ Ibidem, f. 14—15.

¹² La 13 martie 1938 Germania a anexat Austria, iar la 29—30 septembrie 1938, prin dictatul de la München, Cehoslovacia a fost dezmembrată.

¹³ Arh. St. Drobeta Turnu Severin, loc. cit., f. 18.

1

1937 septembrie 27, Lugoj. Inscris prin care proprietarul firmei „Adolf Auspitz” din Lugoj, Iosif Schlinger, confirmă dr. Ștefan Odobleja condițiile în care a primit să-i tipărească lucrarea *Psychologie consonantiste*.

Firma A. Auspitz, prop. Iosif Schlinger, Lugoj.

D-sale d-lui dr. Ștefan Odobleja, Lugoj

Semnul nostru 424, J/S

Ziua 27 septembrie 1937

Cu onoare vă aducem la cunoștință că am primit obligațiunea de a tipări lucrarea dvs. „Psychologie” în limba franceză, circa 450—600 pagini, în următoarele condițiuni :

Lucrarea se va tipări în 2 000 exemplare din care 500 (cinci sute) expl. pe hirtie velină, iar 1 500 (una mie cinci sute) expl. pe hirtie satinată de tipar, conform modelelor predate dvs. cu ștampila firmei, literele „sorbbonne” din colecțiunea noastră de litere și după posibilitate, din orice alte litere ce avem în tipografia noastră.

Formatul, înălțimea, lățimea, caracterul literei uzuale este conform paginei 49 din „Dreptul canonic oriental” vol. I executat în atelierul nostru cu modificarea că paginația va fi sus la margine, iar în același se va pune și titlul capitolului respectiv (sic !).

Tipăritul se va face îngrijit, litera nu va ieși apăsată, nici ștearsă. În ce privește detaliile de formă, literă, tipărire, aranjament, autori, bibliografie etc. se vor respecta dorințele autorului.

Termenul de livrare este 1 februarie 1938. Exceptînd forța majoră, se poate tipări 2—3 coale săptămînal. Se vor face atîtea corecturi cîte sînt suficiente, deoarece de reclamațiunile ulterioare nu ne luăm răspunderea. Schimbările de text față de manuscris se vor calcula în plus. Intervalul de corectură nu poate trece de 24 ore, revizuirea (ultima corectură) se va primi din mașină, care se va corecta imediat.

Prețul este de lei 2 730 (două mii șapte sute treizeci) la coala de 16 (șaisprezece) pagini în formatul cărții „Dreptul canonic oriental”, tipărit în culoarea neagră.

Condițiuni de plată. Firma a primit lei 35 000 (treizeci și cinci mii) lei ca avans. După împlinirea coalei a zecea, începe achitarea sumei proporțional cu lucrarea. Peste suma de lei 90 000 (nouă zeci mii) lei, socotit la 1 februarie 1938, se poate acorda un credit de 20 000 (două zeci mii) pe timp de 5 (cinci) luni.

Cu deosebită stimă

Firma „Adolf Auspitz”, Lugoj. Proprietar Iosif Schlinger

(ss) Schlinger

Arh. St. Drobeta Turnu Severin, fond personal dr. Șt. Odobleja, dosar 6b, f. 1, copie.

2

(1938 ianuarie 22, Lugoj). Scrisoarea prin care dr. Ștefan Odobleja comunică lui Iosif Schlinger punctul său de vedere în legătură cu ritmul în care se tipărește lucrarea sa și cu problemele aflate în litigiu, atenționează cu o posibilă revendicare pe cale legală și cere să i se notifice în scris asupra unor neînțelegeri față de angajamentul de tipărire a lucrării.

Stimate d-le Schlinger,

Cu regret trebuie să constat că azi, după aproape 4 luni de la 27 septembrie 1937 cînd am aranjat formal comanda (și a început și lucrarea), nu sînt gata nici 10 coale — și că, deci s-a lucrat cu ritmul de 10 zile pe o coală — adică 3 coale pe lună — în loc de 3 coale pe săptămîină, cum domnia voastră ați garantat-o formal în angajamentul ce v-ați luat.

Ceea ce e mai regretabil e că acest ritm foarte păgubitor pentru mine continuă să dureze — cu toate insistențele mele conciliante și cu toate repetatele domniei voastre promisiuni.

Astfel, manuscrisul coalei 9 a fost dat tipografiei la 5 ianuarie 1938 ora 9 dimineată — iar coala 9-a a fost gata abia la 15 ianuarie. Manuscrisul coalei 10-a a fost predat tipografiei în dimineata zilei de 17 ianuarie a.c. și după 5 zile coala 10 încă nu e gata.

Mi-ați pus condiția să dau manuscris anticipat de 2 coale, ca să luați un culegător în plus, și în seara zilei de 17 ianuarie a.c. am predat tipografiei manuscris pentru coala 11 (capitolul „Afectivité”) dar dv. n-ați luat nici un culegător în plus, deși v-am satisfăcut condiția pusă.

Scuzele ce dv. voiți să le invocați cu figurile sau coloanele nu sînt în nici un caz valabile spre a justifica faptul că dv. în loc de 3 coale pe săptămînă, lucrați abia 2 coale pe lună. Atît figurile cit și coloanele sînt în proporție limitată, și eu v-am arătat că figurile se culeg, uneori, de 2 ori mai repede decît textul curent.

În ceea ce privește chestiunile în litigiu, ele nu justifică întru nimic întîrzierea lucrării. Chestiunile în litigiu sînt lucruri mult mai secundare: ele sînt chestiuni solvabile — indiferent pe ce cale le vom soluționa. De altfel, aveți la dv. o sumă apreciabilă în plus peste accontul convenit să vi-l dau, — garanție suficientă deci pentru eventualele mele îndatoriri în plus.

Am ținut să vă atrag atențiunea că, dacă nici acum ritmul lucrării nu se va accelera la cel puțin 2 coale pe săptămînă (cînd sînt coloane și figuri) și cel puțin 2 coale și jumătate (cînd e conpress) — mă voi vedea silit, cu mult regret, să revendic pagubele ce dv. îmi cauzați prin această tergiversare și derogare de la angajamentul ce v-ați luat. Și, deoarece eu nu posed de la dv. garanții materiale (așa cum dv. posedați de la mine) vă anunț cu multă părere de rău că va trebui să revendic aceasta pe cale legală.

Totdeauna, vă rog să-mi notificați în scris revendicările dv. precise asupra părților în care dv. considerați că eu am depășit angajamentul din 27 septembrie 1937.

1. Ce înțelegeți prin format ?

2. Dacă dv. pretindeți că am „tocmit” pe conpress, de ce n-ați scris acest cuvînt în contract ?

3. Dacă dv. promiteți verbal cu atîta hotărîre că refaceți coala 16, pentru ce n-o puteți scrie și pe hîrtie ?

4. De ce credeți dv. că s-a scris în contract „se vor respecta toate dorințele autorului” ?

5. Cum înțelegeți dv. partea din angajament care zice că am dreptul să utilizez „orice literă care există în tipografia noastră” (adică a dv.) ?

6. De ce nu s-au comandat la timp litere franceze și săgeți — cînd eu v-am avertizat de la tocmeală, și cînd știați bine că tipăriți un text francez ? De ce nici azi, după 5 luni, nu avem „è” și se blochează mereu, îngreindu-ne munca și mie și culegătorilor. Și pierd o sumă de timp cu corecturile lui.

7. De ce mi s-au dat asigurări verbale și scrise (contractuale) că litera nu va ieși apăsată, nici ștearsă cînd, de fapt, literele dv. fiind uzate ies unele prea tari și rup hîrtia, altele prea slabe, de nici nu se vîd ?

8. De ce mi s-au dat asigurări că lucrarea va fi îngrijit tipărită ?

9. Pe ce bază de competență filozofică vă eriați dv. în critic psihologic ca să afirmați că angajamentul meu e fără rost ?

10. Unde este oferta mea către dv. ? Unde este copia de contract scrisă de mine, de acord cu fiul dv. redactată în termeni „comerciali” de către d-sa ?

Ibidem, f. 3—4, concept.

3

(1938 iulie 7, Lugo). Scrisoare prin care dr. Ștefan Odobleja răspunde noilor pretenții bănești formulate de Iosif Schlinger pentru a relua tipărirea lucrării *Psychologie consonantiste* și cere explicații pentru încetarea lucrului pe timpul cît a fost mutat el, dr. Ștefan Odobleja, la Lipcani.

La 7 iulie 1939, după aproape un an de zile de la începerea lucrării, este pentru prima oară că aflui că „fălțuitul” (îmbetirea, stringerea) coalelor se plătește separat.

Totuși, în repetate rînduri eu v-am spus verbal și, mai ales, v-am spus scris că nu accept încărcări de socoteală arbitrară și retrospective. Nu accept decît exclusiv socotelile tocmite, nu accept să plătesc nimic decît în urma unei prealabile înțelegeri.

Cu atît mai mult că era vorba de o pretenție foarte ridicată, totalul revenind la 10—12 000 după socotelile dv. Cum ați putut dv. admite că eu voi plăti 12 000 lei la o simplă dorință exprimată, la un simplu capriciu, gust, chef sau poruncă a dv. ?

Eu n-am comandat deocamdată nimic în afară de tipăritură, în care, bineînțeles, intră și îmбетirea coalelor.

Comanda mea e clară : tipărit fără legat. Ori, îmбетirea coalelor nu face parte din legat, ci din tipăritură. Căci cum îmi puteți dv. dovedi că tipăritura a fost corect executată și că fiecare coală a fost bine așezată în mașină, dacă nu faceți îmбетirea ? Cum am să iau în primire o hîrtie neîmbetită ?

Presupunînd că nu ne înțelegem asupra legatului, eu trebuie să iau în primire o lucrare nelegată, ceea ce înseamnă că nu voi primi foi volante.

De altfel, noi am avut litigii pe alte chestiuni, înainte și după Crăciun. Nicăieri nu pomeniți acolo de „plata aparte“ a îmбетitului. La 7 iulie e pentru prima oară cînd eu aflu despre această nouă inventată revendicare a dv.

Această revendicare dă pe față, de fapt, întreaga dv. atitudine din ultimul timp. Ea lămurește misterul de ce nu mi-ați scris timp de o lună și jumătate la Lipcani.

Ea arată motivul și intenția dv. pentru care n-ați binevoit a comanda hîrtia, nici după ce v-am anunțat de-atîtea ori în scrisorile mele. Îmi permit chiar să bănuiesc că „lipsa de hîrtie“ ar fi o simplă mistificare.

Vă rog, totodată, a-mi răspunde în scris precis :

De ce atîta timp nu mi-ați răspuns la scrisorile mele la Lipcani ?

De ce nu ați răspuns nici lt. în rezervă Lupu ?

De ce m-ați oprit să vin la 15 iunie ?

De ce ați spus și spuneți că nu aveți lucrători în rezervă (cînd de fapt erau) ?

De ce n-ați comandat hîrtia la timp ?

Pe ce bază cereți dv. acțiuni mereu anticipate cu cîte 10—20 000 lei cînd angajamentul e să mergem cu plata la nivel și chiar să-mi acordați un credit de 20 000 la 109 000 lei ?

De ce reîmprospătați litigiul cu „figurile“ (cînd știți bine că l-am rezolvat odată) ?

De ce faceți diplomație cu mine, cînd nu e necesar să faceți decît afacere corectă și rece ?

De ce mi-ați garantat atît de sigur 45 coale verbal ? De ce retractați acum totul și nu vreți să scrieți nici 43 coale ?

De ce mi-ați dat asigurări cu hîrtia, cînd știați că nu este hîrtie ?

De ce n-ați avertizat depozitul din timp, cînd eu v-am scris de-atîtea ori clar ?

Cum se face că Bauman a trimis balotul la 11, cînd eu mă aflam aici de la 1 iulie ? De ce l-a trimis cu 10 zile întîrziere ? De ce n-a răspuns atunci ca să fie timp de fabricat hîrtia ?

Dv. faceți mai mult : mă amenințați cu reținerea din avansul ce eu v-am dat pentru tipăritură. E într-adevăr greșala mea că eu, derogîndu-mă de la condițiile clare ale contractului nostru, v-am acordat mereu un credit peste prevederile înțelegerii noastre și peste obligațiile mele reale. Dar este un abuz de încredere, din partea dv. cînd îmi spuneți că-mi opriți din acești bani care v-au fost acordați cu un scop precis : tipărirea lucrării.

Eu nu v-am acordat avans pentru ca să cumpărați cu el un vagon de scobitori, pe care pe urmă să mi le puneți la socoteală. Eu n-am comandat scobitori și vă avertizez că nu le voi plăti.

Noi v-am vorbit precis acum un an despre legat, dar mi-ați spus-o aproximativ, că legatul în ată, broșat costă circa 3 lei de bucată (la 36—40 coale), adică total 6 000 lei la 2 000 exemplare.

Probabil că, de fapt, îmбетirea nu costă la legat (în contractul nostru), ci la tipăritură.

M-ați întrebat odată (înainte de Paști) dacă se pot îmбетi coalele tipărite. Eu doream, într-adevăr, să le controlez și vă repet că nu renunț la control ; voi lua în primire bucată cu bucată, înainte de a se lega. Eu am spus că ar fi fost bine să le văd așa întii, dar că se pot totuși aduna, fiindcă le voi controla și pe urmă. Am spus-o așa fiindcă dv. mă puneți în fața imposibilității de a le mă lăsa libere, din lipsă de spațiu în tipografie.

Admițînd adunarea coalelor, eu am făcut-o ca un gest galant în favoarea dv. spre a vă ușura situația, spre a vă reda spațiul trebuitor.

N-ați pomenit niciodată nimic despre faptul că acest lucru se plătește separat. Chiar asta e o dovadă că dv. știți că aceasta intră în preț de 2 730 lei.

Ibidem, f. 12—15, concept.

4

(1938 august 12, *Lipcani*). Scrisoare prin care dr. Ștefan Odo-bleja răspunde noilor pretenții de bani formulate de Iosif Schlinger și-l încunoștințează că lt. Ciotonea din Lugoj va dirija, în numele său, tipărirea lucrării *Psychologie consonantiste*.

Stimate d-le Schlinger,

Azi e joi și încă nu văd corectura I de la coala 42.

Ieri am primit însă cererea de bani.

V-am spus, repet și mă țin de cuvînt : vă plătesc 5 000 lei imediat ce primesc corectura I din coala 44. Depinde de dv. s-o trimiteți mai repede.

Nu uitați că ați scris pe hîrtie că la 29 iulie e gata coala 42 și nici azi nu e gata, deși eu am plătit ce-am angajat în hîrtia de la 20 iulie.

Îmi spuneți că nu-mi acceptați peste 52 de coale la același preț ; îmi pare bine de denunțarea angajamentului, fiindcă e posibil ca să termin la coala 49 sau 50. În acest scop, rog să-mi trimiteți scrisoarea prin care eu mă angajasem la 52 coale.

Mă amenințați cu criza, concedierea personalului, cu încetarea lucrului, cu lipsa hîrtiei, cu scumpirea prețului etc. Cum mai puteți să-mi cereți să am încredere ? Cum mai puteți cere bani avans ? Avansul presupune credit — o știți prea bine. Iar dv. semănați numai neîncredere. De unde vreți să culegeți credit ?

Scrisorile dv. sînt din ce în ce mai calomnioase la adresa mea. Acest lucru nu mai poate dura : eu v-am avertizat mereu. Înțeleg să suportați ofense cînd ești vinovat — dar nu pe gratis.

De aceea, spre a reveni la situații normale și reale, corecte și obiective, eu am dat sarcina prietenului și colegului meu de liceu d-l lt. Ciotonea să dirijeze el de-aproape chestiunea mea. Vă rog să-i dați tot concursul ca și cînd aș fi eu în persoană.

Eu am cerut o mulțime de lucruri : nici nu mi-ați răspuns. De acum încolo vi le voi cere prin prietenul meu care va fi foarte gentil să-mi comunice el. El nu va uita ce-o să-l rog. Dv. nu-mi trimiteți manuscrisul la *Estetică* ; pentru ce ?

Necazurile mă sustrag de la lucru.

Coala 42 era gata terminată, corectată, făcută ; nu-i trebuiau decît capetele și potrivirea la mașină. De ce azi joi încă n-o am aici ? Așteptați să-mi dați 2 coale ? Așa nu se cîștigă timp ; așa se pierde timp.

Ibidem, f. 16 concept.

5

(1938 august 20—24, *Lipcani*). Scrisoare prin care dr. Ștefan Odo-bleja respinge pretențiile lui Iosif Schlinger de a-i achita toți banii tipării lucrării și a-i da, la acea dată, tot manuscrisul lucrării.

Stimate d-le Schlinger,

După iluzia unei concilieri, iată-ne iarăși pe poziții.

Condițiile dv. sînt imposibile : nu vă pot da toți banii înaintea, nici tot manuscrisul acum.

Condițiile acestea sînt abuzive, pentru bani, la 27 septembrie 1937 s-a stipulat precis plata paralel cu lucrarea, iar ultimii 20 000 lei credit.

La (11 martie 1938) v-ați angajat solemn ca să nu mai dau nici un acout până la predarea lucrării.

Pentru manuscris : niciodată nu m-am angajat să vă dau manuscrisul tot dinainte, de la început ați știut că nu dau decît coala ce se culege imediat, fiindcă eu prefer să țin la mine manuscrisul și să-l amelioresz, decît să stea să mucegăiască la dv.

În chestiunea banilor, dacă vă îndoiiți de solvabilitatea mea, eu pot depune banii undeva cu stipulațiunea că se vor ridica după predarea lucrării și după rezolvarea pașnică sau juridică a litigiilor.

Ibidem, f. 17 concept.

Documente inedite despre marșul revoluționarilor pașoptiști din Țara Românească

În anul 1901 era înregistrat la Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor un document care confirmă că și în Țara Românească a fost compus un cîntec asemănător celor două marșuri ale revoluționarilor pașoptiști din Moldova și Transilvania, cu texte scrise de George Sion și Andrei Mureșanu, dintre care „Deșteaptă-te Române“ a devenit un adevărat imn revoluționar al tuturor românilor de pe cele două versante ale Carpaților.

Atît versurile cît și muzica marșului din Țara Românească au fost culese în a doua jumătate a secolului trecut din Muntenia și Oltenia, de folcloristul Gheorghe S. Vasiliu care le-a armonizat așa cum au fost interpretate în anul 1848.

Dorind să-l popularizeze, întocmește la data de 5 ianuarie 1901 o cerere către Administrația Casei Școalelor :

Domnule Ministru,

Subsemnatul voind a tipări cîntul revoluției anului 1848 ce de 1/2 de secol a rămas necunoscut pînă astăzi aci în țară, oferindu-l cu respect Onor Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, vin a vă ruga să binevoiți a-mi aproba un fond spre tipărirea lui pentru a nu rămîne astă cîntare atît de prețioasă în întunecime și care subsemnatul de 3 ani umblu spre a scri în sensul adevărat cum s-a cîntat în acel an.

Cu tot respectul,

Gh. S. Vasiliu¹

Domniei Sale D-lui Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice.

În aceeași zi, primește următorul răspuns :

Administrația Casei Școalelor 5.I.1901

D-lui Gheorghe S. Vasiliu

Am onoarea a vă face cunoscut că pentru culegerea și armonizarea cîntului revoluționar de la 1848 vi s-a acordat un premiu de 400 lei, însă cu condiția ca după tipărirea lui să depuneți la Administrația Casei Școalelor un număr de exemplare corespunzător premiului acordat.

---

¹ Arh. St. București, Casa Școalelor, dosar 11/1901.

Odată cu aceasta vă înaintăm și ordonanța de plată nr. 1890 în sumă de 400 lei².

Bucuria a fost scurtă. S-au scurs zile și săptămâni în așteptarea executării ordinului. După mai bine de o jumătate de an, timp în care a discutat problema tiparului la un preț convenabil cu o tipografie din străinătate, Gheorghe Vasiliu revine cu un nou memoriu :

Domnule Ministru,³

După o muncă și minuțioasă cercetare de aproape 3 ani, prin întreaga Muntenie și Oltenie, am putut descoperi cîntul (Marșul) revoluției anului 1848, punîndu-l pe note muzicale astfel după cum se cînta pe strade în timpul aceluia an ; subsemnatul l-am armonizat pentru o voce cu pian și patru voci.

Domnule Ministru, această prețioasă cîntare, ca să fie păstrată ca un document istoric, ce pînă astăzi 1/2 secol trecut a rămas în întunecime fără a se știe de ea, am găsit cu cale a o tipări în institutul grafic din Leipzig în Germania în număr de 600 exemplare, aceste exemplare voind a le oferi onorat(ului) Minister al Cult(elor) și Instr(ucciónii) Publice, vin a vă ruga D-le Ministru să binevoiți a-mi pune la dispoziție suma de 400 lei pentru a le scoate și da în stăpînirea Casei Școalelor folosindu-se de ele, împărțindu-se chiar ca premii la școlile din țară, obligînd în același timp pentru a se pune în studiu, căci numai astfel s-ar putea răspîndi și cunoaște această cîntare.

Gh. S. Vasiliu

Aprobată inițial, cererea i-a fost ulterior respinsă din lipsă de fonduri. Dar din dosarul păstrat și inventariat în acel timp de organele Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor lipsește tocmai mobilul corespondenței : marșul cules și armonizat de către Gheorghe Vasiliu.

În 1977 dr. Maria Dogaru a descoperit într-un set de documente o partitură pentru fanfară, intitulată „Marșul revoluționar — În numele guvernului“ scrisă în clocotul evenimentelor anului 1848 de Pascu Purcărea, un ofițer de linie al regimentului 2 din Țara Românească. Lucrarea a fost studiată și publicată în colaborare cu compozitorul Viorel Cosma în revista „Muzica“ din 1976 și, după trei ani, într-un supliment al „Revistei Arhivelor“⁴.

TIBERIU POTÂRCĂ

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ Maria Dogaru, Viorel Cosma, *Marșul revoluționar. În numele guvernului*, în „Revista Arhivelor“ anul LV, vol. XL, 1979, Supliment, p. 16—24.

PREȚUITORI AI ARHIVELOR

Nicolae Carol Debie

În județul Prahova au fost numeroși oameni de cultură care prețuind documentele drept comori inestimabile pentru scrierea istoriei noastre au contribuit la adunarea lor în depozite publice, de patrimoniu național. Remintim operele de valoare națională realizate în acest sens de savanții Bogdan Petriceicu Hasdeu, Nicolae Iorga sau de pasionatul N. I. Simache.

Fără îndoială însă, unul din cei mai de seamă colecționari și prețuitori ai arhivelor din județul Prahova rămâne Nicolae Carol Debie, inginer doctor în chimie, laureat al Premiului de Stat, autor a peste 20 de lucrări de specialitate și pasionat muzician.

Mulți dintre cei care și-au dat seama de importanța documentelor de arhivă, le-au strins și conservat animați de înalt spirit civic, nu au fost sau nu sînt de specialitate — arhiviști, istorici, muzeografi. Dar aceasta nu diminuează cu nimic meritele lor. Fostul avocat Ivăncanu, de exemplu, a strins toată viața cu migală și mare pasiune informații documentare despre George Enescu. Mai recent, Victor Adam — tehnician la Combinatul Brazi — a colecționat și a depus la Arhivele Statului ziare, scrisori, note, fotografii care stau mărturie vieții unor comuniști din județ sau despre personalități ca George Enescu, I. A. Basarabescu.

Nicolae Carol Debie s-a născut în anul 1904 în orașul Turnu Severin, iar din anul 1921 devine cetățean al orașului Ploiești. Cîteva dintre lucrările din domeniul chimiei și mai cu seamă din ramura prelucrării petrolului aparțin muncii și creației dr. Nicolae Carol Debie și au fost premiate. Mai multe invenții brevetate sînt valabile și astăzi, așa cum sînt cele privind separarea acizilor din leșii cu bioxid de sulf gazos recuperat din deșeuri, purificarea nesulfonabilului de la fabricarea detergenților — achi — aril — sulfonic. Încă din anul 1934 sub conducerea profesorului universitar Dănăilă, N. C. Debie a realizat teza de doctorat *Prepararea termică în vid*, iar în anul 1951 a primit Premiul de Stat pentru *Tratatul de chimie a petrolului*.

Paralel cu bogata activitate științifică, dr. Nicolae Debie și-a făcut din istorie, din cercetarea arhivelor o a doua pasiune. Membru al Societății de științe istorice, pasionatul cercetător al trecutului istoric al județului Prahova a publicat mai multe studii dintre care amintim : *Începuturile urbanismului în Ploiești ; Ploieștii în timpul războiului Crimeei ; Rolul Arhivelor Statului în scrierea istoriei orașului Ploiești* etc.

Permanent, cu pasiune a adunat și organizat fără egal — inventariindu-le și ordonîndu-le după criterii științifice — un număr mare de documente, acte de cancelarie, fotografii, scrisori, note, clișee, partituri, cărți rare, reviste, ziare, toate privind istoria județului Prahova. Rînd pe rînd aceste valori au fost depuse spre păstrare permanentă la Arhivele Statului.

Colecția de fotografii „Case din Ploiești” cuprinde, spre exemplu, 1 000 de fotografii și clișee, fiecare avînd adunate date cu privire la importanța lor culturală, arhitecturală și istorică, numele proprietarului, anul construcției, ocupațiile celor care au locuit în edificiul respectiv, din cine descind ș.a.m.d. Organizarea colecției i-a permis să definitiveze peste 70 de genealogii ploieștene.

Recent, dr. Nicolae Debie, după o muncă de două decenii a încheiat redactarea lucrării în 16 volume intitulată *O cronică ploieșteană între anii 1825—1974* pe care a donat-o filialei Arhivelor Statului.

Volumele nu sînt numai o apreciată cronică muzicală — autorul ei fiind un pasionat și recunoscut muzician, participant la înființarea și organizarea Filarmonicii din Ploiești — ele alcătuiesc în realitate o bogată monografie a orașului Ploiești. Evenimentele sînt prezentate cronologic, iar autorul, care a cercetat numeroase documente în arhive, a purtat o întreagă corespondență cu personalități de seamă din țara noastră și a discutat cu numeroși martori oculari, reușește într-o manieră personală un impresionant tablou al vieții politice, sociale și culturale a „orașului aurului negru“ pe o perioadă de 150 de ani.

Nicolae Carol Debie a întocmit un repertoriu a peste 2 000 de personalități, bărbați și femei, cu indicarea stării civile, rudenii și profesii și un album de fotografii în mare parte inedite.

Cronicarii dr. Nicolae Debie, în realitate unul singur, sînt: primul contemporan cu Nicolae Filimon (aproximativ 1820—1860), al doilea un om al unirii și independenței (1856—1890), al treilea un contemporan al primelor patru decenii ale secolului al XX-lea, iar al patrulea — un cronicar al epocii de mari transformări revoluționare de după 23 august 1944.

Un bogat indice de persoane, o amplă bibliografie, un sistem original al trimerelor și o frază de literat încheie lucrarea de excepție amintită, dăruită Filialei Arhivelor Statului Ploiești.

Donația făcută, și nu este prima de acest gen, dovedește că N. Carol Debie este animat de un înalt patriotism. Sîntem convinși că și alți cercetători pasionați vor urma exemplul său și roadele muncii lui de o viață, vor lua drumul aceluiași tezaur pentru a hrăni creația spirituală și științifică a generațiilor viitoare. Pentru tot ce a făcut reputatul chimist îl felicităm și ne exprimăm respectul pentru munca și pasiunea sa.

MIHAI RACHIERU

Cercetări în arhivele Danemarcei și Suediei

În cursul unei călătorii de studii efectuată în luna septembrie 1982 am făcut cercetări în arhivele istorice ale multor instituții din Danemarca și Suedia.

Cercetări românești în arhivele daneze au lipsit pînă în septembrie 1982. Cu atît mai explicabil devine interesul istoricului din țara noastră față de documentele acestor țări. Timpul nu ne-a permis investigarea în primul rînd a unor fonduri și colecții din secolele al XVI-lea și al XVII-lea cînd Danemarca a jucat un rol important în politica europeană.

Fondurile arhivistice cele mai importante se află la Igsarkivet care a luat naștere începînd cu anul 1673. Din anul 1889 a devenit o instituție de sine stătătoare. Actualmente, Arhivele regatului funcționează în mai multe clădiri centrale, fiind așezate pe Rigadagsgarden 9 în imediata vecinătate a parlamentului (Cristianborg).

În cursul cercetărilor noastre am parcurs actele cancelariei germane (Trske Kawcelli-Udenrigske Afdeling).

În cadrul dosarului „Valakiet” se găsesc niște documente provenite din anii 1591—1594 care se referă la un „voievod” care, refugiat la curtea daneză, se adresează printr-un memoriu regenților din timpul minoratului regelui Cristian al IV-lea (1588—1648). Într-un al doilea memoriu voievodul se plîngea de lipsa de răspuns din partea regenților. Un referat, întocmit în 1594, denotă îndelungata lui ședere în Danemarca (A. I., f. 1—5).

În același fond se găsește și un dosar sub denumirea de „Ungarn”, dar care de fapt conține date aproape exclusiv referitoare la Transilvania. Importanța acestor documente constă în faptul că ele dovedesc existența unei diplomații transilvănene proprii care în activitatea sa pleca de la postulul menținerii autonomiei principatului față de marile puteri vecine. Firește, după cum rezultă din izvoarele cercetate, această politică era posibilă bazîndu-se numai pe alianța celor trei țări române.

Dintre documentele diplomatice amintite menționăm scrisoarea de acreditare a lui Ioan Statilius, episcop

ales al Transilvaniei, care fusese trimis în calitate de sol la curtea daneză. Un alt trimis prezenta o scrisoare de acreditare emisă la Lipova, adresată de Ioan Zapolia regelui Frederic I (A. I., f. 1—2).

Cele mai multe materiale provin din epoca războiului de 30 de ani și reflectă colaborarea Transilvaniei cu Danemarca împotriva habsburgilor (A. II, f. 1—34). Și aici, găsim cîteva scrisori trimise de ambele părți cu ocazia schimburilor de ambasadori. Astfel, la 1 iulie 1625 principele Gabriel Bethlen cere prin epistola sa regelui Cristian al IV-lea să dea crezare solului său, căpitanul pedestrașilor germani. Scrisoarea celuiiași principe, din 24 decembrie 1625, a fost prilejuită de misiunea trimisului danez Barbsdorffer la Alba-Iulia.

Mult mai importantă este depeșa din 6 iulie 1626, scrisă aproape în întregime cu cifru. Din descifrarea anexată reiese că principele Bethlen și-a expus punctul de vedere despre intențiile și potențialul Porții, inclusiv ale pașei din Timișoara. Sînt relatate planurile operaționale transilvănene în desfășurarea lor spre Silezia unde urmau a se uni cu forțele aliaților lor nordici.

Un grup de documente ne oferă date despre activitatea diplomatică desfășurată în vederea închegării unei alianțe antihabsburgice între Anglia, Olanda, Danemarca, Suedia și Transilvania (1626—1627).

Dintr-o scrisoare a marelui vizir, din februarie 1627, precum și dintr-o scrisoare trimisă regelui danez, de la curtea principelui Transilvaniei, reiese că Turcia la un moment dat s-a opus angajării Transilvaniei în război. Din aceeași corespondență aflăm că Transilvania nu a primit ajutorul material olandez stipulat în tratat.

Alte documente provin de la Catarina de Brandenburg. Într-o corespondență se anunță, la 23 noiembrie 1629, moartea principelui Bethlen și îl invita la funeralii pe regele Danemarcei sau pe reprezentantul său (A. III, f. 1—3). Tot acolo, s-a răfăcit și o informare, privind cele 30 de puncte care au stat, în 1621, la baza tratative-

lor de pace între Transilvania și habsburgi (f. 5—12).

Într-un alt dosar găsim o copie de pe cele 18 condiții prezentate curții vieneze în legătură cu aderarea Transilvaniei la Liga sfântă în preajma istoricelor evenimente din 1595. Ele fac mențiune și despre Țara Românească care a rupt relațiile cu turcii.

Desigur, Arhivele din Danemarca conțin și alte izvoare istorice referitoare la România. Avem în vedere în mod deosebit arhiva Ministerului de externe.

Numeroase manuscrise deține și Biblioteca Regală (Det Kongelige Bibliotek). Aici am avut concursul șefului secției, Dr. Svend Gissel. Biblioteca a fost creată în timpul regelui Frederic al II-lea (1609—1670), iar din 1848 a devenit instituție de stat. Actualmente principalele secții funcționează într-o clădire învecinată cu Arhivele Naționale, inaugurată în anul 1906. Patrimoniul bibliotecii se ridică la 2,3 milioane volume. Atenția noastră a fost reținută de o descriere intitulată „Relazione della Transilvania” redactată pe 17 pagini în limba italiană (Gl. Kongl. S. 2329—49). Acest manuscris, provenit din colecția regală, informează despre situația geografică, economică, socială și politică a țării. Despre români arată că urmează „credința greacă” și vorbesc „o anumită limbă latină coruptă”. Ultima parte a manuscrisului dă detalii despre evenimentele în curs de pregătire în anul 1594. Manuscrisul relatează dorința Moldovei și a Țării Românești de a lupta împotriva turcilor împreună cu Transilvania. Deosebit de importante sînt informațiile referitoare la răscoala maselor române și sirbe din Banat împotriva stăpînirii otomane.

Tot la Biblioteca am găsit un exemplar al condițiilor puse de Transilvania curții vieneze cu prilejul tratativelor purtate în 1594 avînd text identic cu documentul găsit la Rigsarkivet (Thottske S. fol. 687).

Potrivit specializării și depozitării existente în rețeaua bibliotecilor daneze, colecțiile vechi de ziare se găsesc în secolarul sediu al Bibliotecii universitare (Filostræde 1). Astfel, am putut afla că gazeta „Kiøbenhavnske Tidender” a făcut o publicitate considerabilă răscoalei condusă de Horea, Cloșca și Crișan. Prima corespondență privind izbucnirea răscoalei din Transilvania a apărut în numărul din 3 decembrie 1784. La 10 decembrie ziarul tipărește o corespondență datată în 12 noiembrie 1784, din Timișoara,

în care se precizează că participanții sînt români și că răscoala amenință deja regiunea muntoasă dintre Lugoj și Caransebeș. La 20 decembrie 1784 se evidențiază caracterul antinobiliar al răscoalei. În numele gazetei din ianuarie-februarie 1785, s-au publicat amănunte despre desfășurarea, înăbușirea răscoalei și executarea lui Horea și Cloșca.

Cea mai importantă arhivă din Suedia este Riksarkivet avînd sediul central într-o clădire spațioasă, ridicată pe pitorescul Fyrverkai-Backen. Beneficiind de bunăvoința directorului general Sven Lundkwist, am putut afla că bazele acestei instituții au fost puse în 1618, de marele bărbat de stat suedez Axel Oxenstierna. Aceste Arhive au actualmente 80 000 metri liniari de documente organizate pe secțiuni și colecții.

Pentru cercetătorul istoriei României un interes deosebit reprezintă secția I — Cancelaria regală — care cuprinde actele începînd cu domnia regelui Gustav Wasa (1522); Secția a II-a în special fondul Ministerului de Externe; Secția a V-a care totalizează materialul de presă; Secția a VII care deține documentele Direcției generale a vămilor (de la 1726) și Secția a VIII-a unde se află actele Ministerului Comerțului, respectiv ale Direcției naționale de comerț (de la 1651).

Deosebit de importante sînt colecțiile de hărți și o parte dintre colecțiile personale.

Cercetările noastre s-au axat în principal pe cercetarea documentelor din perioada secolelor al XVI-lea și al XVIII-lea cu ajutorul cărora am dorit să aflăm relațiile Suediei cu țările române.

Interesul nostru pentru această perioadă se explică prin faptul că în urma redobîndirii independenței sale, în 1523, Suedia a cunoscut o continuă ascensiune, iar în timpul și după războiul de 30 de ani (1618—1648) a constituit o putere europeană de prim rang.

În colecția „Diplomatica” izvoarele istorice suedeze referitoare la țările române sînt depozitate în sectorul „Turcica” în cadrul căruia apar subdiviziunile „Bihang”, „Moldavo-Valachica” și „Transylvanica”. Colecția cuprinde un singur volum, iar documentele se încadrează în perioada anilor 1598 — prima jumătate a secolului al XVIII-lea.

Cele mai multe documente se referă la Moldova. Primul document este

o scrisoare a domnitorului Ieremia Movilă adresată prințului Carol, înalt demnitar al curții suedeze. Documentele se înmulțesc la mijlocul secolului al XVII-lea, începînd de la scrisoarea domnitorului Gheorghe Ștefan adresată regelui Carol al X-lea, datată 24 august 1655, prilejuită de sosirea unui sol al acestuia. O altă scrisoare a fost semnată de același domn cu aceeași adresă, la data de 7 aprilie 1656, exprimînd relații de amicitie între Suedia și Moldova. Eșuarea acțiunilor militare din 1657 în Polonia a dus la mazilirea domnului Gheorghe Ștefan care s-a refugiat pe teritoriul suedez, regele oferindu-i posibilitatea de a locui la Riga. Pînă la încetarea sa din viață, în anul 1668, Gheorghe Ștefan a mai scris pe un ton foarte demn 19 scrisori și memorii regelui și înalților demnitari ai Suediei. Astfel, în actul redactat la Riga, la 24 noiembrie 1662, el reamintește că de cinci ani se găsește în exil. Într-o scrisoare adresată regelui suedez el cerea ca la vremea oportună să i se dea cel puțin 5 000 de soldați pentru a putea recupera tronul și să i se acorde o întreținere corespunzătoare. De asemenea, prezintă importanță pentru noi memoriile semnate de Ludovicus de Bialalias Bielski care îndeplinea funcția de emisar al fostului domn pe lângă autoritățile din Stockholm. În cele nouă documente depistate de noi se fac referiri la desfășurările evenimentelor din țările române, începînd cu anul 1657. Tot în acest dosar mai găsim o petiție a colonelului Constantin Hercul, fost ofițer al domnitorului Gheorghe Ștefan, scrisă la Stockholm la 20 noiembrie 1665. În același „bihang” mai sînt șase documente sub denumirea „Strodda Handlingar” (1668), opt scrisori ale lui Samuel Hytteens (1713), 17 rapoarte ale căpitanului David de Briants, ofițer al lui Carol al XII-lea (1712—1714) și 14 scrisori din perioada 1711—1714 aparținînd domnitorului Nicolae Mavrocordat.

Cel mai semnificativ document însă este o scrisoare a domnitorului Dimitrie Cantemir, datată din Iași la 11 aprilie 1711 și care a fost adresată unui demnitar suedez din anturajul regelui Carol al XII-lea, primită de acesta la Tighina (Bender), la 19 aprilie 1711, unde se refugiasă și suveranul său. Scrisoarea este redactată în limba latină în termenii reverențioși ai vremii. Domnitorul Moldovei îl asigură pe domnitorul suedez că scrisorile secrete care vor fi interceptate de acum înainte îi vor fi remise. De

asemenea îi comunică hotărîrea luată în problema unei datorii contractată de un boier față de un colonel suedez. Pe un ton foarte demn se arată că hotărîrea s-a luat „cu boierii săi” pe temeiul legilor țării, sfintei dreptăți, canoanele creștinătății și ordinul pașei seraskier. Pretențiile colonelului care nu sînt cuprinse în obligația boierului debitor nu au fost luate în seamă. La fel, au fost respinse cererile pentru despăgubirea colonelului din bunurile soției, ele fiind contrare legilor țării.

Referitor la Țara Românească se găsește un singur document, anume scrisoarea domnitorului Constantin Șerban în care se cere concursul regelui Suediei împotriva turcilor.

Numeroase alte documente care se referă la Țara Românească și Moldova, sînt risipite în diferite fonduri și colecții în special „Extranea”.

Dintre acestea amintim un raport din 2 noiembrie 1595 privind campania polonă din Moldova și știri referitoare la acțiunile oștilor transilvănene (Extranea, Polonia, vol. 140).

Situația tulbură de la începutul secolului al XVII-lea, din cele trei țări române este sintetizată în două rapoarte nedatate (Extranea, Turci, Bihang, Siebenbürgen vol. 173 și Polonia, vol. 75). O scrisoare a principelui transilvănean Gabriel Báthory, datată din Sibiu, 19 mai 1611, adresată marelui vizir Iusuf pașa, se referă la un plan care urmărea încheierea unei alianțe cu Moldova, Țara Românească și Polonia (Extranea, Turci, Bihang, Siebenbürgen, vol. 173). Mai găsim scrisori ale domnitorului moldovean, cu privire la stările din cele trei țări române precum și întreprinderea Transilvaniei în Războiul de 30 de ani în perioada anului 1619 (Extranea, Polonia, vol. 77, fasc. C. vol. 118, Turci, Bihang, Siebenbürgen vol. 173). Situația din Transilvania, Moldova și Țara Românească a constituit obiectul unei depeșe a sultanului Murad al IV-lea, în 1631, către regele Sigismund al II-lea al Poloniei (Extranea, Turci, vol. 171). Situația din Țara Românească este analizată într-un raport diplomatic olandez, întocmit în 1636, și care a ajuns în posesia autorităților centrale suedeze (Extranea, Turci, vol. 172).

Unele documente privesc reacția Moldovei față de acțiunea lui Bogdan Hmielnicki, altele relevă situația de la Iași și Suceava din 1653 și un plan contemporan al unei alianțe dintre Țara Românească, Moldova, Transilvania și Polonia (Extranea, Polonia,

vol. 142). Ne-a reținut totodată atenția un raport diplomatic referitor la cele trei hărți române, întocmite la Constantinopol în anul 1669 și care au ajuns la Stockholm (Extranea, Turcica, vol. 171).

Foarte abundente sînt documentele care oglindesc relațiile dintre Transilvania și Suedia, mai ales în perioada 1620—1665. Din punct de vedere tematic ele cuprind în special participarea Transilvaniei la războiul de 30 de ani, epoca marilor zguduiri provocate de campania ardeleană împotriva Poloniei, din 1657, în alianță cu Suedia și invazia otomană care a urmat. Numeroase acte dezvăluie intensile contacte diplomatice care s-au menținut în deceniile amintite.

Importanța acestor documente constă în primul rînd în faptul că dovedesc în modul cel mai categoric politica independentă a Transilvaniei, care împreună cu Țara Românească și Moldova tindea la apărarea ființei sale față de marile puteri expansioniste, în special față de imperiul otoman și cel habsburgic. În tot cazul istoricul care va beneficia de aceste documente va putea trata mult mai explicit politica externă transilvăneană în contextul istoriei României.

O parte din acte se găsesc în cadrul registrelor regale de scrisori, provenite din anii 1626—1657 (38 bucăți). Colecția de tratate conține doar trei documente (1638—1657). Cel mai important document însă este tratatul de alianță, dintre Transilvania și Suedia, din 6 decembrie 1656.

Colecția „Diplomatica” încorporează materiale transilvănene și la secția „Turcica”. Volumele Huvudserien (I—II—III) conțin 13 documente printre care jurnalele diplomaților Paul Strassburg (1634) și Claes Ralamb (1657—1658). *Bihangul* „Transilvanica” deține în patru volume 222 documente (1626—1658) și dezvăluie cu lux de amănunte participarea acestei țări române la marea politică europeană.

Secția „Germanica-Caesarena” oglindește interesul sporit al habsburgilor, după 1656, pentru acapărarea Transilvaniei (volumele 282, 283, 287, 288, 291, 604).

Merită o atenție deosebită colecția Iohan Adler Salvus în care se găsesc acte referitoare la tratativele care au premers încheierea păcii westfalice. Ele vorbesc despre lărgirea sferei aliaților Transilvaniei, inclusiv cu Franța.

Cercetătorul politicii externe a Transilvaniei nu poate face abstracție de materialele existente în colecția Oxenstienna (volumele E. 570, 658, 692,

693, 735, 861, 863, 961, 962). Merită atenție și colecția lui Magnus Gabriel de la Gardie (vol. E. 1453).

Foarte multe materiale se găsesc în secțiunea „Extranea”, mai ales la volumele Ungaria (nr. 216, 216-a), Turcia (nr. 171, 172, 173), Germania (nr. 178, 180, 182, 200—204), Polonia (75, 79, 86—90, 96—100, 109, 111—113, 115, 116, 119, 120, 122—126, 128—136, 140—145).

Este de menționat că actele în general sînt orînduite în volume în mod cronologic fără o cotă deosebită. Ele se solicită indicînd fondul, *bihangul*, volumul și dacă se cunoaște denumirea actului.

O altă arhivă importantă este Krigsarkivet (arhiva militară a Suediei). Cu ajutorul conducătorului arhivei, Erik Norberg, am putut afla că, avînd anumite antecedente încă în secolul al XVIII-lea, această instituție a luat naștere în anul 1805.

În cursul scurtei noastre cercetări am putut vedea o parte din materialul cartografic, care se referă la patria noastră. Aici se găsesc printre altele planurile din secolele XVII—XVIII ale orașelor și fortificațiilor București, Iași, Orșova, Mehadia, Timișoara, Ineu, Alba-Iulia, Sibiu, Oradea, Satu-Mare (Utländska Karten, Törkiet și Ungarn). Sînt interesante și documentele existente la sectorul Utländska, Krigsplanen (XIII, XVI) care conțin informații despre războaiele ruso-turce, fiind întocmite în anii 1710—1713 și 1735—1739.

Din fondurile moderne semnalăm actele atașurilor militare suedeze din 1908—1913 (fondul Generastaben) referitoare la România.

Ultimul obiectiv cercetat a fost (Kungl-Biblioteket) Biblioteca regală. Secția de presă este foarte bine organizată, dispunînd de un catalog topografic și cronologic. Interesindu-mă ecoul războaielor din 1784 am cercetat ziarele „Dagligt Allehanda”, „Göteborgska Nyheter”, „Stockholm-Post Tidningar”, și „Stockholm-Posten” și am constatat că acestea au informațiile cele mai cuprinzătoare. Evenimentele în general sînt privite de pe poziții burghezo-liberale.

În sfîrșit, trebuie să facem mențiune despre colecția de hărți a bibliotecii. Aici ne-a reținut atenția o hartă redactată de Renat Iohan Gustav (1682—1744) care oglindește situația Europei în perioada luptei de la Poltava (cota A.B. 50). O hartă nedatăată a cartografului Matthaeus Seutter, provenită de fapt din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, oglindește o structură politico-administrativă a

Genève 19. April 1711.

Illustrissime et Excellentissime Domine
Domine Amice Carissime

Illustrissima Litera Excellentia Vra 10 Martii ad me data nuper honorifice à
me accepta ingens gaudium animum meum impleverunt cum
amorem et reverentiam magis erat me in illis mirifice expressam
quam caritatis corde amplector ad vicia tempora etiam conso-
laturus et viciniam. Nam cum antehac ea quae par est admi-
ratione et Observantia Celeberrimum vestrum Nomen gratius
reverentia amoris et benivolentia officii continetur omni
circulatione gratissimo animi ardore et magis amicitia
arabum etiam. Vini benivolentiam et affectum regnum
corator. Peramice autem Excellentiam Vestram rogo ut
Regia Vra Majestatis gratiam quam serva sua natiuitate
vestra iam mihi concessit multiplicare constanter conso-
latur dignetur. Ego autem studio allocutione ut in capite
vra Regia Vra Majestatis imperij omnes mea diligentia
et sinceritas manifeste appareat. Utque conditiones si posthac
interperentur sine ulla mora ad Excellentiam Vestram
remittantur. In causa ea una parte vertente inter fori-
lustrum Vnum Pontellum. Polycentensem, et altera vero

inter Banul iudat oramai iurum istius Provincia iudat exigentiam Sancta iusti-
 ad quod reddere unicuique quod suum est demandat, iudat Canones
 Christianorum de mandatis Illustrissimi et Excellentissimi Domini
 Iosephi Seraskierum in his Confines Imperii Jurisdictionem habentis
 ut quam totius dicto Dno Colonello summa quingentorum Leonis-
 norum Banuli mutuo data restituatur una cum利息
 nris taliter occurrere. Prohibet Siquidem Banul, uti ea obligati-
 onis eius ad manum Dni Colonelli data, et ea testimonio ipse met.
 Dns Colonelli non semel publice narrato, mutui summam quingen-
 torum Leononum a Dno Colonello inuicem sua consorte accepit, ut
 illa ad solutionem totius summa non cogatur, sed ut propria
 bona Banuli proinde in solutorem proferri ordinantur, et
 illis veniens pecunia de Illustrissimum et Excellentissimum
 Dnorum Passiam Seraskierum remittatur, et inde ad Dnorum Colonel-
 lum. Ratione autem eorumdem, et aliarum pretensionum pro-
 portarum a Domino Colonello contra Banul, in obligatione
 necnon non specificatarum, ut testimonium publicum supior
 priore minutum, et sigillo corroboratum de manus Do

mini Colonello Octavio, ut de illis ubi una vel ipsemet Domi-
nus Alonellus, vel Horigetens eras inveniret Banulorum
cum se agat. Atque cum gram felicissimas Excellentia
Vestra antequam ad eam appeteret maneo.

Excellentia Vstra

Sincerae Amicitiae D.D.

o bequie paratissimus

Senectus Estem

Sapientia 11 Aprilis
1731

His Regis Ferdinandi Bonitatem
et misericordiam huiusmodi
etiam in huiusmodi

Transilvaniei în discordanță cu împărțirea oficială. Sînt localizate vechile posesiuni ale lui Ștefan cel Mare și Petru Rareș, Cetatea de Baltă, Gurghiu, Rodna etc. Românii apar ca națiune și sînt localizați pe teritoriile vechilor cnezate și voievodate. O interesantă colecție de hărți și planuri de fortificație cuprinde și imaginea sistemelor de apărare de la Oradea și

Timișoara din jurul anului 1700 (cota D. 817).

Exemplele date ne îndrituiesc să considerăm că arhivele și bibliotecile daneze și suedeze pot oferi, prin investigații ulterioare, cercetătorilor istoriei poporului român izvoare inedite din abundență.

EUGEN GLÜCK

Manifestări științifice internaționale

AL XV-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE ȘTIINȚE GENEALOGICE ȘI HERALDICE. Desfășurat, între 19 și 26 septembrie 1982 la Madrid, sub înaltul patronaj al suveranului Spaniei, congresul a reunit un număr mare de specialiști și organisme din numeroase țări, oferindu-le prilejul unui util schimb de opinii în legătură cu rolul pe care îl au heraldica și genealogia în aprofundarea cercetărilor istorice și sociologice contemporane.

Lucrările reuniunii s-au desfășurat în șase secțiuni grupate tematic în următoarele categorii: 1. legislația existentă în diferite țări în legătură cu crearea și utilizarea izvoarelor heraldice și genealogice; 2. diversitatea fenomenului heraldic contemporan; 3. forme de înrudire între diferite categorii, grupări sociale și popoare; 4. evoluția diferitelor laturi ale genealogiei și heraldicii clasice; 5. semnificația însemnelor heraldice proprii unor familii, comunități sociale sau țări; 6. sistemele de decorații folosite în trecut și în prezent în diferite state; 7. izvoare vexilologice și numismatice importante pentru studiul fenomenului heraldic; 8. îmbogățirea istoriografiei în domeniul științelor genealogice și heraldice.

Alături de comunicările abordînd o temă sau alta din categoriile evidențiate mai sus, în cadrul congresului au fost viu dezbătute probleme de larg interes privind evoluția metodologiei cercetărilor de heraldică și genealogie, luarea de măsuri în vederea creșterii rolului acestor discipline în ansamblul cercetărilor istorice, promo-

varea mai intensă a acestor discipline în sistemele de învățămînt superior.

Concluzia firească la care s-a ajuns, în urma confruntării rezultatelor cercetărilor efectuate de specialiștii din diferite regiuni și țări, reliefează continua penetrație a fenomenului social, avînd ca efect interferența ariilor de cultură.

România a fost reprezentată în cadrul acestei manifestări de o delegație formată din Dan Berindei, Maria Dogaru și Ștefan Gorovei, președinte, vicepreședinte și, respectiv, membru în Comisia de heraldică, genealogie și sigilografie de pe lângă Institutul de istorie „N. Iorga”.

Comunicările românești (Dan Berindei, *Analyse de la composition de l'ensemble des familles de dignitaires de la Valachie au XVIIIe siècle*; Maria Dogaru, *L'héraldique contemporaine roumaine*; Paul Cernovodeanu, *La structure sociale de la classe des boyards roumains pendant la dernière étape d'existence institutionnelle*; Jean N. Mănescu, *Éléments d'héraldique roumaine dans l'armorial russe*; Ștefan Gorovei, *Alliances dynastiques des princes moldaves: XIVe—XVIe siècles*) s-au bucurat de aprecieri din partea asistenței.

În afara participării la dezbaterile din sălile de conferințe, delegația română a fost prezentă și la alte manifestări științifice și culturale. La standul de cărți al congresului au fost expuse unele lucrări și reviste de specialitate menite a evidenția stadiul cercetărilor genealogice și heraldice românești. S-a bucurat de o apreciere

deosebită broșura imprimată în limba franceză, sub auspiciile Academiei de Științe Sociale și Politice, cuprinzând unele studii de profil datorate membrilor Comisiei de heraldică, genealogie și sigilografie, publicația marcând activitatea desfășurată de acest organism de la constituirea sa și pînă în prezent.

Cu prilejul congresului a avut loc și sesiunea Biroului Confederației Internaționale de Heraldică și Genealogie în cadrul căreia a participat și reprezentantul țării noastre, dr. Dan Berindei.

REUNIUNEA COMITETULUI INTERNAȚIONAL DE SIGILOGRAFIE. Între 27 septembrie și 1 octombrie 1982 s-a desfășurat la Toledo (Spania) reuniunea Comitetului Internațional de Sigilografie, organism ce funcționează în cadrul Consiliului Internațional al Arhivelor. La lucrări au participat, pe lângă oficialități din țara gazdă, Robert H. Bautier, președintele Comisiei Internaționale de Diplomatică, Hervé Pinoteau, secretarul Academiei Internaționale de Heraldică, Faustino Mendez Pidal, președintele Institutului de genealogie și heraldică „Salazar et Castro” din Spania, Carmen Crespo, directoarea Centrului național spaniol de restaurare a cărților și documentelor.

Pe ordinea de zi s-au aflat : I. probleme administrative ; II. elaborarea dicționarului internațional de sigilografie ; III. desfășurarea sesiunii de comunicări științifice.

I. În cadrul primului punct al ordinii de zi s-a dezbătut și aprobat planul mediu al Comitetului, pentru perioada 1983—1985. În cadrul acestuia s-au stabilit activitățile permanente proprii Comitetului (definitivarea bibliografiei internaționale de sigilografie și editarea periodicului „Communications de Comité International de Sigilographie”) ca și temele reuniunilor științifice ce se vor desfășura cu prilejul sesiunilor anuale (sigiliile — manifestare de artă, utilizarea sigiliilor de către particulari, izvoarele sigilare — surse pentru cercetarea istoriei economice, legislația privind utilizarea sigiliilor în vigoare în diferite țări, relațiile internaționale în lumina izvoarelor sigilare, utilizarea sigiliilor în cadrul activităților cultural-educative).

În cadrul acțiunii de cooperare cu alte organisme (Comisia Internațională de Diplomatică, diferitele comitete dependente de Consiliul Internațional al Arhivelor, respectiv Comitetul de formare profesională, Comiteul de repro-

grafie și Comitetul de restaurare) în planul mediu s-au prevăzut : 1. elaborarea de studii și lucrări cum sînt : *Manualul internațional de sigilografie*, studiile *Sigiliile surse istorice* (capitol al volumului *Ghidul surselor istorice ale națiunilor*) și *Sigiliile surse pentru istoria Balcanilor* (ce urmează a fi inserat în *Ghidul surselor balcanice*), *Sfaturi pentru organizarea expozițiilor de sigilografie* (menite a fi însumate în *Manualul privind organizarea expozițiilor arhivistice* prevăzut a fi editat de Consiliul Internațional al Arhivelor) ; 2. desfășurarea unor activități cum sînt : pregătirea profesională în domeniul sigilografiei, constituirea unei colecții de reproducere fotografice de pe sigilii conservate în diferite țări, codificarea și introducerea informațiilor privind sursele sigilare în memoria echipamentului electronic, depistarea și tratarea maladiilor specifice izvoarelor sigilare, lansarea unui chestionar privind starea de conservare și cauzele deteriorării surselor sfragistice etc. ; 3. inițierea de manifestări internaționale, organizarea cu sprijinul UNESCO a unei expoziții itinerante de sigilografie. Tot în cadrul problemelor administrative s-au dezbătut cererile și propunerile adresate Comitetului în vederea cooptării de noi membri titulari și corespondenți ca și fixarea locului și a datei viitoare reuniuni (Stuttgart, septembrie 1983).

II. În legătură cu elaborarea dicționarului internațional de sigilografie, lucrare pretențioasă care ridică numeroase probleme (prevăzută a fi întocmită în colaborare cu Comisia Internațională de Diplomatică), Comitetul a analizat fazele de lucru și a cerțat propunerile menite a îmbunătăți conținutul și structura lucrării făcute de membrii titulari și corespondenți apoi a continuat să elaboreze definiții pentru noi termeni. Cu acest prilej s-a acordat o importanță deosebită noțiunilor specifice utilizate în anumite țări și regiuni în vederea asimilării acestora cu corespondentul lor pe plan general european. A reținut de asemenea în mod special atenția problema sinonimelor și omonimelor ca și fixarea criteriilor generale de organizare a glosarului (alfabetic sau tematic).

În cadrul sesiunii științifice avînd la bază sigiliile instituțiilor de învățămînt și ecleziastice s-au susținut interesante comunicări în general evidențindu-se modul în care izvoarele sfragistice reflectă structura instituțiilor de învățămînt superior din Țările

de Jos, Germania, Ungaria și Italia.

Cu prilejul reuniunii s-a organizat la Arhiva Catedralei din Toledo o interesantă expoziție avînd la bază surse sfragistice. S-au evidențiat în cadrul acesteia metodele folosite în această țară pentru realizarea de mulate sigilare ca și rezultatele obținute de specialiștii spanioli în ceea ce privește creșterea gradului de rezistență a sigiliilor — fragile mărturii ale trecutului — astfel încît, înfruntînd vicisitudinile vremurilor, ele să poată fi predate generațiilor ce vin.

LUCRĂRILE COMISIEI INTERNAȚIONALE DE DIPLOMATICĂ. Între 4 și 8 octombrie 1982, în orașul Saragosa (Spania), a avut loc ședința de lucru a Comisiei Internaționale de Diplomatie, organism afiliat Comitetului Internațional al Istoricilor.

Găzduită de Institutul „Ferdinand el Catolic”, prestigioasă instituție de cultură, manifestarea a avut drept scop rezolvarea unor sarcini imediate și de perspectivă ce revin comisiei.

A fost dezbătută cu un viu interes problema organizării primului congres internațional de diplomatie ce va avea loc în toamna anului 1983 în Republica Federală Germania. În vederea adoptării măsurilor organizatorice ce se impun s-au stabilit legăturile necesare cu Catedra de diplomatie a Universității din München. Comunicările ce urmează a fi susținute se vor axa pe tema generală a congresului: „Cancelăriile teritoriale din evul mediu”.

A reținut de asemenea atenția problema pregătirii participării Comisiei la Congresul internațional al științelor istorice din octombrie 1985 ce se va desfășura la Stuttgart. Ca temă generală sub care Comisia își va desfășura lucrările, s-a fixat de această dată o problemă de larg interes: „Cancelaria și cultura”. S-a solicitat membrilor comisiei să avanseze propuneri în vederea stabilirii raportului și a intervențiilor ce se vor susține, astfel încît să se poată definitivă cît mai curînd programul manifestării.

În cadrul lucrărilor Comisiei s-a rezervat un spațiu larg problemei ela-

borării dicționarului internațional de diplomatică. În legătură cu acesta s-au dezbătut în primul rînd limitele tematiche, cronologice și lingvistice ale lucrării. În ceea ce privește limita tematică s-a hotărît ca dicționarul să cuprindă termenii de diplomatică folosiți în toate genurile de cancelarii din toate perioadele istorice; din punct de vedere cronologic s-a căzut de acord asupra extinderii perioadei cuprinse pînă la etapa contemporană. Problema limitei lingvistice a suscitat vii discuții întrucît majoritatea participanților susțineau ca definiția fiecărui termen să fie redată în franceză sau engleză iar la sfîrșitul textului respectiv să se însereze echivalentul acelei noțiuni în celelalte limbi de circulație internațională. În urma intervențiilor făcute de reprezentanții României și ai Ungariei, s-a hotărît ca fiecare definiție să fie însoțită de corespondentul termenului respectiv în limbile tuturor țărilor ai căror reprezentanți participă la elaborarea lucrării. După rezolvarea acestor probleme teoretice, s-a trecut la elaborarea definițiilor unui nou capitol al vocabularului internațional de diplomatică și anume a termenilor privitori la „crearea actelor”; au fost revăzute din punct de vedere diplomatic părțile deja redactate ale dicționarului internațional de sigilografie.

Cu prilejul acestei sesiuni s-au efectuat și unele schimbări în structura Comisiei în sensul trecerii unor membri care s-au distins prin activitatea desfășurată, în rîndul „membrilor de onoare”, al eliminării celor care nu au contribuit la activitatea Comisiei și al cooptării, în urma unei severe selecții, de noi membri.

Atenția participanților a fost de asemenea reținută de raportul profesorului G. Gualdo (Italia) asupra studiului lucrării *Index actorum romanorum pontificum*. S-a comunicat cu acest prilej faptul că cel de al treilea tom cuprinzînd *Actes pontificaux originaux des Archives Nationales de Paris (1305—1415)* se află sub tipar, iar alte volume sînt în curs de elaborare în Anglia, Spania și Țările de Jos.

MARIA DOGARU

Simpozionul „Trei decenii de la constituirea Arhivelor harghitene”

În organizarea secției propagandă a Comitetului județean de partid și a Filialei Harghita a Arhivelor Statului, în ziua de 13 mai 1983, a avut loc la Cabinetul pentru activitate ideologică și politico-educativă, un simpozion dedicat aniversării a trei decenii de la înființarea Filialei Harghita a Arhivelor Statului.

Simpozionul a fost deschis de către Ecaterina Brisc, secretar al Comitetului județean Harghita al Partidului Comunist Român, care a reliefat rolul și importanța filialei în viața cultural științifică a județului, contribuția ei la păstrarea, conservarea și valorificarea Fondului Arhivistic Național, parte componentă a Patrimoniului Cultural Național.

În continuare, dr. Vasile Arimia, director în Direcția Generală a Arhivelor Statului, a vorbit despre *Arhivele și cercetarea istorică*, argumentând contribuția documentelor, a arhivelor la progresul cercetării istorice. În cuvântul său, vorbitorul a subliniat contribuția Arhivelor Statului pe parcursul unui secol și jumătate de existență la dezvoltarea cercetării științifice, prin publicarea de izvoare documentare fiind introduse în circuitul științific zeci de mărturii documentare interne sau externe.

Liviu Boar, directorul Filialei Harghita a Arhivelor Statului, a prezentat materialul intitulat *Trei decenii de activitate arhivistică în județul Harghita* și referatul *Mărturie documentare privind mișcarea socialistă din județul Harghita la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX*, în care a înfățișat o serie de documente inedite privind mișcarea socialistă din fostele județe Odorhei și Ciuc, astăzi teritoriul județului Harghita.

Alexandru Tușineanu, șeful secției propagandă a Comitetului județean de partid a susținut referatul *Partidul*

Comunist Român moștenitorul și continuatorul celor mai înalte tradiții de luptă ale poporului român în care a subliniat faptul că P.C.R. continuă la un nivel superior cele mai valoroase tradiții de luptă ale poporului român, fiind exponentul acestuia în activitatea sa rodnică de construire a societății socialiste.

Dr. Amuliu Cheța, profesor la Liceul industrial nr. 3 din Miercurea Ciuc, a argumentat cu ajutorul unor documente aflate majoritatea în depozitele Filialei Arhivelor Statului Harghita, comunicarea intitulată *Activitatea U.T.C. sub conducerea P.C.R. în județul Harghita, în anii 1922—1940, pentru dreptate socială, împotriva fascismului, a revizionismului, pentru pace*. Autorul a subliniat rolul și importanța U.T.C. în județul Harghita, în perioada interbelică, activitatea revoluționară a acestei organizații de tineret condusă de P.C.R., organizație în care au activat alături tineri români și maghiari, în deplină unitate și frăție.

Balázs Alexandru, prim-secretar al Comitetului județean U.T.C. Harghita, a vorbit în continuare despre *Organizația județeană U.T.C. — prezență activă în viața economică, socială și politică a județului Harghita, în înfăptuirea hotărîrilor de partid și a legilor țării*, reliefînd rolul important pe care-l joacă tînăra generație în viața economică, socială și politică a județului.

Paraschiva Orosz, profesoară la Liceul industrial nr. 1 din Miercurea Ciuc, a prezentat referatul *Aspecte ale activității sindicale din județul Harghita în perioada interbelică*, în care, pe baza unui bogat material arhivistic aflat în arhivele harghitene, a prezentat activitatea sindicatelor, conduse și organizate de către P.C.R. rolul lor în mișcarea muncitorească harghiteană interbelică.

Dr. Balázs Alexandru, președintele Consiliului județean al sindicatelor, a prezentat în continuare *Activitatea organizațiilor sindicale din județul Harghita, desfășurată pentru transpunerea în viață a istoricelor documente ale Conferinței Naționale a P.C.R.*, relevând importanța sindicatelor în vasta operă de ridicare a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

În încheierea lucrărilor simpozionului, tovarășa Ecaterina Brisc a apreciat în mod deosebit referatele și comunicările prezentate și a urat mult succes în activitate Filialei Arhivelor

Statului Harghita, în nobila misiune pe care o are, de păstrare și valorificare a Fondului Arhivistic Național.

Cu prilejul împlinirii a trei decenii de activitate a filialei harghitene, în holul cabinetului județean pentru activitate ideologică și politico-educativă a fost organizată o expoziție cu tema „Mărturii documentare privind istoria mișcării muncitorești și a Partidului Comunist Român”, materialul documentar provenind din depozitele filialei.

LIVIU BOAR

INSTRUMENTE DE LUCRU

Un ghid util pentru cercetări în arhivele din Turcia

MIHAIL GUBOGLU

Atilâ Çetin, unul dintre arhiviștii turci de vază s-a impus prin lucrări valoroase din domeniul arhivisticii¹.

Așa cum se arată în *Cuvîntul înainte* al ghidului pe care îl prezentăm*, Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, evaluată la peste 100 milioane de documente, este importantă pentru cunoașterea istoriei a peste 20 de state și popoare care au fost sub dominația Imperiului otoman sau au avut strînse relații cu acesta în decursul veacurilor.

În *Partea introductivă* cititorului i se face, mai întîi, o scurtă istorie a Arhivei Președinției Consiliului de Miniștri, apoi se precizează metoda și criteriile de clasificare, precum și considerațiile privind conținutul și importanța materialului arhivistic păstrat în această arhivă.

În structura lucrării primul capitol este consacrat clasificărilor, cataloagelor și particularităților lor. Sînt de reținut fondurile (*tasnif*): I. *Ali Emiri*, cuprinzînd 130 700 documente din perioada sultanilor Osman I (1299—1325) — Abdul Megid (1839—1861), incluzînd însă și două acte anterioare domniei emirului Osman Gazi (sec. XIII); II. *İbnülemîn*, conținînd 23 categorii de acte (juridice, militare, economice, palatine etc.); III. *Cevdet*, avînd 17 categorii care însumează 225 000 documente, prezentate de un *Catalog* în 34 de volume (dactilografiate); IV. *Fekete*, constituit pe baza sistemului provenienței fondurilor, cuprinzînd actele sublimiei Porți (*Bâb-i Âsâfi*), ale instituțiilor financiare (*Bâb-i defteri*) și diverse. Are un catalog pentru 4642 documente din perioada 1316—1613, în care sînt menționate cca 300 de documente referitoare la țările române, din care cea mai mare parte a fost microfilmată de delegații DGAS; V. *Hatt-i Hümayum* (Rezoluții imperiale) avînd cca 100 000 documente din perioada 1717—1839, dintre care citeva mii privesc istoria țărilor române; VI. *İradele imperiale*, cuprinzînd diverse documente, dintre anii 1839—1916, clasificate tematic și cronologic. În acest fond există un număr important de documente referitoare la problema neutralității Mării Negre, la situația Valahiei și între anii 1837—1848, anul revoluționar 1848 în Țara Românească fiind reflectat în 82 de documente; VII. Fondul *Kâmil Kepeci*, cuprinde acte și diverse condici (*defter*) din cancelariile instituțiilor financiare din sec. XV—XIX și dispune de un catalog scris în caractere latine; VIII. Fondul *Condicilor transferate de la fisc*, include circa 26 000 registre fiscale date între 1443 și 1923; IX. Arhiva *Yıldız*, conține 15 845 condici și 626 700 documente referitoare la domnia sultanului Abdul-Hamid al II-lea (1876—1909); X. *Vakfiye* (acte de constituire a fundațiilor pioase) cuprinde 51 de condici și documente diverse; XI. *Acte provenite de la instituții financiare* (229 documente); XII. *Firmane ornate în culori*, 663 piese arhivistice din perioada 1562—1858; XIII. *Colecția de hărți* (523 piese); XIV. *Condicile și documentele proprietăților naționale* (36 categorii); XV. *Condicile generale ale sigiliilor* (în număr de 215); XVI. *Registrelle de solde*.

* Atilâ Çetin, *Başbakanlık Arşivi Kılavusu* (Călăuza Arhivei Președinției Consiliului de Miniștri), Edit. Enderun Kitabevi-Doğuş Matbaası, Istanbul, 1979, XVI + 171 p.

¹ Idem, *Arşiv notları* (Note arhivistice), Başbakanlık Basımevi Ankara, 1976; Idem, *Arşiv belgelerinin restorasyonu* (Restaurarea documentelor de arhivă), Kültür Bakanlığı, Ankara, 1977; Idem, *Başbakanlık Arşivinde uygulanan tasnif sistemi ve kullanılan kotlar* (Sistemul clasificării și codurilor adoptate în Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri), în „Tarih Dergisi”, XXXI, Istanbul, 1978, p. 235—268; Idem, *Arşiv terimleri ve deyimleri* (Termeni și expresii arhivistice), în „Vakıflar Dergisi”, XII, Ankara, 1978, p. 351—394; Idem, *Yıldız Arşivine dair* (Arhiva palatului imperial Yıldız) în „Tarih Dergisi”, XXXII, Istanbul, 1979, p. 563—586.

În capitolul al II-lea sînt prezentate categoriile de condici (defter) puse la dispoziția cercetării. Din prima categorie, aparținînd Divanului imperial, cele mai interesante sînt „Condicile afacerilor importante” cuprinzînd 263 registre din anii 1553—1905. În această colecție au fost depistate și microfilmate peste 9 000 de documente privind Țările Române.

Din aceeași categorie de registre mai amintim : condicile scrisorilor imperiale (*nâme-i humayun*) ; copiile tratatelor (*ahidnâme*) ; condicile juridice militare ; condicile adunărilor tanzimatului (perioada 1854—1914) ; condici de jalbe și ale suitei militare ; condicile de surghiunuri și penalizări ; condicile de zaherea, corporații-bresle (esnaf) și contabilitate cuprinzînd și firmele ale divanului imperial ; condicile de privilegii (*imtiyaz defterleri*), în număr de 5 ; condicile necesare, 35 la număr ; condicile deținuturilor în cetăți ; condicile de porunci (*Ahkâm defterleri*), în care sînt multe date referitoare la Țările Române în sec. XVII—XVIII ; condicile Oceaovului (Ōzi) și Silistrei, în număr de 49, de care sub raport administrativ depindeau Dobrogea, cetatea Brăila și sudul Moldovei. Alte condici din aceste categorii se referă la problemele bisericești, consulare, de salarizare etc.

Pentru istoria Țărilor Române de o deosebită importanță sînt și cele șase condici pentru afacerile statelor străine, din care ne privesc integral : *Romanya* — Valahia (*Eflâk*) sub cota 77/1 din anii 1729 (recte 1725) — 1760 ; Moldova (*Atik Boğdan*) — 78/2, din 1729—1759 ; porunci pentru Moldova (*Boğdan ahkâm*) — 79/3, din 1759—1769 ; *Romanya* — *Ahkâm* — 80/4 și 81/5 din 1774—1867 ; *Romanya berat* (brevete) — 82/6 din 1818—1916. Aceste condici referitoare la istoria Țărilor Române au fost microfilmate integral sau parțial. Nu pot fi trecute cu vederea nici cele zece condici cu tratate și îndesebi cu dispoziții-porunci privind Rusia, din 1701—1703, precum și cele două condici cu brevete, probleme consulare din 1869—1911 privind Bulgaria. Aceste condici, precum și altele din bogata serie „străine” trebuie cercetate și depistate, întrucît privesc istoria românilor, pentru a fi microfilmate. Trebuie amintită, de asemenea, seria „condicilor pentru depozitele arhivelor” (*Mahzen defterleri*) care nu sînt date încă la sala de studii.

Din seria „Condicii diverse” ne interesează condica nr. 55 din anii 1818—1825, cuprinzînd porunci adresate negustorilor autorizați de a cumpăra din Valahia, unt, seu, miere și alte produse românești pentru capanul împărătesc din Istanbul. Este de semnalat, de asemenea, și „Regulamentul treburilor interne al companiei portului Constanța” din 1859 pentru calea ferată de la Marea Neagră la Dunăre etc.

A doua categorie, „Condicile sublimei Porți sau ale marelui vizir” cuprinde condici pentru porunci și înștiințări din anii 1811—1912, condici pentru înregistrarea iradelor, condici de identitate, în număr de 1 561, dintre care unele se referă la Rumelia și la administrația și jurisdicția regiunilor dunărene (Dobrogea, Moldo-Valahia).

Importante, sub raport economico-social și în special demografic, sînt și condicile provenite de la instituțiile financiare centrale : *Bâb-i defteri* și *Defterhâne*. Cele mai interesante sînt condicile tapiurilor, cadastrului, descripției și recensămîntului întrucît privesc probleme economico-financiare, demografice, acordări de feude, produse ale solului și subsolului etc. După descrierea și caracterizarea lor se dă o listă bogată de toponime, în ordine alfabetică, cu numerele condicilor respective. În această listă figurează și Akkerman (Cetatea Albă), Bender (Tighina), Bihor, Cenad, Hîrșova, Hotin, Kara-Su, Lipa (Lipova), Solnak (Solnok), Temeșvar (Timișoara) etc.

Capitolul al III-lea este consacrat documentelor — foi volante accesibile cercetării, din care menționăm documentele provenite de la divanul imperial ; documentele Sublimei Porți și documentele instituției financiare (*Bab-i defterkiye*) — cca. 7—8 milioane de acte aflate în curs de clasificare și inventariere.

Capitolul al IV-lea prezintă alte materiale de arhivă inaccesibile cercetării : I. Arhiva fostului consiliu imperial (*Mülga...*) cuprinzînd documente din anii 1867—1907 ; II. Actele Siguranței (*Emniyet*) ; III. Procesele-verbale ale Parlamentului ; IV. Seria condicilor din provincii (*Eyâlet*) ; V. Colecții de ziare și reviste ; VI. Colecții de microfilme pentru documente originale și unele categorii de condici mai importante ; VII. Colecția de sigilii, peceti, parafe.

În capitolul al V-lea se tratează despre continuarea muncii de clasificare în Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri iar în capitolul al VI-lea se descrie, pe rînd, situația altor arhive și instituții păstrătoare de materiale arhivistice bogate din Turcia. Este vorba de arhive independente, de sine stătătoare, în frunte cu Arhiva Muzeului Topkapı Sarayı, fost palat imperial (1472—1953), cuprinzînd cîteva sute de mii de documente, și cca 15 000 condici în limbile otomană-turcă, arabă, persană, greco-latină, slavă, ebraică, polonă, etc.

Sub raport cronologic cel mai vechi document din această arhivă datează din 1348, iar cel mai nou este proclamația lui Mustafa Kemal Atatürk pentru desființarea sultanatului și numirea lui Abdul-Mecid ca ultim calif (1922).

Având citeva mii de documente referitoare la istoria țărilor române, Arhiva Topkapı este în curs de prelucrare, operațiunile de inventariere și catalogare fiind în faza de încheiere.

În cadrul aceleiași capitol, urmează o prezentare generală a Arhivei Direcției generale a fundațiilor pioase (*Vakıflar arşivi...*) constind din 2 150 de condici și 26 798 de acte pentru vacuf, scrise în limbile turcă-otomană și arabă. Avind în vedere că această instituție a existat și în regiunile românești, începind din sec. XV—XVI (Dobrogea, Bugeac, Banat etc.), credem că și această arhivă are materiale care ne interesează.

După o succintă descriere și caracterizare a Registrelor tribunalelor șeriatalui se indică muzeele din diverse centre din Anatolia și numărul de registre pe care le posedă. În legătură cu aceasta ne permitem o rectificare și anume că Muzeul arheologic din Bursa are 1031 registre — pentru perioada 1455—1935 — de acest gen și nu 827 cum se indică.

Aici există și documente răzlețe privind istoria Țărilor Române.

Un paragraf special se acordă prezentării Arhivei registrelor șeriatalui avind trei secții principale: 1. Arhiva registrelor șeriatalui din Istanbul și cartierele sale, păstrată lângă geamia Suleymanyie, cuprinzind actele unui număr de 27 de tribunale ale șeriatalui. Numărul total al acestor registre este de 9 866, cu anii extremi: 1483 și 1923. Nu este exclus ca arhiva unor tribunale privind Rumelia și Istanbul să aibă știri interesante pentru istoria românilor; 2. Arhiva fostului muftiat (*Meşihât*), cu diverse secții, în total 377 de condici din anii 1545—1895; 3. Arhiva bibliotecii fostului *şeihât*. Aici se prezintă arhiva fostului inspectorat al învățămîntului, cuprinzind cca. 1 000 condici și 100 000 documente.

Un interes mai mare pentru noi prezintă Arhiva Direcției generale a tapiurilor și cadastrului *Kuyud-i Kadime* din Ankara, conținind cca. 250 condici (*tapu-tahrir*) pentru recensămint, alte condici pentru armurieri, fundații pioase (*vakif*), diverse documente (firmame etc.) și monumente juridice (*kannunnâme*) etc.

Unele condici privesc regimul economic din Dobrogea medievală (sec. XV—XVII). Nu se poate trece cu vederea nici Arhiva marinei, conservată la Muzeul maritim din Istanbul, care are documente cu date extreme 1717—1922, fiind clasificate în 24 de secțiuni arhivistice cu descrieri succinte.

O arhivă mai nouă, dar destul de bogată, majoritatea în limba franceză, o constituie Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, care cuprinde un număr considerabil de acte diplomatice, consulare etc. privitoare și la istoria României, din care o bună parte a fost deja microfilmată și se află la DGAS.

Alte arhive care merită să fie reținute sînt: Arhiva fostului inspectorat financiar (cca. 20 000 de condici și 100 000 documente). Arhiva departamentului pentru istoria războiului, pendinte de Marele Stat Major turc, Arhiva fostului inspectorat sanitar, Arhiva fostului inspectorat pentru război și arsenalul artileriei, Arhiva orașului Istanbul.

Sînt înfățișate, apoi, materialele arhivistice păstrate la instituții social-culturale (biblioteci, muzee etc.), precum și de la persoane particulare deținătoare de asemenea documente.

Cu ocazia deplasărilor noastre în Turcia, începind din 1966, fie ca delegat al DGAS, fie ca invitat la diverse congrese internaționale, am reușit să depistăm nu numai documente-cronici, ci și un mare număr de izvoare narrative turcești (cronici, opere geografice, descrieri de călătorii, rapoarte ale ambasadelor etc.) — peste 100 de manuscrise — privind integral sau parțial Țările Române.

Ultimul capitol al lucrării pe care o prezentăm redă unele indicații practice, utile pentru cercetările în această arhivă. Se știe că nu numai turcii, ci și străinii pot face cercetări în această arhivă imensă, dar numai pe baza unor aprobări speciale care nu se obțin ușor.

Concluziile autorului, sintetizate în 14 puncte — cu unele sugestii și puncte noi de vedere, sînt cit se poate de interesante, atît în ceea ce privește soarta tezaurului arhivistic din Turcia, interesind istoria multor țări, cit și pentru progresul arhivisticii turcești.

Dacă ne gîndim la faptul că din cele peste 100 de milioane de documente care fac parte din această arhivă au fost clasificate, indexate, inventariate, catalogate abia 10 milioane, din care la dispoziția cercetătorilor s-au pus numai 20% sau 50% se vede cită străduință se impune pentru viitor.

În ceea ce ne privește, afară de materialele documentare microfilmate între anii 1966—1982 ne propunem continuarea muncii de depistare în arhivele turcești, precum și întocmirea unui indice cronologic-toponomic.

DIN PUBLICAȚIILE ARHIVELOR

A. Ediții de documente

1. *Documente privind anul revoluționar 1848 în Moldova*, București, 1960, 516 p., 25 lei.
2. *Documente privind anul revoluționar 1848 în Țara Românească*, București, 1962, 739 p., 27 lei.
3. *Documente privitoare la istoria economică a României. Statistica — Țara Românească și Moldova*, Seria B., vol. I, București, 1960, 315 p., 25 lei.
4. *Documente privitoare la istoria economică a României. Orașe și țiguri — Moldova*, Seria A., vol. II, București, 1960, 549 p., 25 lei.
5. *Documente privind istoria Dobrogei, 1830—1874*, București, 1975, 313 p., 23,60 lei (legată), 16,75 lei (broșată).
6. *Documente străine despre români*, București, 1979, 341 p., 24 lei.
7. *Documente privind Unirea Principatelor — Corespondență diplomatică franceză*, București, 1980, 595 p., 32 lei.
8. *Lupta pentru unitate națională a țărilor române. 1590—1630. Documente externe*, București, 1981, 384 p., 26 lei (legată), 22 lei (broșată).
9. *Premise ale formării pieței economice unitare românești. Documente. 1862—1914*, București, 1983, 447 p., 30 lei.

B. Cataloage

1. *Catalogul documentelor Țării Românești, vol. I, 1369—1600*, București, 1947, 324 p., 10 lei.
2. *Catalogul documentelor Țării Românești, vol. II, 1601—1620*, București, 1974, 838 p., 38,80 lei.
3. *Catalogul documentelor Țării Românești, vol. III, 1621—1632*, București, 1978, 904 p., 45 lei.
4. *Catalogul documentelor Țării Românești, vol. IV, 1633—1639*, București, 1981, 907 p., 56 lei.
5. *Catalogul documentelor moldovenești, vol. I, 1387—1620*, București, 1957, 576 p., 27 lei.
6. *Catalogul documentelor moldovenești, vol. II, 1621—1652*, București, 1959, 566 p., 27 lei.
7. *Catalogul documentelor moldovenești, vol. III, 1653—1675*, București, 1968, 692 p., 45 lei.
8. *Catalogul documentelor moldovenești, vol. IV, 1676—1700*, București, 1970, 647 p., 71 lei.
9. *Catalogul documentelor moldovenești, vol. V, 1701—1720*, București, 1975, 656 p., 27,75 lei.
10. *Catalogul documentelor moldovenești, supliment, vol. I, 1403—1700*, București, 1975, 491 p., 32,15 lei.
11. *Catalogul documentelor românești din Arhivele Statului Brașov, vol. I, 1521—1799*, București, 1955, 598 p., 27 lei.
12. *Catalogul documentelor românești din Arhivele Statului Brașov, vol. II, 1800—1825*, București, 1975, 1 111 p., 45,50 lei.
13. *Catalogul documentelor grecești din Arhivele Statului Brașov, vol. I, 1577—1854*, București, 803 p., 35,50 lei.
14. *Catalogul documentelor grecești din Arhivele Statului Brașov, vol. II, 1774—1837*, București, 1958, 429 p., 20 lei.
15. *Catalogul documentelor turcești, vol. I*, București, 1960, 683 p., 25 lei.
16. *Catalogul documentelor turcești, vol. II*, București, 1965, 696 p., 35 lei.
17. *Catalogul documentelor referitoare la viața economică a țărilor române în sec. XVII—XIX, vol. I*, București, 1966, 576 p., 35 lei.
18. *Catalogul documentelor referitoare la viața economică a țărilor române în sec. XVII—XIX, vol. II*, București, 1967, 518 p., 35 lei.

C. **Îndrumătoare arhivistice**

1. *Îndrumător în Arhivele Centrale*, vol. I, *partea I-a*, București, 1971 ; ediția a II-a, București, 1971, 320 p., 25 lei (legată), 23 lei (broșată).
2. *Îndrumător în Arhivele Centrale*, vol. I, *partea a II-a*, București, 1974, 12,80 lei (legată), 12,70 lei (broșată).

D. **Inventare arhivistice**

1. *Înaltul Divan, 1821—1847*, București, 1958, 563 p., 24,50 lei.

E. **Alte lucrări**

1. *Arhivele Statului — 125 ani de activitate, 1831—1956*, București, 1957, 514 p., 30 lei.
2. *Din tezaurul arhivelor. Album de documente*, București, 1976, 150 p., 50 lei.
3. *Mărturii ale trecutului. Album de documente*, București, 1981, 238 p., 95 lei.
4. *Războieni. Cinci sute de ani de la campania din 1476*, București, 1977, 351 p., 32,20 lei (legată), 22,75 lei (broșată).
5. *Moldova și Transilvania în vremea lui Petru Rareș, 1527—1546*, București, 1978, 727 p., 25 lei (legată), 20 lei (broșată).
6. *D. P. Bogdan, Paleografia româno-slavă*, București, 1978, 280 p. + 68 pl., 40 lei.
7. *Stemele județelor și municipiilor Republicii Socialiste România* (extras din „Revista Arhivelor” 1—2/1974), 215 p. + 12 pl., 11 lei.
8. *Figuri de arhiviști*, București, 1971, 328 p., 23 lei (legată), 20 lei (broșată).
9. *Un armorial românesc din 1831. Spița de neam a familiei Balș dată cu steme*, București, 1981, 149 p., 14,50 lei.
10. *Bibliografia arhivisticii românești*, București, 1969, 106 p., 10 lei.
11. *Publicațiile Arhivelor Statului (1860—1977). Bibliografie analitică*, București, 1978, 188 p., 17 lei (legată), 9 lei (broșată).

F. **Indici cronologici**

1. *Mitropolia Țării Românești*, București, 1961, vol. I—II, 1 472 p., 40 lei.
2. *Episcopia Argeș*, București, 1951, 156 p., 5 lei.
3. *Episcopia Buzău*, București, 1958, 448 p., 10,60 lei.
4. *Episcopia Rîmnicului Noului Severin*, București, 1951, 236 p., 5 lei.
5. *Mănăstirile : Sf. Apostoli, Arnota, Băbeni, Baia de Aramă și Banu*, București, 1950, 164 p., 5 lei.
6. *Mănăstirile : Bistrița și Bradul*, București, 1948, 136 p., 5 lei.
7. *Mănăstirile : Brîncoveni, Bradu, Bucovăț, Buliga și Butoiul*, București, 1949, 81 p., 3 lei.
8. *Mănăstirile : Căldărușani și Călușul*, București, 1953, 95 p., 3 lei.
9. *Mănăstirile : Cîmpulung, Căscioarele, Cernica, Cetățuia, Cheia, Ciocanul, Ciorogîrla, Clăociov*, București, 1949, 178 p., 5 lei.
10. *Mănăstirile : Comana, Cornet, Cotmeana, Cotroceni și schiturile lor*, București, 1954, 261 p., 5 lei.
11. *Mănăstirile : Cozia, Crasna, Dolhăuți, Dealul, Dedulești, Dintrunlemn, Sf. Ecaterina și Fedelesiori*, București, 1947, 180 p., 5 lei.
12. *Mănăstirile : Găvanul, Sf. Gheorghe — Buzău, Sf. Gheorghe Nou, Ghighiu, Glavacioc și Golgota*, București, 1953, 87 p., 3 lei.
13. *Mănăstirile : Govora, Hagi-Dina, Hanul Greci și Hotărani*, București, 1958, 96 p., 4 lei.
14. *Mănăstirile : Hurezu, Iordăcheanu și Sf. Ion*, București, 1951, 177 p., 5 lei.
15. *Mănăstirile : Sf. Ion — Focșani, Jghiabul, Jitia și Roaba, Măgureanu, Mărcuța și Mărgineni*, București, 1958, 248 p., 10 lei.
16. *Mănăstirile : Mihai Vodă, Mislea, Motru, Nămăești, Nifon și Nucetul*, București, 1949, 179 p., 5 lei.

17. *Mănăstirile : Pantelimon, Pasărea, Plătărești, Plumbuita, Poiana Mărului, Polovragi și Predeal*, București, 1950, 93 p., 3 lei.
18. *Mănăstirea Radu Vodă*, București, 1948, 544 p., 10 lei.
19. *Mănăstirile : Rîmnicul Sărat, Rîncaciou, Răzvan, Rătăști, Recea, Rogoz, Sadova, Sărindar, Sf. Sava și Seaca — Mușetești*, București, 1951, 186 p., 5 lei.
20. *Mănăstirile : Slobozia lui Enache și Apostolache, Snagov, Spirea din Deal și Sf. Spiridon Vechi*, București, 1954, 175 p., 5 lei.
21. *Mănăstirile : Stavropoleos, Strehaia, Surpatele, Suzana, Tirgușor și Țigănești*, București, 1955, 139 p., 5 lei.
22. *Mănăstirile : Tismana, Trivalea*, București, 1952, 164 p., 5 lei.
23. *Mănăstirile : Văcărești, Valea, Vierosu, Vișorita, Zamfira și Zlătari*, București, 1952, 248 p., 5 lei.
24. *Actele arhivei militare (Timișoara), I (1724—1800)*, București, 1952, 180 p., 10 lei.
25. *Actele arhivei militare, II (1801—1815)*, București, 1955, 301 p., 10 lei.

ETUDES ET COMMUNICATIONS

- I. DUMITRIU-SNAGOV — L'image des territoires roumains dans la Loggia de Raphael Sanzio 245
- S. VOINEA SEMO — „Ces faits louables que Votre Altesse a accompli pendant l'encercllement de Vienne" 256
- C. ȘERBAN — Le siège de Vienne reflété par des manuscrits roumains et étrangers 262
- D. ZAHARIA — Une chronique napolitaine sur la participation des roumains au siège du Vienne 267

THEORIE ET PRATIQUE ARCHIVISTIQUE

- EL. GHEORGHE — Les documents créés par le Ministère de l'Agriculture et de l'Industrie Alimentaire (MAIA) au service de la pratique et de la recherche scientifique 270
- LE SYMPOSIUM NATIONAL CONSACRÉ AUX „MODALITÉS DE VALORISATION DES INFORMATIONS ÉCONOMIQUES DÉTENUES PAR LES ARCHIVES" (travaux de la Séance plénière. II) :
- O. PARPALĂ, N. MARCU — La mise en valeur de certaines traditions anciennes de l'agriculture roumaine peut assurer l'augmentation de la production agricole 272
- A. IONESCU, C. RUSU — L'utilisation des informations documentaires dans la projection et l'exploitation des travaux hydro-techniques 275
- EL. GHEORGHE — L'aide apportée par „La Revue des Archives" à la mise en valeur des informations archivistiques au profit du développement de l'économie nationale 279

LEGISLATION

- GH. RADU — Des archives-modèles : IAS (l'entreprise agricole d'état) Giurgiu 281
- L. PRUNA, N. PĂSCULESCU — Quelques problèmes soulevés par la délivrance des certificats attestant l'ancienneté dans le travail 283

SCIENCES AUXILIAIRES

- M. DOGARU — Contributions à la connaissance de l'héraldique de Valachie. Les premières armoiries en couleurs 288
- I. STĂTESCU, V. STĂTESCU — Concernant l'histoire d'un faux 293

NOUVEAUX ACCROISSEMENTS

- V. CHIRIȚĂ — La FAE Dolj en possession de nouveaux documents 296

DOCUMENTS

- M. MILIN — Parmi les faits enregistrés par l'Agence Serbe de Bucarest (1842-1848) 299
- TR. RUS — Aspects de l'activité déployée par les Archives de l'État en ce qui concerne le problème des biens appartenant aux monastères dédiés 304
- I. BURLACU — La correspondance de Gheorghe Teodorescu Kirileanu avec Constantin Meissner (II) 309
- N. CHIPURICI — En parcourant la correspondance de Ștefan Odobleja 315
- T. POTĂRCA — Des documents inédits concernant la Marche des révolutionnaires valaques de 1848 321

PRISEURS DES ARCHIVES

- M. RACHIERU — Nicolae Carol Debie 323

LA VIE SCIENTIFIQUE

- E. GLÜCK — Recherches entreprises dans les archives du Danemark et de la Suède 325
- M. DOGARU — Manifestations scientifiques internationales 332

CHRONIQUE

- L. BOAR — Le symposium marquant „Trois décennies depuis la création des archives de Harghita" 335

INSTRUMENTS DE TRAVAIL

- M. GUBOGLU — Un guide très utile à la recherche dans les archives de Turquie 337

PUBLICATIONS DES ARCHIVES

340

STUDIES AND PAPERS

- I. DUMITRIU-SNAGOV — The Romanian territories mirrored in Rafael Sanzio's Loggia 245
- S. VOINEA SEMO — „Those great feats Your Highness did during Vienna's surrounding" 256
- C. ȘERBAN — Vienna's siege reflected in Romanian and foreign manuscripts 262
- D. ZAHARIA — A Naples chronicle on Romanians participation in Vienna's siege 267

ARCHIVAL THEORY AND PRACTICE

- EL. GHEORGHE — Records created by the Ministry of Agriculture and Food Industry (MALA) in the use of practice and scientific researches 270

THE NATIONAL SYMPOSIUM "WAYS OF TURNING TO ACCOUNT THE ECONOMIC INFORMATION FROM ARCHIVES" (papers of the plenary session. II)

- O. PARPALĂ, N. MARCU — Turning to account of some old traditions of the Romanian agriculture for increasing the agricultural production 272
- A. IONESCU, C. RUSU — Utilisation of records information for projecting and exploiting the hydrotechnical works 275
- EL. GHEORGHE — „Revista Arhivelor" The contribution to the turning to account of the archival information data in the aid of the national economy development 279

LEGISLATION

- GH. RADU — An exemplary archive — The State Agricultural Enterprise Giurgiu (IAS Giurgiu) 281
- L. PRUNA, N. PĂSCULESCU — Some problems concerning the years of service certificates 283

AUXILIARY SCIENCES

- M. DOGARU — Contributions to the knowledge of the Wallachia's heraldry. The first coloured coats of arms 288
- I. STĂTESCU, V. STĂTESCU — On the history of a forged document 293

NEW ACCESSIONS

- V. CHIRIȚĂ — New records in the patrimony of the State Archives of Dolj county 296

RECORDS

- M. MILIN — From the records of the Serbian Agency in Bucharest (1842-1848) 299
- TR. RUS — Aspects of the State Archives activity relating to the dedicated convents properties 304
- I. BURLACU — From the correspondence between Gheorghe Teodorescu Kirileanu and Constantin Meissner (II) 309
- N. CHIPURICI — From Ștefan Odobleja's correspondence 315
- T. POTĂRCA — Some unpublished records relating to the revolutionaries' march of 1848 in Wallachia 321

ARCHIVES APPRECIATORS

- M. RACHIERU — Nicolae Carol Debie 323

SCIENTIFIC LIFE

- E. GLÜCK — Researches in the Danish and Swedish Archives 325
- M. DOGARU — International scientific meetings 332

CHRONICLE

- L. BOAR — The symposium „Three decades since the setting up of the Archives in the Harghita county" 335

FINDING AIDS

- M. GUBOGLU — An useful guide for researches in the Turkish archives 337

FROM THE ARCHIVES PUBLICATIONS

340

STUDIEN UND MITTEILUNGEN

- I. DUMITRIU-SNAGOV — Das Bild der rumänischen Gebiete in der Loggia des Rafael Sanzio 245
- S. VOINEA SEMO — „Diese schönen Taten welche Deine Durchlaucht zur Zeit der Umschließung Wiens vollbracht hat“ 256
- C. ȘERBAN — Die Belagerung Wiens im Spiegel rumänischer und fremdsprachiger Handschriften 262
- D. ZAHARIA — Eine neapolitanische Chronik über die Teilnahme der Rumänen an der Belagerung Wiens 267

ARCHIVTHEORIE UND —PRAXIS

- EL. GHEORGHE — Die Dokumente des Ministeriums für Ackerbau und Lebensmittelindustrie im Dienste des Alltags und der wissenschaftlichen Forschung 270
- DAS LANDESSYMPOSIUM „WERTUNGSMÖGLICHKEITEN DER WIRTSCHAFTLICHEN DATEN AUS DEN ARCHIVEN“ (Mitteilungen aus der Plenarsitzung, II) 272
- C. PARPALA, N. MARCU — Die Verwertung einiger alten Traditionen der rumänischen Landwirtschaft im Dienste der Steigerung der landwirtschaftlichen Produktion 272
- A. IONESCU, C. RUSU — Die Benützung der Dokumentenauskünfte bei der Projektierung und beim Betreiben von hydrotechnischen Arbeiten 275
- EL. GHEORGHE — Der Beitrag der Zeitschrift „Revista Arhivelor“ zur Unterstützung der Verwertungs Bemühungen von Archivdaten bei der Entwicklung der Nationalwirtschaft 279

GESETZGEBUNG

- GH. RADU — Ein musterhaftes Archiv — der SLB Giurgiu 281
- L. PRUNA, N. PASCOLESCU — Einige Fragen bezüglich der Ausstellung von Zeugnissen über den geleisteten Arbeitseinsatz 283

HILFSSWISSENSCHAFTEN

- M. DOGARU — Beiträge zur Heraldik der Walachei. Die Wappen mit Farbendarstellungen 288
- I. STĂTESCU, V. STĂTESCU — Aus der Geschichte einer Fälschung 293

NEUERWERBUNGEN

- V. CHIRIȚĂ — Neue Dokumente im Besitz der Zweigstelle Dolj der Staatsarchive 296

DOKUMENTE

- M. MILIN — Aufzeichnungen der Agentur Serbiens in Bukarest (1842—1848) 299
- TR. RUS — Über das Wirken der Staatsarchive in Betreff der den „gewidmeten“ Klöstern gehörenden Güter 304
- I. BURLACU — Aus dem Briefwechsel von Gheorghe Teodorescu Kirileanu mit Constantin Melssner (II.) 309
- N. CHIPURICI — Aus dem Briefwechsel des Stefan Odobleja 315
- T. POTĂRCA — Unbekannte Dokumente der über das Marschlied der 1848-er Revolutionäre aus der Walachei 321

SCHÄTZER DER ARCHIVE

- M. RACHIERU — Nicolae Carol Debie 323

WISSENSCHAFTLICHES LEBEN

- E. GLÜCK — Forschungen in den Archiven aus Dänemark und Schweden 325
- M. DOGARU — Internationale wissenschaftliche Veranstaltungen 332

CHRONIK

- L. BOAR — Symposium „Drei Jahrzehnte seit Gründung der Archive in der Gegend Harghita“ 335

ARBEITSINSTRUMENTE

- M. GUBOGLU — Ein nützlicher Wegweiser für die Forschungen in den Archiven aus der Türkei 337

AUS DEN VERÖFFENTLICHUNGEN DER ARCHIVE

- 340

СТУДИИ И СООБЩЕНИЯ

- И. ДУМИТРИУ-СНАГОВ — Лице румынских территорий в Лоджии Рафаэли Санцио 245
- III. ВОИНИ-СЕМО — „Те доблестные подвиги, нашим величеством проделанные во время осады Вены“ 256
- К. ШЕРБАН — Осада Вены в румынских и зарубежных рукописях 262
- Д. ЗАХАРИЯ — Неаполитанская летопись об участии румын в осаде Вены 267

АРХИВНАЯ ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

- Ел. ГЕОРГЕ — Созданные в Министерстве сельского хозяйства и пищевой промышленности документы на службе практики и научного исследования 270

НАЦИОНАЛЬНЫЙ СИМПОЗИУМ НА ТЕМЕ: „ПУТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ АРХИВНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИИ (сообщения в пленарном заседании, II ч.)“

- О. ПАРПАЛА, Н. МАРКУ — Использование старых традиций румынского сельского хозяйства на помощь повышению сельскохозяйственной продукции 272
- А. ИОНЕСКУ, К. РУСУ — Использование документальной информации в проектировании и употреблении гидротехнических работ 275
- Ел. ГЕОРГЕ — Вклад журнала „Ревиста Архивелор“ в распространении мер по использованию архивной информации с целью развития народного хозяйства 279

ЗАКОПОДАТЕЛЬНОСТЬ

- Г. РАДУ — Образцовый архив: Госсельхозпредприятие Джурджу 281
- Л. ПРУНĂ, Н. ПАСКОЛЕСКУ — Некоторые вопросы о выпуске документов о старых работы 283

ВСПОМОГАТЕЛЬНЫЕ НАУКИ

- М. ДОГАРУ — Вклад в геральдику Румынской земли. Первые цветные гербы 288
- И., В. СТАТЕСКУ — Из истории подделанного документа 293

НОВЫЕ АКВИЗИЦИИ

- В. КИРИЦĂ — Новые документы в запасе должностного филиала госархивов 296

ДОКУМЕНТЫ

- М. МИЛИН — Из записей Агентства Сербии в Бухаресте (1842—1848 гг.) 299
- Тр. РУС — О деятельности Госархивов в связи с вопросом об имуществе послушанных монастырей 304
- И. БУРЛАКУ — Из корреспонденции Георгия Теодореску Кирилеску с Константином Мейсснер (II ч.) 309
- Н. КИПУРИЧ — Из корреспонденции Стефана Одobleja 315
- Т. ПОТАРКА — Еще неопубликованные документы о походе революционеров 1848 г. в Румынской земле 321

ОЦЕНКИ АРХИВОВ

- М. РАКИЕРУ — Николае Карол Дебие 323

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

- Е. ГЛЮК — Исследования по датским и шведским архивам 325
- М. ДОГАРУ — Международная научная деятельность 332

ХРОНИКА

- Л. БОАР — Симпозиум „Три десятилетия основания архивов Харгитского уезда“ 335

РАБОЧЕ ПОСОБИИ

- М. ГУБОГЛУ — Путеводитель, полезный в исследовании по архивам Турции 337

ИЗ ПУБЛИКАЦИЙ АРХИВОВ

- 340

Abonați-vă la

REVISTA ARHIVELOR

Abonamentele se fac la oficiile și agențiile P.T.T.R. din toată țara, ca și la filialele județene ale Arhivelor Statului.

Prețul abonamentului este 25 de lei pe număr și 100 lei pe un an.

Revista poate fi cumpărată de la sediile Direcției Generale, ale filialelor județene ale Arhivelor Statului și de la librării.

Revista Arhivelor publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică, izvoare, instituții și alte științe auxiliare ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe documente noi de arhivă, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informații bibliografice.

Autorii sînt rugați să trimită materialele în două exemplare, dactilografiate la două rînduri, cu trimiterile infrapaginale numerotate în continuare și cu un scurt rezumat.

Articolele nepublicate nu se restituie.

c. 1456 I. P. „INFORMAȚIA”
str. Brezoianu nr. 23—25, București
Republica Socialistă România

Историческое и современное искусство

ABONNEMENTS :

ILEXIM

Press Department 3—5, 13 Decembrie str.
P. O. Box 1.136 — 1.137 — Telex 70116,
Bucharest ROMANIA

R. M. ISSN 0034—7043

Articles appearing in this journal are
abstracted and indexed in HISTORICAL
ABSTRACT and AMERICA HISTORY
AND LIFE

Lei 25